

Tvrze v rokycanském okrese

Jan Anderle, Vladimír Švábek

2026

Předmluva k 1. vydání:

Počínaje tímto oddílem, dostává čtenář do rukou práci o tvrzích v rokycanském okrese, která postupně obsáhne všechny lokality, na nichž je existence tvrze prokázána terénním průzkumem nebo historickými prameny. Katalogu lokalit je věnována tato a příští část. Dále naváže oddíl věnovaný místům, kde byla z různých důvodů přítomnost tvrze předpokládána, ale kde se ji nepodařilo prokázat a závěrečná studie shrnující obecnější poznatky, které vyplynuly z průzkumu tvrzí na Rokycansku. Autoři se objektu tvrze věnují po stránce archeologické a staveb-ní a svá zjištění srovnávají s historickými údaji. O každé lokalitě tak vzniká stručná monografie, která řeší problematiku daného objektu na úrovni použité pracovní metody. V tomto případě je jí komplexní povrchový průzkum. Činnost s tímto zaměřením byla na Rokycansku zahájena koncem sedmdesátých let a korpus, který z ní vzešel, byl dokončen již v roce 1981. Od té doby byl upravován a doplňována hledaly se cesty k jeho publikaci. Neblahým řízením osudu tvrze Rokycanska vycházejí, aniž se z toho mezi námi může těšit duše celého úsilí, zvěčnělý Vladimír Švábek.

J. A., březen 1989

Zaměření objektů J. Anderle, V. Švábek.

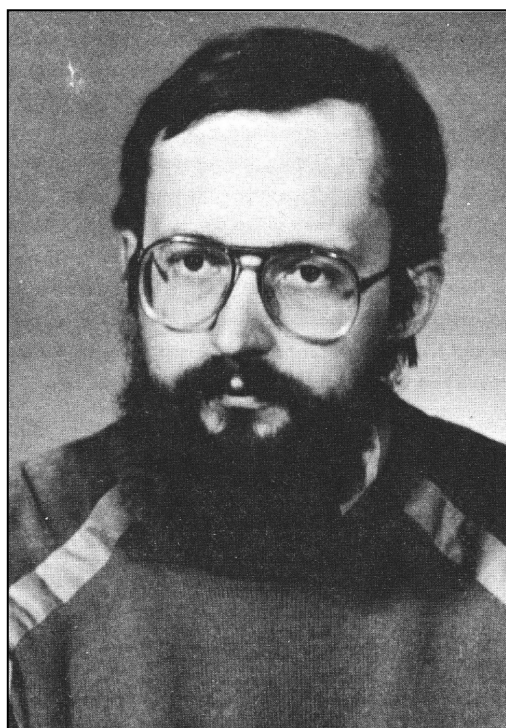
Kresby V. Švábek.

Text k publikaci připravila D. Anderlová.

Výpisy z Desk zemských pořídil B. Mach, kronikář obce Svinná.

Předmluva k 2. vydání:

V letech 1990–1993 vycházela na pokračování ve sborníku Muzea dr. B. Horáka v Rokycanech studie, která stojí na počátku moderního zkoumání českých tvrzí. Vycházela z práce Jana Anderleho Vladimíra Švábka, tehdy ještě studentů, pro soutěž SVOČ (studentská vědecká a odborná činnost) v roce 1981. Toto druhé vydání vychází k nedožitým 70. narozeninám Vladimíra Švábka – Maxe. Oproti původnímu vydání ve sborníku muzea je celá práce sloučena v jeden celek a nově vysázena. V textu byly opraveny pouze překlepy.

Vladimír Švábek (1956 – 1988)

Obsah

Tvrze

Biskoupky
Bušovice
Drahoňův újezd
Dvorec
Ejpovice
Hřešihlavy
Chotěnin
Javor
Kamenný Újezd
Kamýk
Kařízek
Kokot
Kornatice
Liblín
Mirošov
Mydlná
Osek
Ostrovec
Podmokly
Přívětice
Rovný
Skomelno
Smědčice
Střapole
Svinná
Újezdec
Veselá

Ostatní lokality

Bechlov
Hamouz
Hoholov
Hrádek
Cháchov
Chlukov
Chlum
Chockov
Chylice
Ječniště
Královka
Kvásek
Lhotka
Líšná
Mešno
Prašný újezd
Radeč
Rokycany
Sebečice
Starý Zámek
Strašice
Terešov
Vařiny
Vimberk
Vojenice
Zámeček
Zvíkovec

Biskoupky

Nejstarším dokladem osídlení prostoru dnešní vesnice Biskoupky je nepočetný soubor zlomků středověké keramiky ze 14. století, který byl získaný povrchovým sběrem v areálu bývalého panského-ho dvora (ZČM, fond HA, přír. č. 24/83).

Historické prameny uvádějí ves pod jménem Biskupice poprvé roku 1445 (Profous 1947, 76). Roku 1543 získal Biskoupky při dělení libštejnského panství Kryštof z Valdštejna, který zde založil před rokem 1559 dvůr a tvrz (DZ sv. 13, f. E-24, r. 1559). Roku 1573 koupil tvrz s dvorem, sladovnou, spilkou, pekárnou, kovárnou a ovčínem Ladislav ml. z Lobkovic na Zbiroze (DZ kn. 62, f. D-4, r. 1573). Biskoupky se tak staly natrvalo součástí zbirožského panství (Sedláček 1889, 268). Přesto, že tvrz ztratila po roce 1573 residenční poslání, přežívala ještě roku 1593 (Profous 1947, 76). V popise dvora z ro-ku 1652 není již tvrz zmiňována (Drachovský 1911, 4). Dvůr i stodoly byly toho roku dobře vyspravené, kryté šindelem. Ve dvoře se chovalo 12 klisen, 24 dojníc, 36 jalovic. Na západním okraji vsi existoval dřevěný ovčín s kamenným podezděním. Přezimovalo v něm 460 bahnic a 400 jalovic. Vesnice Biskoupky byla roku 1652 pustá (tamtéž). Dvůr i ovčín byl roku 1777 zrušen a rozprodán a současně byla obnovena vesnice Biskoupky (tamtéž).

Na jihovýchodním okraji vsi se nachází obdélný komplex panského dvora, omezený na jižní a severní straně frontou kamenných objektů a na východě uzavřený řadou stodol. Tyto vzájemně diferencované části vymezují pravidelné prostranství vnitřního dvora. Do dvora se vstupovalo od jihu a od západu z návsi branou mezi dvěma klešťovitě sevřenými objekty. Podle tradice bývala u západního vjezdu kovárna.

Objekty tvořící severní křídlo dvora, které jsou zaklenuté barok-ní valenou klenbou, bývaly před zobytněním stájemi. Nejasné je poslání objektů jižního křídla panského dvora. Úpravami dosud nepostižená je pouze střední část čp. 1, kde se dochoval původní interiér - místnost zaklenutá lunetovou klenbou s výraznými maltovými hřebínky. Renesanční interiér pochází z poloviny 16. století, tedy z doby předpokládané výstavby panského dvora. Na základě tohoto zjištění a s ohledem na celkový charakter lokality je možné považovat dvůr jako celek za původně renesanční dispozici.

Tvrz připomínanou v letech 1559 až 1593 je nutné hledat v rámci popisovaného dvora. K otázce její lokalizace se nelze za současné-ho stavu vědomostí uspokojivě vyjádřit.

Bušovice

První určitá zpráva o vsi Bušovicích je z roku 1239 (Sedláček 1905, 242). Následující údaje ze druhé poloviny 14. století ukazují rozdrobenost majetkových poměrů ve vsi. Roku 1398 je v Bušovicích připomínán Racek ze Švamberka. Literatura se shoduje v názoru, že zde sídlil na tvrzi. První určitá zmínka o ní je z roku 1402. Uvedena je spolu s dvorem a vsí Bušovicemi a dvorem ve Střapoli jako odúmrtí propadlé dědictví po zemřelém Rackovi. Spor o ně se vlekl do druhého desetiletí 15. století. Plzeňská měšťanka Markéta Berbetová rozprodala v roce 1449 bušovický dvůr „lidem pod zákup“ (tamtéž). Soudí se, že i tvrz v té době definitivně přestala fungovat jako panské sídlo. Okolo poloviny 15. století bylo vlastnictví vsi roztržštěné a situace se podstatně nezměnila do konce 17. století (kolektiv 1985, 46). Tehdy ji zcelili pod svým panstvím Wiedersperkové (tamtéž). Ti tu vystavěli krátce před rokem 1710 malý barokní zámek včleněný do areálu dvora (tamtéž). Situaci dokumentuje mapa Bušovic z roku 1781 (Archiv města Plzně ič VII/113, SM 650).

Zámek se dvorem, z něhož se podstatnější zbytky dochovaly ve stavení čp. 30, je umístěn na nevysoké terase nad bývalým rybníkem v dolní části staré vsi.

Krystalizačním jádrem čtvrti na protější straně údolí, zvané Hradčany, byly zřejmě objekty příslušenství panského dvora. Po raabizaci dvora došlo k rychlému rozvoji této části vsi.

Výsledek povrchového průzkumu neumožňuje vyslovit určitější soud, ale na základě celkové situace můžeme existenci tvrze předpokládat v prostoru, který později zaujal barokní zámek a dvůr.

Drahoňův Újezd

Osada je známá z historických zpráv od poloviny 14. století jako sídlo několika vladyků (Sedláček 1889, 266). Historické zprávy z druhé poloviny 14. a první poloviny 15. století vypovídají o složitosti zdejších majetkových vztahů. Po polovině 15. století vzniká sloučením dílčích újezdských dvorů statek s tvrzí lokalizovaný východně od kostela sv. Jakuba. Na tvrzi seděl roku 1466 Jan Vlk z Miletic. Jeho syn Burjan Vlk z Miletic prodal tvrz, dvůr a hlas podací v Drahoňově Újezdě Václavovi z Lobkovic, který odkázal roku 1531 statek strýci Janovi. Za držení Lobkoviců byl statek při-pojen ke Zbirohu (tamtéž).

Východně od kostela byl nalezen v minulosti sklep, z něhož stoupaly schody (tamtéž). V těchto místech se po obou stranách dnešní silnice při

zemních pracích našly zbytky zdí. Spolu s pověstí o zaniklém klášteře jsou uvedené skutečnosti jediným dokladem existence někdejšího panského sídla v této části vsi.

Jiný statek, doložený na počátku 16. století, zdědil po své matce Vratislav z Mitrovic a roku 1535 jej užíval Vratislavův synovec Jan (Sedláček 1889, 266). Roku 1585 koupil Ladislav starší z Lobkovic ke Zbirohu i druhou část újezdského zboží, ves, tvrz a dvůr a ves Pliskov s příslušenstvím za 8500 kop m (tamtéž).

Tvrz a panský dvůr se dodnes dochovaly na jihozápadním okraji vsi. Dvůr byl na severní a částečně na západní straně omezený frontou klenutých zděných objektů, podle tradice stájí. V jihozápadním rohu při vjezdu do dvora stojí dnes osamělá patrová sýpka změněná na obydlí, kterou ve shodě se starší literaturou (kolektiv 1898, 344) pokládáme za zřejmě druhou bývalou újezdskou tvrz. Jednopatrová stavba na obdélníkovém půdorysu o stranách 14,5 a 10,5 metru s metrovou tloušťkou zdí měla ještě v minulém století klenuté přízemí (tamtéž).

Stavební ráz objektu setřela řada přestaveb a úprav. Východní a jižní křídlo dvora tvořily zřejmě dřevěné stavby přiléhající ke kamenné ohradní zdi. Původní komunikační schéma se dvěma vjezdy v protilehlých rozích dvora je zachováno dodnes.

Dvorec

Na pravém břehu Skořického potoka u soutoku s potokem Příkosickým se nalézají rozsáhlé tvrziště (obr. 1), které tvoří vysoký násep završený plochým, zhruba lichoběžníkovým temenem, nesoucím kapličku z roku 1891. Násep objímá podkova širokého příkopu s valem, otevřená k potoku. Zde okraj tvrziště přetíná polní cesta. Asi 150 metrů východně se rozprostírá rybník s mlýnem, dříve nazývaný Dvorecký.

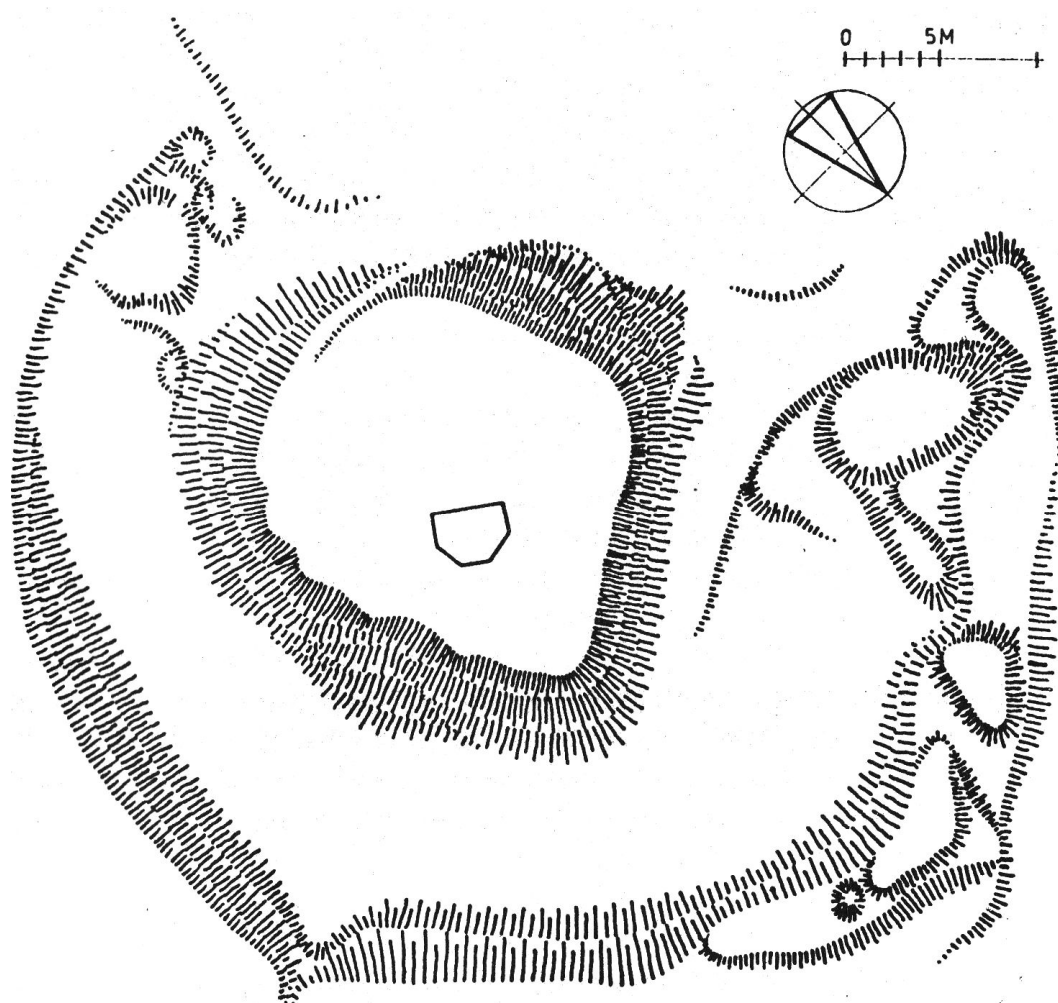
Tvrzišti se říká „na purku“. Názvy „hrádek, na hrádku, na starém zámku“ se k lokalitě vztahovaly v minulosti (Sedláček 1905, 80). Kdysi zde byly vykopány hroty střel, podkovy a střepy z nádob. Na zdi se nepřišlo (tamtéž). „Ve strži naproti“ bylo nalezeno několik mečů, kapalínů a náramenic (Falc, rukopis). Na sousedním poli byla objevena vyzdřená stoka, sloužící údajně k zavodňování příkopu (Sedláček 1905, 80). Naproti tvrzišti, na druhém břehu potoka, byla kdysi patrná cesta, považovaná za přístup do tvrze (tamtéž).

Písemné prameny dějiny objektu příliš neosvětlují. Jméno dvorec se objevuje v několika predikátech od poloviny 14. století do 30. let století

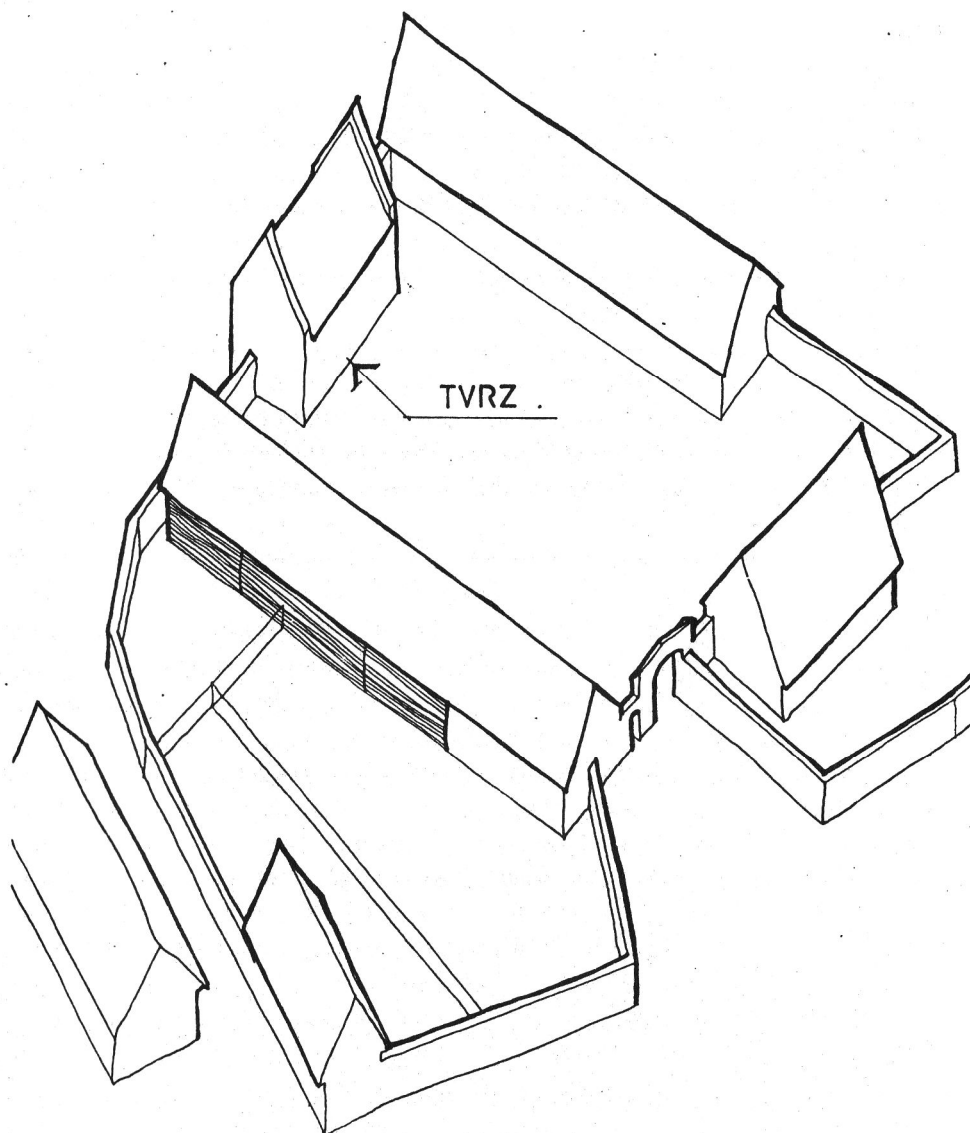
15. V tom období jej vlastnil rod pánů z Ronšperka. Jeho příslušník, Zdeněk ze Dvorce, katolík a stoupenec císaře Zikmunda, se proslavil hrdinnou obranou Horšovského Týna při husitském obležení (týž, 81). Nechyběl tedy důvod pro válečnou akci, která patrně způsobila zánik Dvorce, jak tomu nasvědčují, kromě historických souvislostí, zmíněné nálezy militárií. V roce 1565 je v souvislosti se sousedním Mirošovem zmiňována „panská tvrz pustá“ (Falc, rukopis). Je jí pravděpodobně míněn Dvorec. V poloze „ve dvorcích“ stál roku 1653 ovčín mirošovského dvora (Sedláček 1905, 80).

Při povrchovém průzkumu nebyly na tvrzišti zjištěny zbytky zástavby tvrze. Zánik patrně ponejvíce dřevěné stavby způsobil požár, doložený hojným výskytem vypálené mazanice.

Keramické zlomky získané sběrem na tvrzišti pocházejí z 15. století. Sběr byl proveden i na přilehlém poli, odkud byla získána keramika ze 13. a 15. století (ZČM Plzeň, fond HA, přír. č. 27/83).

Obr. 1.: Dvorec - plán tržiště.

Obr. 2.: Ejpovice - rekonstrukce dvora se tvrzí.

Ejpovice

Ves založená nad údolím říčky Klabavy při královské silnici z Plzně do Prahy je připomínána roku 1331 jako majetek plzeňské-ho špitálu (Sedláček 1905. 236). Ve 14. století byl nedaleko vsi na ostrožně nad říčkou Klabavou založen hrad nazývaný Hrádek. Roku 1375 byl sídlem Štěpána a Sigfrida (tamtéž). "

Po opuštění Hrádku ve 2. polovině 15. století vzniklo panské sídlo přímo v Ejpovicích. Bylo součástí panského dvora, který existoval na severozápadním okraji vsi.

Tvrz a dvůr v Ejpovicích vlastnil roku 1506 Staněk z Pavlovic (týž, 237). Roku 1537 prodali bratři Kryštof a Václav Točnickové z Křimic se svým strýcem Janem tvrz, dvůr poplužní a ves Ejpovice obci města Plzně (tamtéž). Za správy města ztrácí sídlo svůj dosavadní význam a funkci. Dvůr byl po řadě úprav rozdělen roku 1779 na 12 usedlostí (Brož 1922, 5).

Obdélný komplex dvora (obr. 2) existoval na severozápadním okraji Ejpovic při staré silnici, která jej ve směru od Plzně objížděla zprava. V čele dvora, orientovaném proti příjezdu do vsi, byla ex-centricky umístěna brána. Tou vedla cesta, která se oddělovala od hlavní komunikace, diagonálně procházela dvorem a opouštěla jej branou v jižní části protilehlé strany. Delší strany dvora lemovaly hospodářské objekty, prostor uzavírala kamenná hradba.

Na severní straně dvora se dochovala část hospodářské budovy, dělená dnes na čp. 43, 44 a 45. Podle tradice zde býval ovčín. Čp. 43 a 44 plní dnes obytnou funkci. Zdi objektu jsou kamenné, přes 1 metr silné, strop trámový. Trámy vyložené přes korunu zdiva tvoří výrazný přesah. Do 50. let byl objekt krytý došky. Veškeré úpravy spojené s úpravou na obydlí pochází z doby po raabizaci dvora.

V rámci bývalého dvora v čp. 70 stávala panská sýpka. Jejím pozůstatkem bylo mohutné základové zdivo vykopané nedávno ve dvoře čp. 70. Soudíme, že v těchto místech v západním průčelí v těsné vazbě na vjezd do dvora stávala dle půdorysu zachyceného na katastrální mapě palácová tvrz, která po ztrátě rezidenční funkce dožila jako sýpka.

Hřešihlavy

Ves se sídlem Jana a Oneše z Hřešihlav je poprvé zmiňována roku 1363 (Sedláček 1905, 95). V 70. letech 14. století byla ves dělena na více částí. Později došlo ke sloučení zboží a tento stav setrval do 2. poloviny 15. století. Do té doby existovalo v Hřešihlavech panské sídlo, jehož majitele připomínají četné historické údaje. V závěru 15. století zapsal Mikuláš Stříbrný dvůr a ves Hřešihlavy manželce Johance z Horšic a dceři Elišce. Vdova se provdala za Petra Levharta z Vidžína, držitele nedaleké Svinné, ke které byly Hřešihlavy připojeny (tamtéž). Forma panského sídla, které existovalo ve vsi v tomto období není známa.

Za starou hřešihlavskou tvrz bývala považována lokalita Zámeček (Rous, Pech 1961, 116–120), která se nalézá u ústí Radnického potoka do řeky Mže (tzv. Berounky). O Zámečku bude pojednáno v samostatné stati, neboť jeho souvislost s Hřešihlavy je problematická.

Ves zůstala součástí panství Svinná do 70. let 16. století. Tehdy došlo k dělení statku mezi bratry Janem a Petrem Běšínem. Jejich potomci a blízcí příbuzní vlastnili Hřešihlavy do roku 1706 (Sedláček 1905, 95).

Běšínové užívali v Hřešihlavech panský dvůr, o kterém informují mladší zprávy. Před třicetiletou válkou chovali ve dvoře dva koňské či volské potahy a 24 krav (DZ 70, f. A1-14). Za války byl dvůr vyrabován. V polovině 17. století byl dvůr stavebně upravován (tamtéž). Dvůr býval patrně dřevěný, se stěnami krytými mazanicí (tamtéž, DZ 308, f. K11). O podstatě dvora nepřímo informuje seznam zaměstnanců z roku 1651 (SUA Praha, SMR 109/45 soupis poddaných podle víry). Na dvoře působili písař, pacholek, lokaj, kočí, forejt, štolba, šafář, podruh, sládek, mládek, písařka, klíčnice, pět komorných, dvě paličkářky, kuchařka, šafářka, žena při drůbeži a svinařka. Lze tedy předpokládat přítomnost chlévů a stájí pro hovězí dobytek, vepřový dobytek a koně, pivovar s příslušenstvím, správní objekt a honosnější panské obydlí. Při dvoře existovaly dvě neohrazené štěpnice. Panské sídlo ve dvoře vydává starší literatura za hřešihlavskou tvrz (Sedláček 1905, 15). Ves byla v polovině 17. století pustá (DZ 70, f. A1-14).

Následující vrchnost modernizovala panské sídlo a rozvíjela jeho hospodářské zázemí. V Hřešihlavech byl vystavěn kostel Všech Svatých, zámek a fara. Vrchnost usilovala rovněž o obnovení vsi. Tato intenzivní stavební činnost, vrcholící v 2. polovině 18. století, posléze zcela překryla starší sídelní horizont (Poche 1977, 478).

Chotětín

Nejstarší zpráva o vsi a vladyckém statku v Chotětíně pochází z roku 1283 (Sedláček 1889, 268). Ve 14. a počátkem 15. století existoval ve vsi statek s tvrzí, jejíž nepatrné zbytky lze stopovat u hráze Panského rybníka.

Tvrz patrně zanikla v 1. polovině 15. století následkem bojové akce. Uvedenou hypotézu nepřímo podporuje absence historických dat po roce 1420 i soubor nálezů získaný na lokalitě. Prameny a podchycená svědectví uvádějí nálezy lidských a zvířecích kostí, nález lidského chrupu, nožů, plechů se svorkami, množství keramických zlomků, hrnců s nápisy a vrstvy žároviště. Keramiku nalezenou na lokalitě v rámci povrchového průzkumu lze datovat do doby předpokládaného zániku tvrze (ZČM Plzeň, fond HA, přír. č. 22/83). V průběhu 16. století je připomínána několikrát v Chotětíně tvrz pustá (Sedláček 1889, 268).

Tvrziště bylo v minulosti postiženo řadou necitlivých zásahů plynoucích z bezprostřední blízkosti expandující vsi. Přiblížit stavební podstatu objektu, který se dnes projevuje jako nepravidelný pahorek s rekreační chatou na plochem upraveném temeni, není v možnostech povrchového průzkumu. Tvrz se vážala k hrázi rybníka, který zajišťoval její částečnou ochranu. Konstrukce tvrze byla z části zděná. Z kamene vytěženého na tvrzišti povstal zděný hospodářský objekt v čp. 1 datovaný do roku 1832. Roku 1926 obnažil vodní příval na zahradě čp. 1 podle udání „mohutnou kamennou zeď“.

U paty tvrziště na zahradě čp. 1 existoval ještě v 19. století malý rybníček - haltýř, z jehož dna vytáhl majitel zčernalé dubové kmeny.

V nivě potoka Koželužky v blízkosti chotětínského mlýna se na pozemku č. 22/3 nalézají několik táhlých pahrbků a zbytky hráze zaniklého rybníka. Záchranný výzkum ZČM v Plzni v roce 1982 zjistil na pahorku narušeném stavbou rekreačního objektu nároží zděné-ho kamenného domu s destrukcí kachlových kamen. Zániková vrstva objektu, k níž náleží i zmíněná kamna, je datována do začátku 17. století (F. Frýda, ZČM Plzeň, HA, nálezová zpráva č. 184). Z výzkumu pochází také keramika z konce 15. a 16. století. Na základě vysoké stavební úrovně objektu je možné uvažovat o tom, že bylo zachyceno obytné stavení poměrně výstavného renesančního dvora, které by snad bylo možné považovat i za renesanční tvrz. Historické zařazení této stavby do známých souvislostí nám dosud uniká.

Javor

Tvrz Javor byla postavena na hraně terasy, vyvýšené nad močálovité dno údolí protékaného potůčkem. Středový pahorek tvrže, jehož temeno má průměr jen kolem osmi metrů, obklopuje kruhový příkop a podkova valu (obr. 3). Příkop je nejhlubší na jihovýchodní exponované straně. Val na západní straně chybí. Zde opevnění zřejmě spoléhalo na ochranu, kterou poskytoval rybník a močál v údolí. Povrchové stopy stavby na středovém pahorku se ne-dochovaly. Byla jí, soudě podle charakteru tvrziště, roubená věž (obr. 4).

V roce 1888 prokopal v souvislosti s nedalekým mohylníkem tvrziště F. K. Franc. Jakmile poznal, že zkoumá středověkou lokalitu, započaté práce přerušil. Ve svých zápisech, týkajících se uvedeného výzkumu, uvádí Franc pouze nález středověké keramiky (Franc 1890, 221). Negativní zásady z doby Francova působení jsou na lokalitě patrné dodnes.

V sousedství tvrziště se nalézají dvě rozměrnější jámy. V jihozápadní z nich, situované na hraně terasy v těsném sousedství tvrziště, byla nalezena keramika ze 13. - 14. století (ZČM, fond HA, přír. č. 23, 83). Z úbočí pod jámou vybíhá porušená rybniční hráz přetínající dno údolí. Další rybník leží o něco níže po proudu potoka.

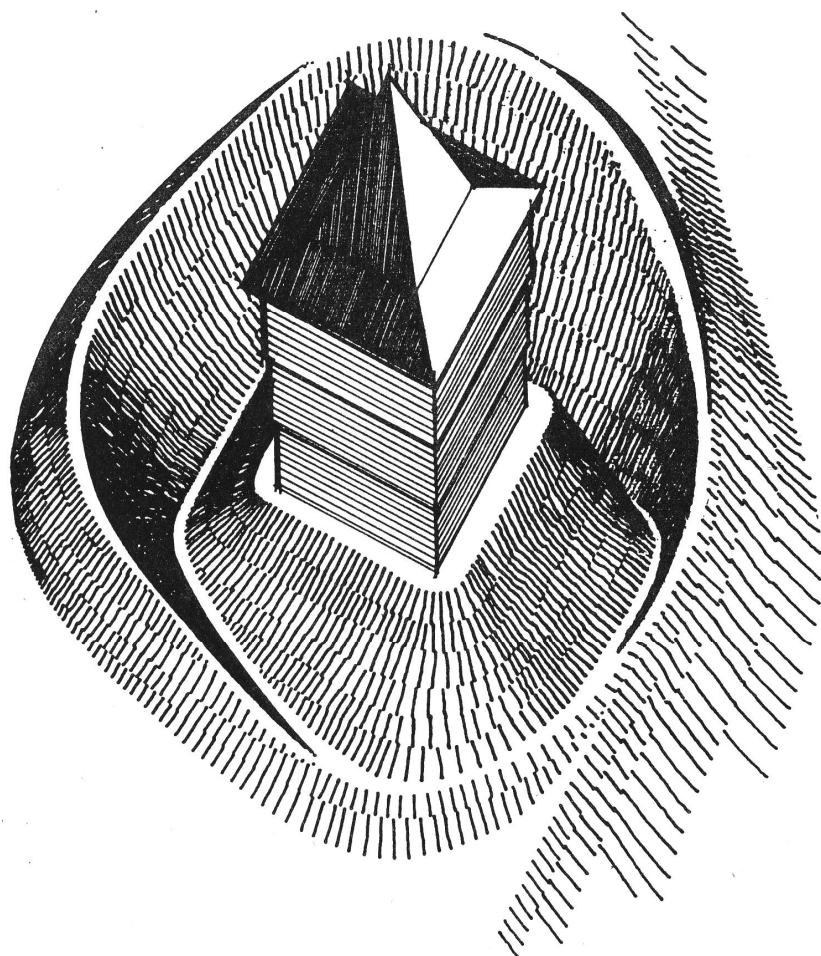
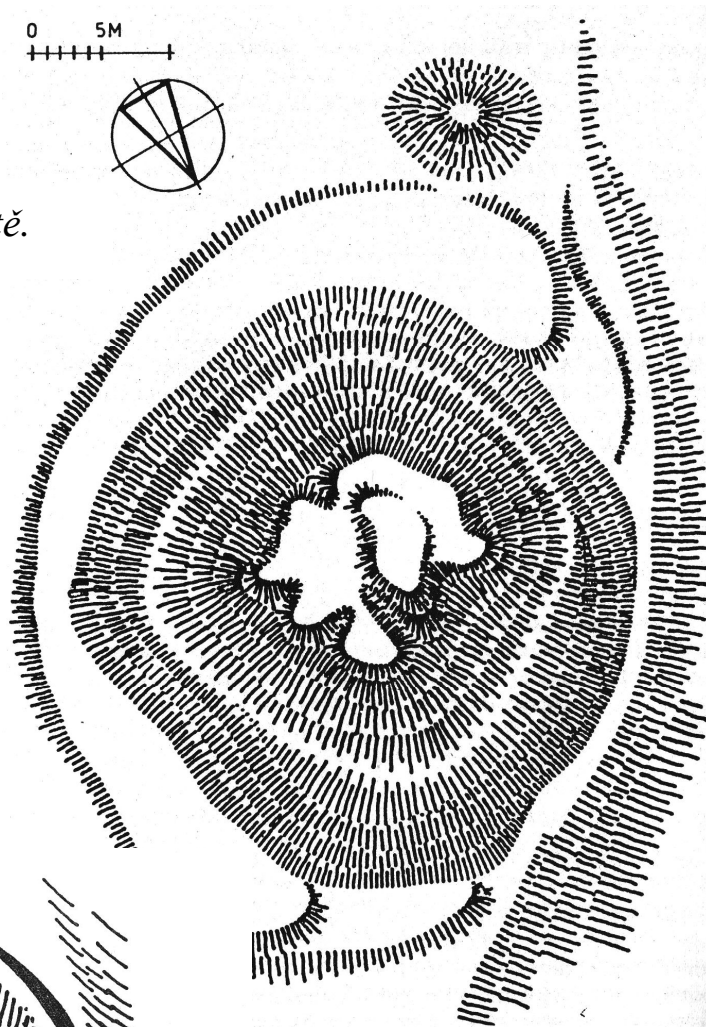
Asi 500 metrů severně od tvrže v prameništi potůčku existují výrazné pozůstatky zaniklé vsi Javora.

Ve známých historických pramenech se existence tvrže výrazněji neprojevila. Majitelé vsi, vladykové z Javora, se celkem často vyskytují v listinách mezi léty 1373 až 1415 (Sedláček 1905, 88). Kun-rad z Javora vystupuje roku 1405 (Friedrich 1929, 34) jako královský man. V roce 1420 kališníci Jaroslav a Kunrad z Javora opověděli válku pražanům (Sedláček 1905, 88). Má se za to, že Jaroslav bydlíci 1427 v Blovicích, javorské panství prodal. Koupil jej straník táborské sekty Olfart z Javora, který byl roku 1428 hejtmanem na Vildštejně a později na Radyni. Jako svědka jej uvádí spolu se synem Burjanem listina z roku 1447. Burjan je poslední známý vlastník javorského zboží. Později se stává Javor součástí poříčského panství. V roce 1601 bylo uváděno „tvrziště a ves v Javoře pustá“ a v roce 1624 louky v Javoře Hořejším a Dolejším (tamtéž).

0 5M

Obr. 3.: Javor - plán tvrziště.

*Obr. 4.: Javor - ideální
rekonstrukce tvrže.*

Kamenný Újezd

Ves Kamenný Újezd zmiňují kusé historické zprávy z let 1375 až 1418 (Sedláček 1905, 240). Roku 1450 byl urovnán spor o louku mezi bušovickými a újezdskými obyvateli (kolektiv 1896, 199). Ves bývala dělena na několik vladyckých statků. Na jednom z dílů existovala tvrz, o které se zmiňuje ve své závěti roku 1506 Anna Šafránková z Poutnova (Sedláček 1905, 240). Tvrz a pravděpodobně i ves byly již v té době pusté. Roku 1558 je pustý Újezd poprvé nazýván Myší (Profous, Svoboda 1957, 432).

Stopy zaniklé vsi Kamenný Újezd byly zachyceny na mírném svahu skloněném k jihozápadu v prostoru prameniště nevýrazné vodoteče západně od bušovické hájovny. Na lokalitě, v lidovém po-vědomí známé pod jménem „v oujevcích“, byly při orání nalézány zbytky studní a střepy nádob.

V rámci zaniklé vsi, jejíž polohu upřesnil sběr keramiky, byl zjištěn objekt zničený požárem, který poskytl keramický materiál, datující jeho zánik do doby kolem poloviny 15. století (ZČM, fond HA, přír. č. 25-26/83).

Přestože povrchový průzkum zasáhl i vzdálenější okolí bývalé vsi, nebylo zatím možné tvrz lokalizovat.

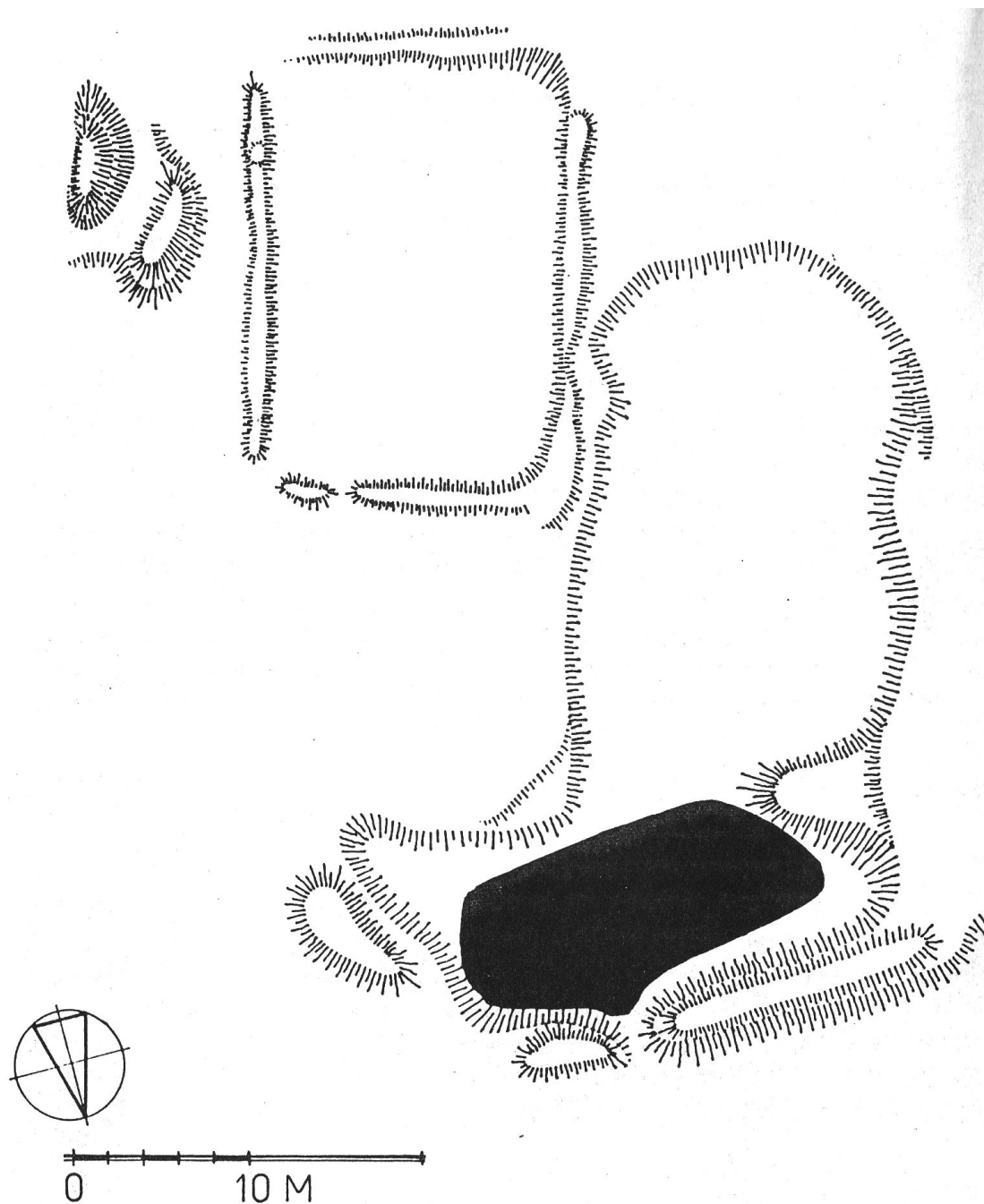
Kamýk

Východně od Nevada se nachází bývalý panský dvůr Kamýk, který byl založen na pozemcích zaniklých vsí Horního a Dolního Kamýka. O existenci obou vsí informuje zpráva z roku 1601 (Sedláček 1905, 88). Tehdy již byly vsi pusté. Starší historické údaje, které připomínají ve druhé polovině 14. a první polovině 15. století ves jako sídlo vladyků z Kamýka, sídelní celek na horní a dolní nerozlišují (tamtéž).

V Horním Kamýku existovala tvrz, uváděná roku 1601 již jako pouhé tvrziště (tamtéž).

Dvůr Kamýk se nachází na východním úbočí lučinatého údolí, které se sklání k severovýchodu. Západní protisvah, stejně jako dno údolí ve své dolní části zvané Holubí kout, a výšiny v okolí jsou porostlé lesem. Vsi existovaly v tomto rozsáhlém areálu.

Západně ode dvora, v níže položených zamokřených lukách, byly při orání nalézány zbytky zdí. Podle pověsti pocházely ze zaniklého hradu Kamýka, jehož zdivo prý bylo rozebráno a použito při stavbě panského dvora.

Obr. 5.: Kamýk - plán pozůstatků středověkých objektů.

Svah proti dvoru je porostlý lesem. Od nejvyššího místa skaliskem završeného temene, zvaného „na vršku“, klesá zalesněná stráž mírně k severovýchodu a lemují tak v celé délce bok údolí. Pokles je zpočátku příkrý, nedaleko pod temenem se náhle zvolňuje. Hranici zlomu tvoří úsek zaniklé cesty, která mívala patrně své pokračování v polích a směřovala k panskému dvoru. Cesta je lemována mohutnými balvany i rozvalenými hromadami zarostlého šterku. Níže pod cestou je patrná protržená hráz zaniklého rybníčka. V mokřem období zadržuje hráz dosud nevelkou louži

vody. Hranice někdejšího rozsahu rybníka se výrazně rýsuje v terénu dodnes. Do severního boku rybníka proniká pravoúhlý ostroh. K jeho okraji je přiložena obdélníková ohrada o délce stran 25 a 18 metrů (obr. 5). Vnitřně nečleněný areál omezuje nevýrazná, nicméně po celém obvodu patrná destrukce kamenné hradby. V sousedství ohrady se nachází kupa a rozměrná jáma částečně narušená hraničním příkopem mezi lesem a polem. Kupa je tvořená kamennou sutí překrytou a promísenou hlínou jemně melírovanou uhlíky a špatně vypálenou mazanicí. Na lokalitě byly z několika míst získány keramické zlomky, datující dobu života objektu do 13. a 14. století. Střepy pochází z kupy, jámy i ohrady.

Terénní průzkum okolí dvora Kamýka zachytil dvě izolované lokality. V souladu s údajem historických zpráv a terénní situací považujeme lokalitu v lukách západně od dvora za zaniklou ves Dolní Kamýk a relikt v lese na protějším svahu údolí za část Kamýka Hořejšího.

Do jaké míry lze ztotožnit popisovaný objekt s tvrzištěm, zmiňovaným roku 1601, nelze vzhledem k výjimečnosti situace posoudit.

Kařízek

Vznik osady patrně souvisel s rozvojem nedalekého Kařezu. Kromě příbuzného názvu obou míst podporují úvahu i historické souvislosti. Dochované historické údaje nelze vždy bezpečně rozlišit. Je možné, že v některých zprávách vystupuje Kařízek pod názvem Kařez.

Kařízek je poprvé doložen roku 1398 (Profous 1949, 204). V té době snad již existovala tvrz, o níž informují mladší zprávy. Z průběhu 15. století je doloženo několik jmen majitelů kařízeckého zboží (Sedláček 1889, 269). V 90. letech 15. století se stal Kařízek součástí komárovského statku. V souvislosti s prodejem zboží roku 1548 není již tvrz zmiňována. Pustá tvrz a při ní dvůr poplužní v Kařízku je připomínána roku 1565. Roku 1652 koupil bývalou tvrz a při ní pustý poplužní dvůr sedlák za 150 kop míš. (Drachovský, kulturní obrázky III, 15).

V severovýchodní části vsi existovalo ještě v 1. polovině 20. století oválné tvrziště obtočené příkopem a valem (Podlaha, 1900, 30). Na centrální plošině o průměru asi 23 metrů byly ještě v 1. polovině 19. století patrné zbytky zdí (Pamětní kniha obce). Dnes je lokalita narušena pronikající zástavbou a úpravou zahrady v čp. 19. Centrální pahorek i podstatná část opevnění jsou zlikvidovány. Upravené jsou i rybníky - Hořejší nad tvrzí a Dolejší na návsi pod tvrzí. Rybníky se v minulosti podílely na vodním opevnění tvrze.

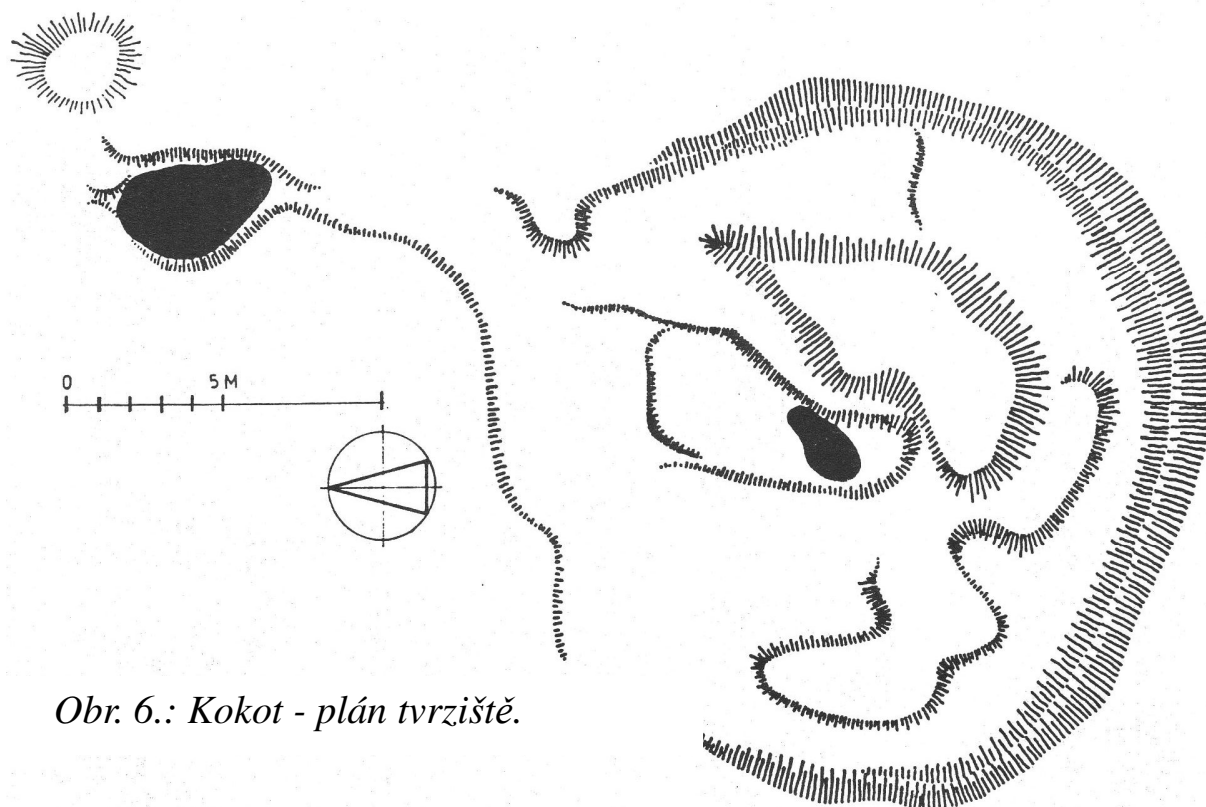
Kokot

V historických pramenech se Kokot vyskytuje od roku 1358 (Profous 1949, 282). Toho času patřila část vsi ke Smědčicím. Roku 1379 byla ves dělena na několik vladyckých statků. Tento stav pravděpodobně přetrval do první poloviny 15. století. Počínaje rokem 1503 je Kokot uváděn jako pustý (tamtéž). Zboží pak střídalo majitele, až je roku 1563 získalo město Plzeň (Sedláček 1908, 237, 425).

Historické souvislosti a informace o výrazných pozůstatcích zaniklé vsi Kokota v lese při dolním Kokotském rybníku motivovaly provedení povrchového průzkumu lokality. Přínosem je nález pozůstatků středověké tvrze, které leží při křižovatce cest ve východní části vsi.

Oválný středový pahorek bývalé tvrze je silně porušený, příkop částečně zanesený, val zcela chybí (obr. 6). V bezprostředním okolí tvrze se dochovalo několik prohlubní a jam souvisejících se středověkými objekty.

K pokusu o časové zařazení tvrze do staršího sídelního horizontu vesnice Kokot přispívá zlomek keramiky získaný na temeni tvrziště, datovatelný nejpozději do 14. století, a také narušení tvrziště, kontrastující s lépe dochovanými pozůstatky vsi. Také formy tvrziště se zdají být archaické ve srovnání s dvorcem (panským sídlem?) z první poloviny 15. století, který existoval na vzdáleném západním okraji vsi (ZČM, fond HA, přír. č. 28/83).

Obr. 6.: Kokot - plán tvrziště.

Kornatice

Ves v kotlině při Mešenském potoce je známá od roku 1363 jako sídlo Přibíka z Konratic (Profous 1949, 310). Roku 1483 je připomínán Abrahám z Konratic na Malejově a Ivan z Konratic na Vejprnicích (tamtéž, Kovář 1868, 417). V letech 1532–1601 patřila ves ke Spálenému Poříčí a po roce 1601 ke Štáhlavům (Sedláček 1908, 436).

Sídlem kornatických zemanů asi bývala středověká tvrz, jejíž zbytky se dochovaly okolo bývalého kornatického mlýna na západním okraji vsi (obr. 7).

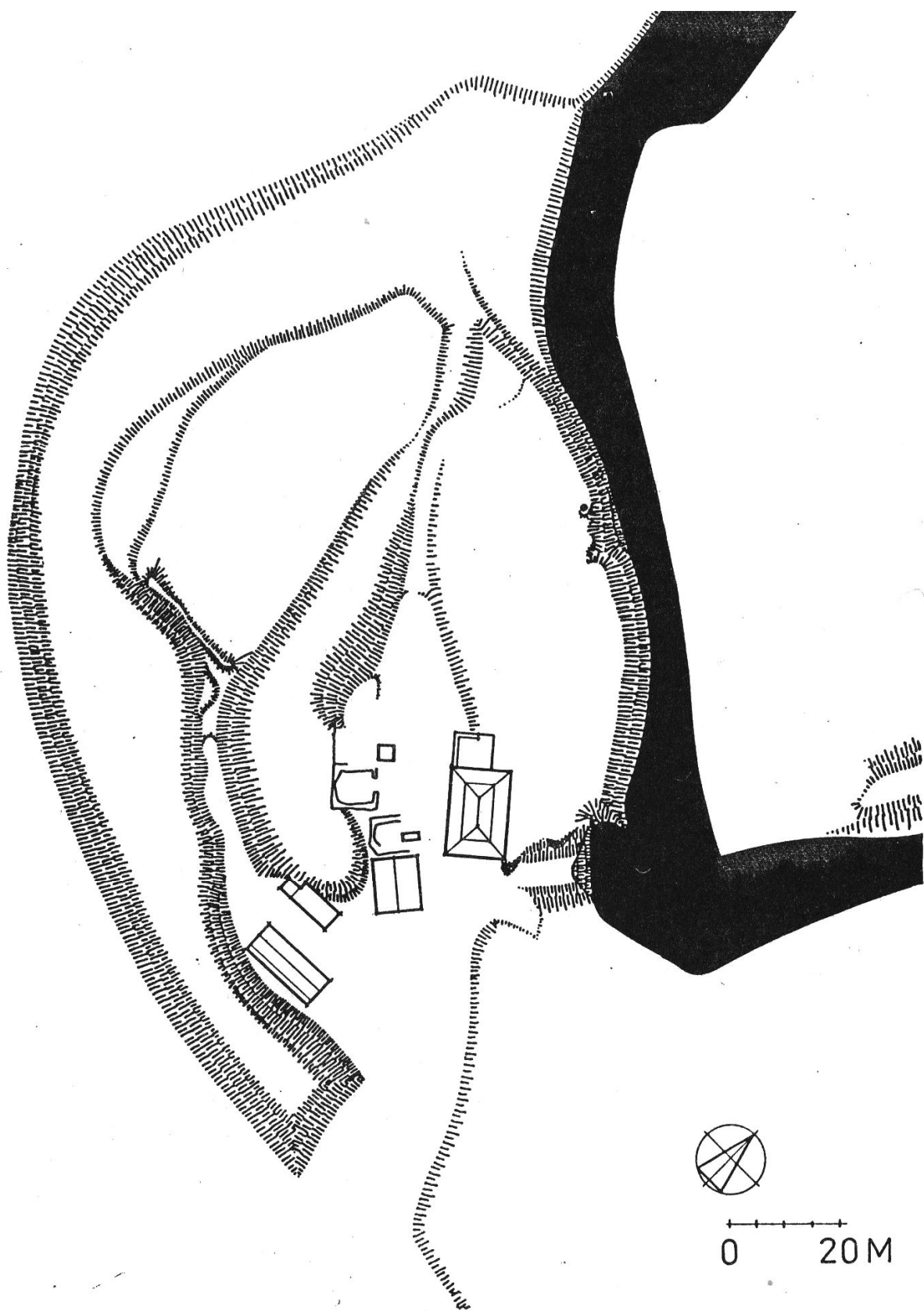
Tvrz byla založena na boku údolí Mešenského potoka. Centrální pahorek tvrže byl přirozeně chráněn mokřinou na plochem dně údolí a širokým obloukem mohutného příkopu, který se obracel proti mírnému jižnímu úbočí. Systém opevnění umocňoval druhý rozsáhlý příkop. Mezi ním a vnitřním příkopem vznikl mohutný val, jehož západní část přechází do prostorné mírně svažité plošiny.

Po zániku panského sídla v Kornaticích byla lokalita druhotně hospodářsky využívána. Údolí zúžené v místě bývalé tvrže přeťala hráz rybníka, středový pahorek posloužil jako mlýniště a vnější příkop k odvodu vody. Plošina na rozšířeném valu a pozemky při Mešenském potoce byly zemědělsky využity.

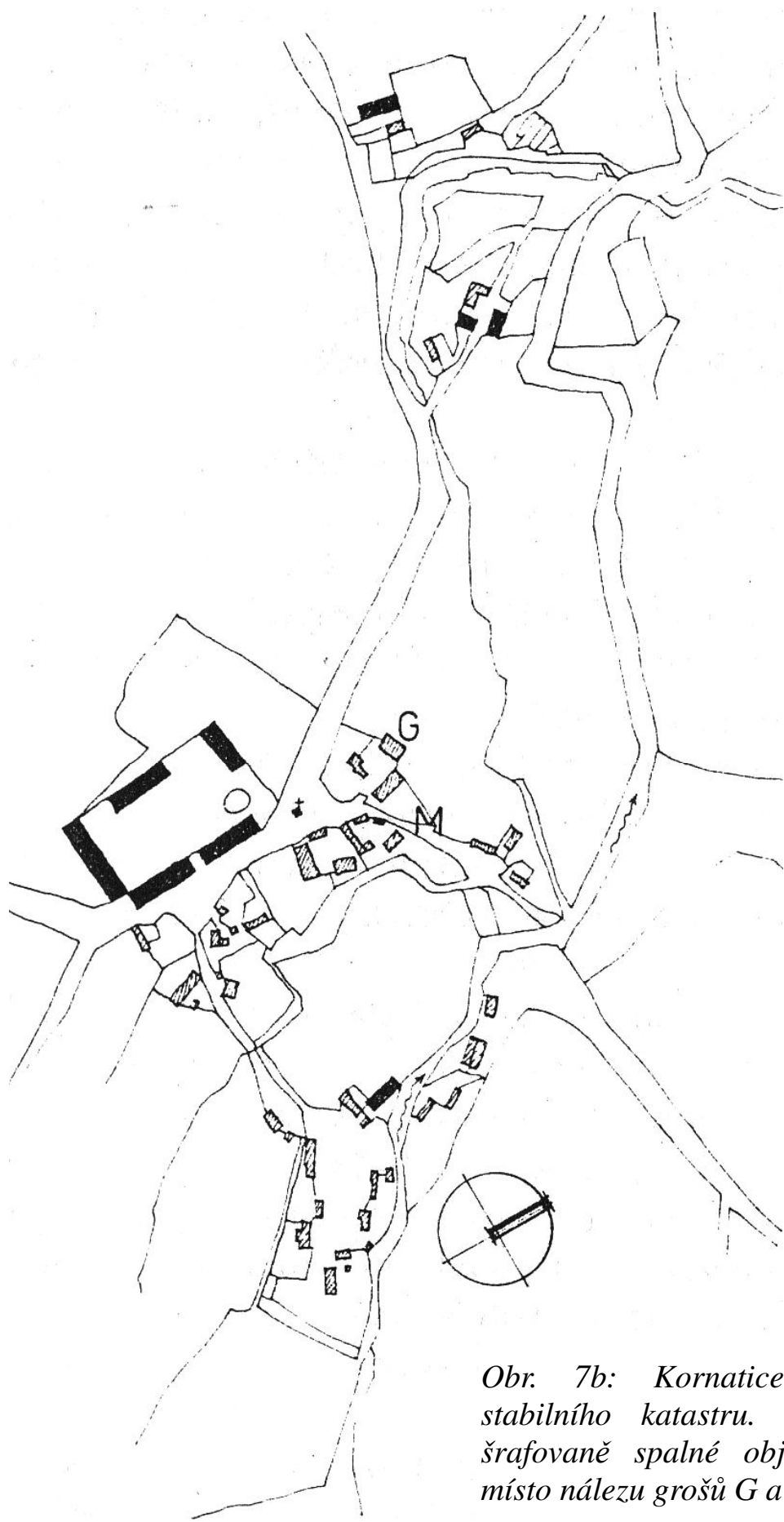
Bližší časové zařazení a interpretace objektu není pro nedostatek pramenů možná. Dispozici objektu dělí vnitřní příkop na dvě části. V areálu kolem mlýna stálo zřejmě vlastní sídlo, na plošině mezi příkopy hospodářské příslušenství. Dvojdílnou dispozicí i svými rozměry se lokalita vymyká z běžného standartu drobných panských sídel ve zkoumaném regionu.

Oprava otištěná v 3. pokračování této studie v roce 1993:

Opakovaným průzkumem byla znovu konstatována důvodná terénní situace, ta však sama není důkazem, že zde stála předpokládaná tvrz, pro jejíž existenci na tomto místě nebyly přes značné úsilí získány jiné doklady. Kornatické feudální sídlo je třeba podle našich současných znalostí spíš hledat v prostoru kolem návsi dnešní vsi (obr. 7b), kde tradice připomíná nález grošového pokladu, drátěné košile a meče. K nálezům prý došlo na začátku 20. století a byly údajně předané do muzea v Rokycanech.

Obr. 7.: Kornatice - plán tvrziště.

Obr. 7b: Kornatice podle mapy stabilního katastru. Plně nespalné, šrafované spalné objekty. Označeno místo nálezu grošů G a militárií M.

Liblín

Liblín byl původně pouhou vsí, v ranných dobách sídlem Přemilovým (Sedláček 1905, 90). Roku 1396 se stal součástí panství nedalekého hradu Libštejna a to je zároveň poslední historická zmínka o středověké vsi (Kočka 1930, 270). Roku 1430 napadlo husitské vojsko vedené Bohuslavem ze Švamberka Libštejn (Sedláček 1905, 91). Úměrně s neúspěchy při obléhání hradu rostl tlak na okolní osady. Je nejvýš pravděpodobné, že při některé bojové akci zašla i vesnice Liblín.

Na pozemcích bývalé vsi založili majitelé libštejnského panství na počátku 16. století panský dvůr (Kočka 1930, 270). Roku 1530 zastavil Jan z Valdštejna liblínský dvůr Třemošenskému z Předenic, který byl uživatelem ev. zakladatelem zdejšího panského sídla. Janův syn Vojtěch po neshodách s bratry Kryštofem a Bohušem vyplatil Třemošenského a na dvoře zděděném po otci vystavěl nové sídlo, na kterém r.1556 oslavila šlechta z okolí vánoce (týž, 271). Starší sídlo v Liblíně však tímto nezaniklo. Roku 1568 bylo předmětem majetkových transakcí při dělení dědictví zesnulého Vojtěcha z Valdštejna (Sedláček 1905, 273). "Starý dům dolejší" - bývalé sídlo Třemošenského, získal na svůj díl Kryštofa vzápětí vše prodal Aleně Myškové ze Žlunic (Kočka 1930,273). Druhý díl Liblína s "novým domem" - tvrzí Vojtěcha z Valdštejna dále užíval Kryštofův bratr Jan Vojtěch (tamtéž).

Sídlo Myšků na Liblíně známé ze starších pramenů jako „starý dům“ je r. 1570 nazývané tvrzí. Je možné, že objekt prodělal v 60. letech 16. století jisté kvalitativní změny.

Roku 1579 přikoupil Václav Myška Vojtěchův díl s tvrzí a sloučil tak opět rozdělený panský dvůr (tamtéž). Na dvoře existovaly v té době dvě tvrze, zdvojené byly ratejny i některé hospodářské provozy, například konírny a komory. Soudíme, že zájem majitelů se nadále soustředil na jednu z obou tvrzí, pravděpodobně na „nový dům“.

Za vlády Grispeků po r.1599 ztrácí statek svůj hospodářský význam (Sedláček 1905, 94). Úpadek byl podmíněn politickým děním, na němž byli Grispekové zainteresováni. Roku 1639 přejímá Benjamin Fruwein z Podolí zkonfiskovaný statek charakterizovaný slovy „pustý“ DZV sv 301, fol. 30).

Za třicetileté války byl Liblín vypálen, ale současně je doložena Fruweinova snaha o obnovení panského dvora (Kočka 1930, 278). Který z faktorů převážně působil na dožívající tvrz není známo. Neznámá je rovněž podstata sídla, které v 17. století a na počátku století 18. v Liblíně existovalo.

Roku 1700 založil Jan Kryštof ze Štampachu u dvora vesnici Liblín a osídlil ji kolonisty z jiných částí svého panství (Kočka 1930, 279).

Pokročilejším vývojovým stupněm sídla byl zámek, který prý nechal postavit Pius Montecucculi, žijící v Liblíně v letech 1721–1725 (týž, 280). O zámku se dovídáme r.1751 (týž, 281). Tehdy vymohl Alexandr Jan Ledebur postavit kostel sv. Jana Nepomuckého, neboť „zámecká kaple věřícím nestačila“ (tamtéž). Roku 1770 podstatně rozšířil Kašpar Benedikt zdejší sídlo a vytvořil tak dnešní rozsáhlý zámecký komplex (tamtéž). Vilém Wurmbrand zvýšil r.1854 objekt o patro a uzavřel tím složitý vývoj zámku v Liblíně (Kočka 1930, 282).

Dobové materiály přibližují vedle historických údajů i popisy liblínské tvrze a přilehlého hospodářství. Jedná se o pouhý výčet bez postižitelných prostorových souvislostí. Jednotlivé popisy se v detailech doplňují. Ideální rekonstrukce vycházející z dobových popisů zachycuje objekt na konci 16. století, kdy prodělal jeden z vrcholů vývojové .

Sídlo majitele liblínského dvora - tvrz („nový dům“) je stavení s kamenným spodkem. Ostatní konstrukce byly dřevěné. Ústřední obytnou místností tvrze byla velká světnice s vejstupkem. Součástí dvora byl ovčín pro 300 ovcí s chalupou ovčáka, konírna pro 8 koní, stáje pro 24 krav, 20 jalovic a 30 sviní, stodoly se dvěma mlaty, sýpky a pivovar se sladovnou, hvozdem, lednicí a pivnicí. S hospodářským provozem ve dvoře souvisela pekárna a sklep. Dělníci žili v ratejnách, které jsou ve dvoře v 16. a 17. století doloženy. Hospodářské objekty byly částečně zděné, jako střešní krytina jsou doložené „kůrky“. Na hospodářský dvůr navazovaly užitkové zahrady a park s besídkou (podle DZ k 45, fol. F - 3 ; DZ sv 150, fol. F - 19, r.1650 ; DZV k 189, fol. K - 18, r.1616 ; DZV k 306, fol. F - 28 ; DZV sv 301, fol. 30, r.1639 ; AA č. i. 1343, sign. B 13/ 4, fol. 321 ; Revizitace statků Liblín a Žíkov 19. 10. 1674).

Vzhledem ke stavebnímu stavu a využití dnešního zámku se nepodařilo ověřit, zda areál neobsahuje části starší situace.

Mirošov

Ves Mirošov je zmiňována historickými prameny poprvé roku 1366 (Sedláček 1905, 81). Ve 14. a 15. století spravovali ves feudální páni sídlící na dvorecké tvrzi a na nedalekém hradu Drštce (tamtéž). V důsledku husitských válek obě sídla zanikají a Mirošov se stává posléze okrajovou částí rozsáhlého rožmitálského panství (týž, 82). Díl panství, včetně Mirošova, prodal roku 1550 Volf z Vřeskovice Floriánovi Grispekovi

z Grispeku, který jej do šesti let vyplatil z dluhů a rozšířil o několik nově přikoupených vesnic (Kolektiv 1898, 282). Literatura, zabývající se sledovanou problematikou, považuje shodně Floriána Grispeka za zakladatele mirošovské tvrze. Nejsou však známy hospodářské ani politické důvody, které by vyvolaly potřebu budovat sídlo v této části grispekovských držav. Zpráva z téže doby o Mirošově – „tvrzi pusté“ - se týká zaniklého sídla ve Dvorcích (Líbal 1973).

Po Floriánově smrti v roce 1588 zdědil Mirošov Ferdinand Grispek, Floriánův syn, a povýšil jej na centrum samostatného panství (Sedláček 1905, 82). Ferdinand v Mirošově žil a roku 1606 také zemřel (tamtéž). Statek pak přešel na Ferdinandova bratra Blažeje, který prodal roku 1616 Mirošov „totiž to sídlo neboližto tvrz s dvorem poplužním“ Adamovi Vratislavovi z Mitrovic (tamtéž). Zmíněnou tvrz založil s největší pravděpodobností již Ferdinand Grispek na konci 16. století.

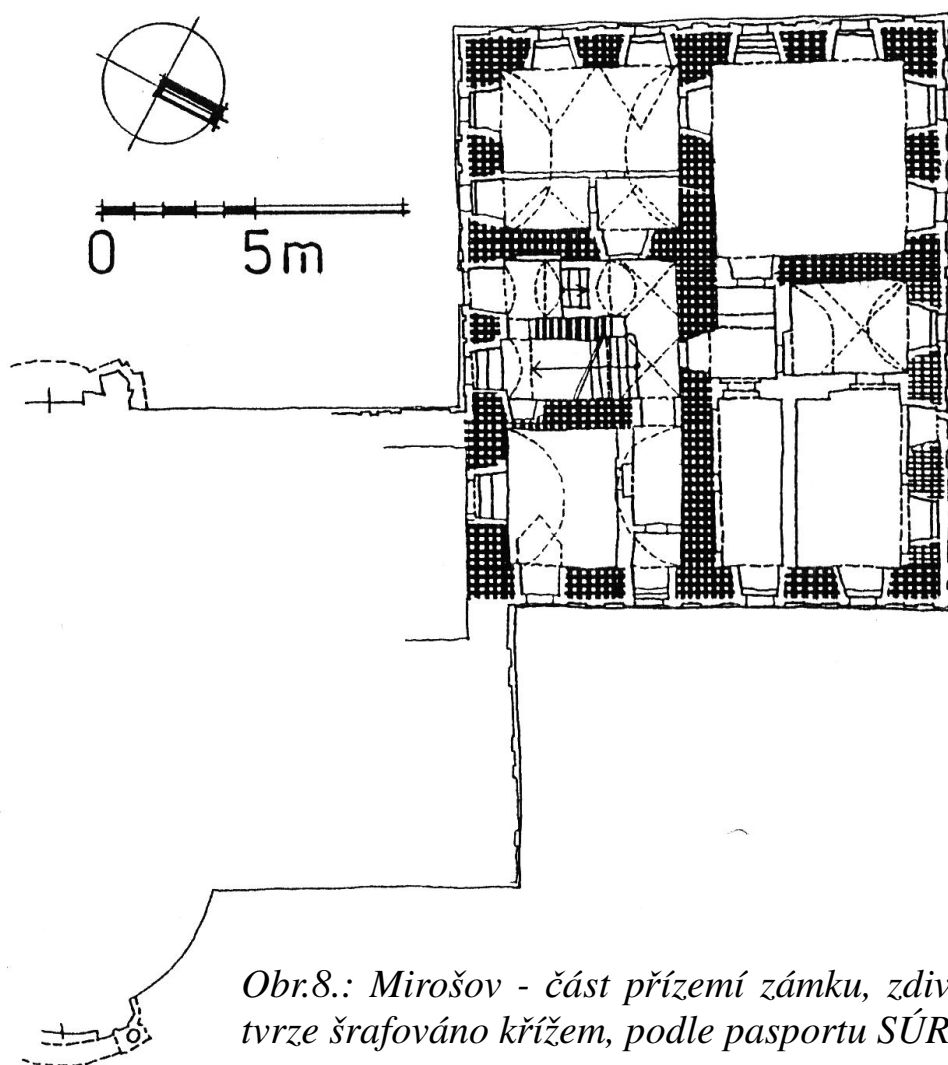
Po Adamu Vratislavovi z Mitrovic se stává roku 1635 majitelem rytíř Adam Václav Boryně ze Lhoty (Líbal 1973). Statek po otcově smrti dědí dcery, které se srovnávají roku 1653 tak, že tvrz Mirošov „jakož v svém obmezení, pokojích, sklepích a komorách, zůstává k společnému užívání“ (tamtéž). Tvrz byla oceněna na 500 kop m., hospodářský dvůr na 300 a pivovar na 1000 kop m. (tamtéž). Marie Magdalena přikoupila roku 1656 sestřin díl a sjednotila tak opět rozdělený majetek (tamtéž) Jan Antonín Vratislav, který vlastnil Mirošov od roku 1694, realizoval nákladnou přestavbu tvrze na dobové barokní sídlo (Sedláček 1905, 83). Součástí stavebních úprav byla výstavba zámku, zahájena patrně na počátku 20. let 18. století. Zámek byl již roku 1725 zcela dokončen (Urban 1946, 242). Stavební činnost vyčerpala majitele po finanční stránce natolik, že byl donucen právě dokončený objekt roku 1726 prodat (Sedláček 1905, 83). Novým majitelem zadluženého panství se stala komora dvorská, jejíž zájem se obracel především k existujícím železnorudným dolům a hamrům v okolí Mirošova. Zámek byl adaptován na byty hospodářských úředníků. Dvorská komora vlastnila statek do roku 1868, kdy se ujímá Mirošova Dr. H. B. Stroussberg (Kolektiv 1896, 204). Statek pak často střídal majitele. V současné době je mirošovský zámek majetkem celní správy Dobříš.

Na severovýchodním okraji obce v čele táhlého náměstí existuje dosud komplex bývalého panského sídla, tvořený hospodářskými objekty a zámkem, jehož severním křídlem je v jádře dochovaná renesanční tvrz (obr. 8). Severní křídlo kontaktuje s novější částí zámku jen krátkým úsekem své jižní stěny. Je tedy dochována nejen jeho hmotová forma, ale i půdorysný rozvrh interiéru objektu.

Mirošovskou tvrzí byl jednopatrový objekt na obdélném půdorysu. Jeho někdejší renesanční podobu překryly pozdější náročné barokní úpravy. Interiér objektu je členěný podél střední příčky na dva obdélné trakty, které jsou dále příčně dělené. Vstup do objektu býval ve střední ev. východní části severního traktu. Ve střední části jižního traktu existuje dosud původní renesanční dvoukřídlé schodiště zaklenuté zploštělou křížovou klenbou s maltovými hřebínky. Místnost v západní části jižního traktu je zastropena původní renesanční klenbou.

Patro objektu, přístupné zmíněným renesančním schodištěm, je členěné obdobně jako přízemí. Pod celým severním traktem tvrze existuje původní renesanční sklep, dělený ve střední části příčkou.

Začátkem 20. let 18. století byl stávající objekt mirošovské tvrze rozšířen o jihovýchodní křídlo - barokní zámek (Sedláček 1905, 80). S výstavbou se pojí naprostá většina stavebních úprav, která podstatně setřela původní ráz objektu tvrze.

Obr.8.: Mirošov - část přízemí zámku, zdivo renesanční tvrze šrafováno křížem, podle pasportu SÚRPMO.

Mydlná

V široce rozevřeném začátku údolí, kterým protéká jeden z přítoků Kornatického potoka, se na okraji terénního stupně mírně vyvýšeného nad močálem zachovaly zbytky tvrze Mydlné. Za její první známé majitele jsou považováni Bohuslav a Protiva z Mydlné, objevující se ve zprávách z let 1397, 1405 a 1416. Mydlná byla královským manstvím. Její držitel Kuneš z Hlohové jinak z Lomce prodal před rokem 1437 tvrz, dvůr poplužní a selské usedlosti manželům Rackovi z Kvíčovic a Anně z Hlohova (DD 61, p. 279). Racek a Anna prodali roku 1442 tvrz s příslušenstvím Janovi z Rakové za polovinu ceny, kterou za ni sami zaplatili (Sedláček 1905, 87). Bývá z toho vyvozováno, že ves byla už tehdy pustá. Když zboží v roce 1474 Jan z Rakové prodával, byla zaniklá patrně i tvrz, protože v záznamu prodeje je uveden jen „v Mydlné dvůr poplužný pustý a dvory kmecí pusté s rolemi, lukami lesy, potoky, rybníky“. Získal je Bozděch ze Štáhlav (DD 61, p. 512). Na žádost Mikuláše ze Štáhlav byla v roce 1488 propuštěna z manství polovice dvoru pustého v Mydlné a polovice selských dvorů též pustých (tamtéž. V 16. století se vyskytuje už jen pustá ves Mydlná jako součást okolních panství (Sedláček 1905, 87).

Zbytky tvrze zůstaly zachovány ve velmi dobrém stavu, takřka tak, jak je zformovaly přírodní vlivy po požáru, který bezprostředně zánik sídla způsobil. Jejich vypovídací schopnost je tudíž z hlediska archeologického značná.

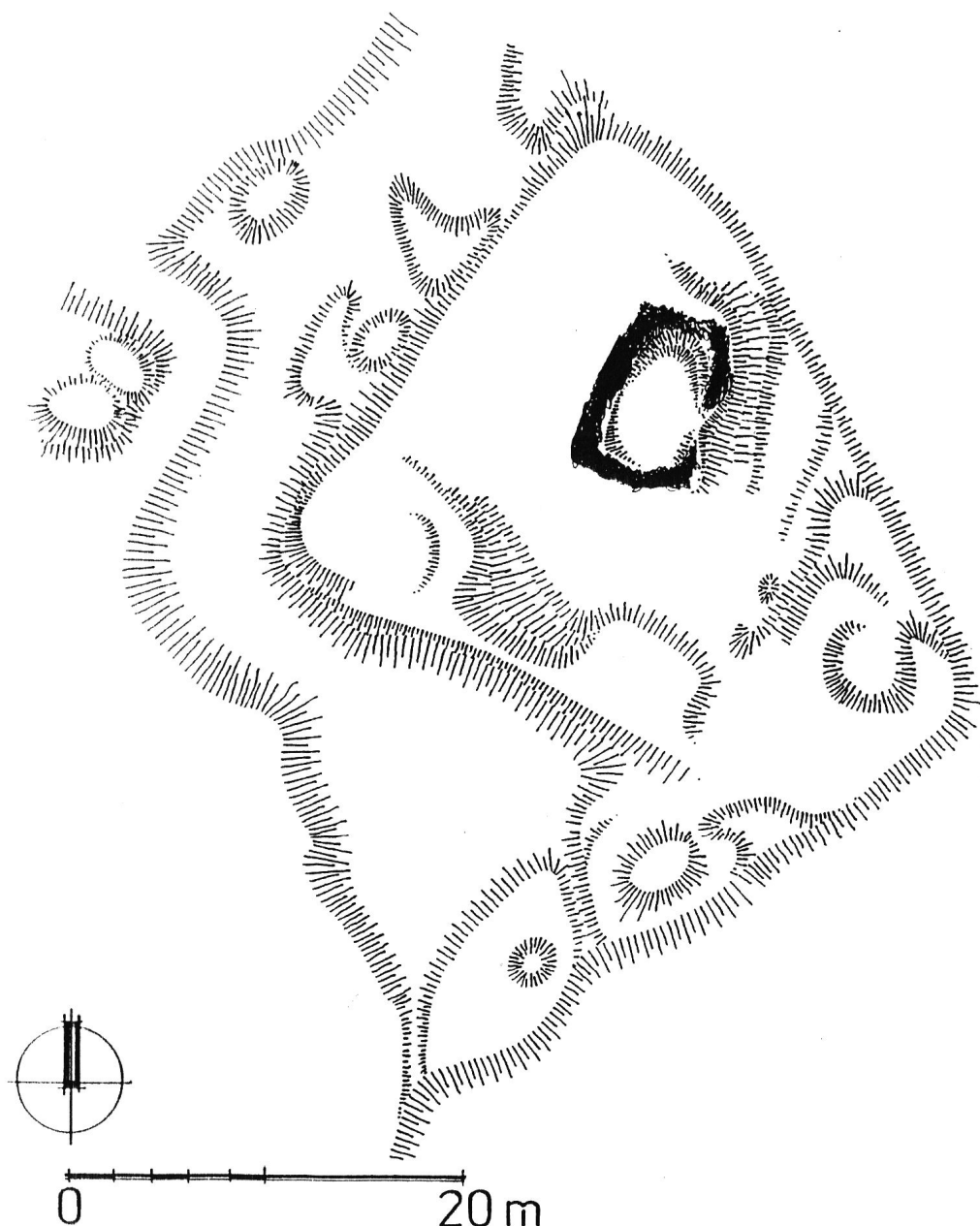
Areál tvrze (obr. 9) tvoří zhruba lichoběžník, k jehož východnímu okraji se kratší stranou váže objekt obdélníkového půdorysu postavený z kamene spojeného hlínou. Jeho zdi, stojící dosud většinou do výše 1,5 m, nesly pravděpodobně další podlaží lehčí konstrukce, v níž se patrně uplatnili i cihly, jejichž zbytky byly zjištěny v nejbližším okolí. Do stavení se vstupovalo z delší jižní strany pískovcovým portálem, jehož podstatný fragment byl opodál nalezen spolu s menšími částmi dalších pískovcových ostění (obr. 10). Objekt fungoval jako hlavní obytná stavba tvrze - palác.

V severozápadním nároží areálu, z hlediska obrany nejexponovanějším, nalézáme mohutnou, v půdorysu přibližně čtvercovou kupu vypálené mazanice, která se místy tavila. Při obvodu jsou patrné zbytky kamenné podezdívky. Velký kus mazanice zachoval otisk trámu, z něhož lze určit průměr kulatiny na cca 30 cm. Povaha destrukce ukazuje na vícepodlažní dřevěnou stavbu, zřejmě věž. Destrukce je částečně vysazena do příkopu. Z vnější hrany příkopu, mezi ní a další objekt, přiléhající ke zbytkům ohrazení, vybíhá nájezd na most, po němž se do tvrze vstupovalo.

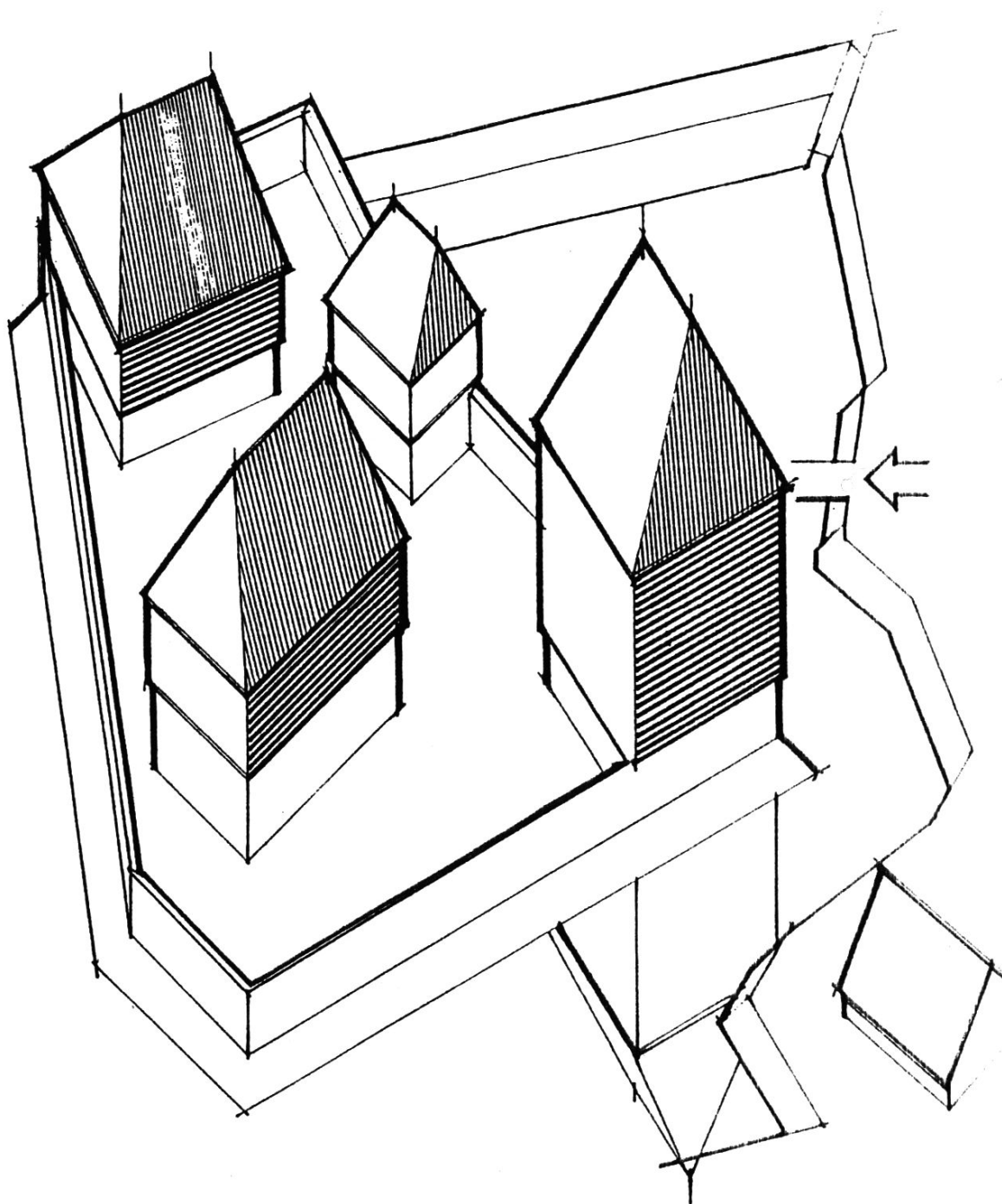
Zbytky staveb se zachovaly i při okraji areálu naproti vchodu paláce. Nejvýraznější jsou zděné zbytky objektu v jihovýchodním nároží dispozice. Pokud lze soudit, byl celý areál obehnan zdí z kamene spojovaného hlínou.

Ze dvou stran tvrz obklopoval rybník a další nad ním nadržoval vodu pro napouštění příkopu, uzavřeného k tomu účelu hrázkou s přepadem.

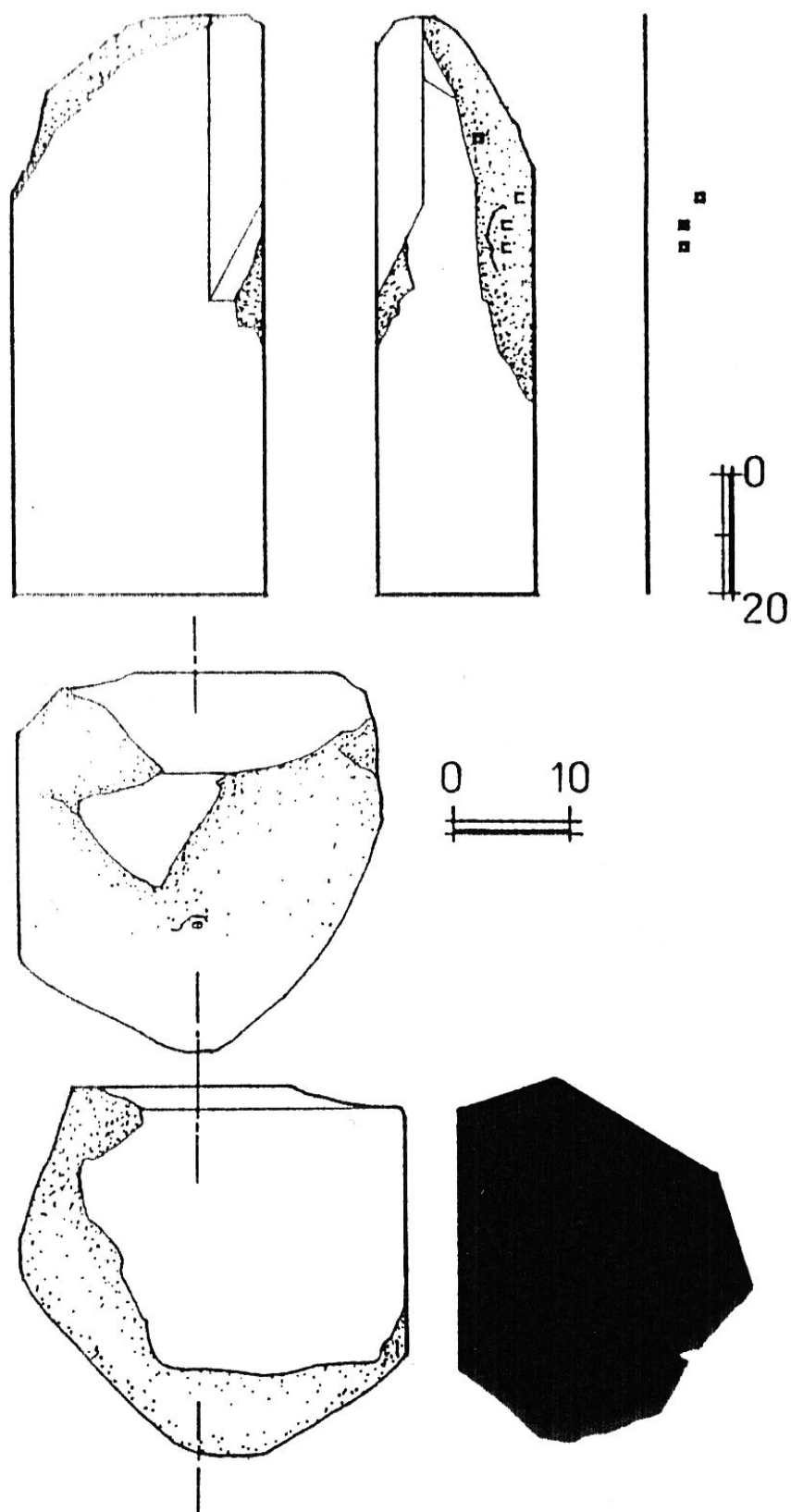
V předpolí tvrze byly nalezeny pozůstatky objektů poplužního dvora a v širším okolí relikty vsi s keramikou 15. století.

Obr.9.: Mydlná - fragmenty kamenických detailů.

Obr. 10: Mydlná – hmotová rekonstrukce tvrže.

Obr. 11: Mydlná – fragmenty kamenických detailů.

Osek

Kolonizační ves, založená údajně na přelomu 12. a 13. století z iniciativy plasského kláštera, je spojována s osobou Budiwoje z Oseka. zmiňovaného r. 1240 (Sedláček 1905, 178).

V polovině 14. století byl Osek významnou farní vsí, dělenou na několik vladyčích statků (tamtéž). Mezi jejími držiteli vynikal Lipold starší z Oseka, na jehož statku je r. 1379 připomínána tvrz (tamtéž). Historické zprávy podávají v následujících letech výčet jmen střídajících se majitelů - objektu osecké tvrze však nevěnují prakticky žádnou pozornost. Tvrz je připomínána až roku 1572 a 1615 (tamtéž). Roku 1661 byla popisována „...tvrz Vosek - štok z kamene vystavěný se všemi pokoji klenutými, sklepy komorami, lodžií, kuchyní, pekárnou - což ten celý štok z gruntu až po střechu ve všem zavřetý v sobě od všedských pokojův obsahuje“ (Výpis ze smlouvy o vyrovnání panství Ludmily Elišky Malovcové, SÚA Praha). Nejdříve v 60. letech 17. století byla zahájena výstavba dnešního zámeckého komplexu.

Prohlídka objektu naznačuje, že do tělesa dnešního zámku byla pojata bývalá osecká tvrz nebo její části (obr. 12, 13). Severovýchodní nároží objektu je v plné výši pokryto zbytkem sgrafitové výzdoby. Na severní stěně jsou sgrafita patrná asi v devítimetrovém úseku, na východě jsou záhy porušena mladší přístavbou. Skladba psaníček imitujících stavební články nerespektuje základní tektonické principy, což je patrné zvláště u neprovázaných nároží. Sgrafitovou fasádu je možné datovat do poloviny 16. století.

Přibližné zaměření půdorysu zámku v plné míře potvrdilo přítomnost starší stavby. V místech styku severního a východního zámeckého křídla je patrný svébytný blok o vnějším rozměru 10 a 13 metrů. Od svého okolí se odlišuje větší tloušťkou zdí a odlišnou výškovou úrovní podlah. Severní a východní stěnu objektu pokrývala psaníčková sgrafita.

Nejnižší podlaží objektu tvoří dvě obdélníkové místnosti, částečně vtesané do skály. Dříve byly spojeny vstupem, který byl v pozdějších dobách zazděn. Dnes je každá z místností přístupná samostatně. Vchod do jižní části byl proražen patrně po zrušení vstupu ve střední přičce. Prostory jsou zaklenuté valenými klenbami s lunetovými průniky nad průchozem. Místnosti jsou dnes hluboko pod úrovní terénu. Z rozvrhu sgrafit je patrné, že od 16. století nedošlo k terénním výškovým změnám.

První nadzemní podlaží tvoří dva prostory odpovídající rozsahem i řazením místnostem v nižším patře. Úprava otvorů a klenutí související s oplentováním stěn je výsledkem mladších barokních zásahů. Nápadná je

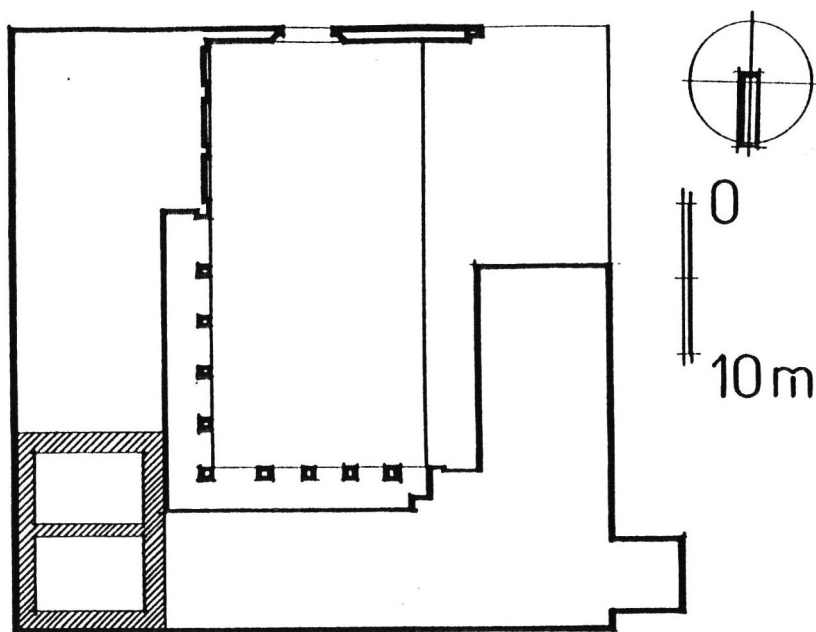
nízká světlá výška místností. Stavitel za cenu snížení druhořadých zámeckých prostor odstranil ve vyšším patře nežádoucí výškový rozdíl v úrovni podlah staré a nové části zámku.

Druhé nadzemí podlaží objektu zabírá jediná místnost, tzv. rytířský sál. Stavební zásahy, vedené snahou vytvořit reprezentativní zámeckou prostoru, setřely veškeré starší stavební tradice.

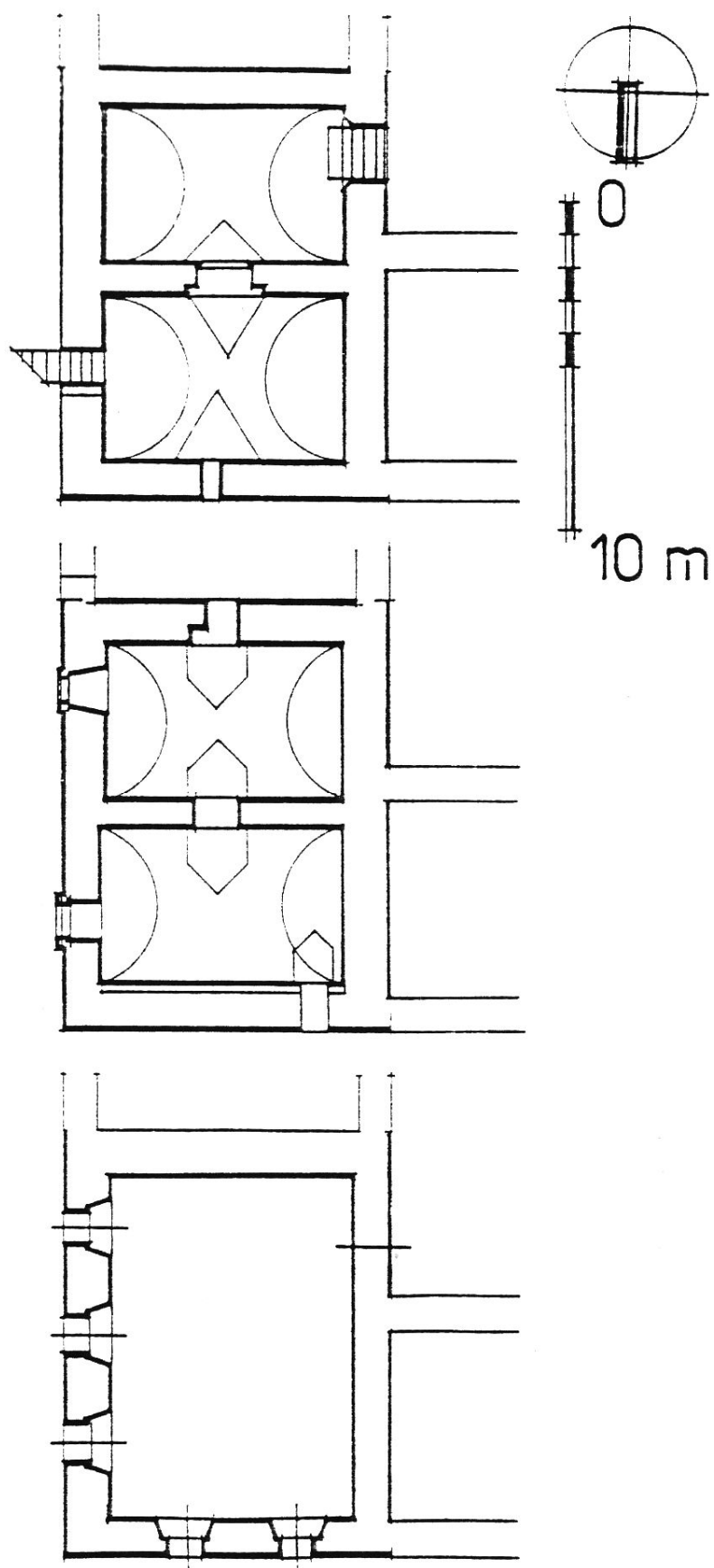
Konfrontace vymezeného objektu s popisem osecké tvrze z r. 1661 naznačuje, že v této časové fázi byla tvrz mnohem rozsáhlejší. Pozůstatky renesanční stavby by bylo možné spatřovat v přilehlé části zdiva severního křídla zámeckého objektu.

K výstavbě renesančního křídla došlo v polovině 16 století. Jako výchozí hmotový prvek sloužila patrně starší stavba - objekt v severovýchodním nároží, svěbytný a zároveň drobný ve srovnání s řadou analogických renesančních tvrzí. Ve vrcholovém vývojovém stádiu zachycuje tvrz popis z r.1661. Z popisu vyplývá, že tvrz byla stavení zblokováné, kompaktní. Krátce nato dochází k radikální přestavbě sídla završené r. 1689 (Rous, Pech 1966,38). Stavební aktivita Malovců z Chýnova - majitelů panství, vyvrcholila výstavbou trojkřídlého zámeckého komplexu, který zcela pohltil bývalou tvrz.

V první polovině 17. století je doložen v Oseku jako součást hospodářského zázemí osecké tvrze poplužní dvůr, pivovar a ovčín. Uvedený popis zachycuje stav k r. 1661 „... před tvrzí byly maštale pro kočovské, jízdní a dělné koně, sejkpa na obilí, ve dvoře ratejna, vinopalna se čtyřmi komorami, chlévy pro krávy i jalovice, chlévy svinšské se táhly až ke stodolám před dvůr“ (Výpis ze smlouvy...). Panský dvůr existoval v Oseku pochopitelně i po r. 1689. Nelze však objektivně posoudit k jakým prostorovým změnám v jeho organismu došlo v důsledku výstavby nového zámku.

Obr. 12: Osek - situace staršího objektu v organismu zámku.

Obr. 13: Osek - plán, starší části, shora 1. 2. a 3. podlaží.

Ostrovec

Ves na kraji křivoklátských lesů bývala zbožím komory dvorské (Sedláček 1889, 268). Císař Karel IV. daroval dvůr a ves Ostrovec a dvůr Lhotu Buškovi z Rosejovic (tamtéž). V druhé polovině 14. století sedělo na Ostrovci několik vladyků (tamtéž). Přestože tvrz v té době není spolehlivě doložena, zastávají někteří autoři možnost její existence (Rous, Pech 1966, 38).

Po delší odmlce pokračují historické zprávy po r.1541. Jiří Osterský ze Sulevic prodal tvrz, dvůr a ves Ostrovec Janovi staršímu Mladotovi ze Solopysk (Sedláček 1889, 269). V držení Ostrovce následoval Bohuslav z Doupova v letech 1569–1588, kdy získal zboží Vilém Sviták z Landštejna na Krašově (tamtéž). Ten zde sám nesídlil a správou dvoru pověřil svého myslivce. Roku 1589 koupil král Rudolf tvrz Ostrovec se zbožím v sousedství ležícím za 3 300 kop m. a vše připojil ke Křivoklátu (Janata 1933, 58).

Z historických zpráv vyplývá, že dvůr v Ostrovci nebyl koncem 16. století ekonomicky výhodným podnikem (Sedláček 1889, 269). Pro velkou vzdálenost a nesnadnou správu hospodářských záležitostí byl r.1607 převeden ke Zbirohu (tamtéž). V následujících letech bylo často jednáno o jeho koupi. Byl nabízen i sedlákům za mírné splátky. Roku 1642 koupila dvůr Cecílie Salomena Kolencová, manželka zbirožského hejtmána, za 300 kop m. (tamtéž). Z té doby se dochovala zpráva, která nás informuje o rozsahu úprava přestaveb, prováděných v rámci dvora. Dvůr byl v té době dřevěný, krytý šindelem, hrazený roubínem. V letech 1659–1664 kupuje dvůr královská komora za 400 kop m. a zřizuje zde hamlhof - příslušenství k ovčínu v Biskoupkách (tamtéž). Současně se zrušením dvora v Biskoupkách r. 1777 byl zrušení hamlhof v Ostrovci a dvůr rozprodán.

Hospodářské objekty ostroveckého dvora vymezovaly lichoběžníkové prostranství, v jehož středu bývala literaturou často zmiňovaná studna. Studna byla vyžděna o průměru asi 3 m. Stěny se věkem hroutily, a tak byla nedávno zavezena. Širší stranou se otevíral dvůr do návsi. V čele dvora stála zřejmě palácová tvrz. Po zániku rezidenční funkce dosloužila jako sýpka. Dochovaný popis, pořízený v souvislosti s raabizací, obeznamuje i s dalším příslušenstvím dvora. Pravé křídlo tvořila ratejna a kravín, levé stodoly. Za ratejnu na poustce byl nově postaven ovčínek. Zřejmě jediný vjezd do dvora byl z návsi uličkou mezi ratejnou a sýpkou. Dnešní podoba všech objektů v bývalém panském dvoře je výsledek stavební činnosti 19. a 20. století. Jen vzdáleně je dodržen někdejší dispoziční rozvrh.

Podmokly

Původně knížecí zboží, darované r. 1045 břevnovskému klášteru (Profous 1951, 402). Roku 1256 získává Podmokly královská komora, která je učinila asi na jedno století součástí křivoklátského panství (Kolektiv 1985, 268).

Kroku 1379 se dovídáme o rozdrobenosti Podmokel (Emler 1876,6) na řadu drobných vladyčích statků, které byly zřejmě počátkem 15.století majetkově spojeny. Když kupují r.1443Kolovratové krakovské panství, přikupují posléze i sjednocené Podmokly (Sedláček 1908, 708). V držení Kolovratů zůstala ves do r.1548. Tehdy byla prodána Janu staršímu z Lobkovic na Zbiroze za 3 850 kop pražských (Kolektiv 1985, 268).

V době vlády Kolovratů existovala ve vsi tvrz, která je doložena písemnými prameny (Kolektiv 1898, 331). Stavební dříví bylo získáno z královského lesa. Sporná je osoba zakladatele tvrze. Byl jím údajně Albrecht Kolovrat, není ale jisté, zda otec (†1470) či syn Jindřich Albrecht (†1530) (tamtéž). Otázkou zůstává i lokalizace Albrechtovy tvrze. Roku 1568 je uváděna v Podmoklech tvrz pustá (tamtéž).

V severovýchodní části vsi (obr. 14) stála nad potokem hliněná kupa, kterou lze na základě popisů interpretovat jako podnož dřevěné věžové tvrze. Roku 1832 ji důkladně prokopali Kalina a Krolmus v domněnání, že zkoumají pravěkou mohylu. Kupa, dnes zcela zaniklá, byla v té době 6,64 m vysoká. Na hraně pozemku čp. 17 a 74, kde stála, se dosud říká na „homoli“. Z kalinových zápisů se dovídáme o požářišti v horní vrstvě hliněné kupy, která osvětluje okolnosti zániku tvrze (Kalina 1836, 48–60). Podle vyobrazení nálezů v Kalinově díle je zřejmé, že jím prokopaná tvrz žila nejpozději už ve 2. polovině 13. století.

Jiným hmotným dokladem někdejší situace v prostoru čp. 17 a 74 byl údajný nález zdiva při rozšiřování sklepav sousedním čp. 18, které bylo užito při další stavební činnosti. Podle jiného údaje se v okolí čp. 17 a 74 nacházelo příkopové a valové opevnění, kterážto zpráva vznikla patrně nepřesným podáním starších informací týkajících se rozkopané moty (Podlaha 1900, 67).

Roku 1568 prodal Jan nejmladší z Lobkovic tvrz pustou, ves celou s dvorem poplužním a příslušenstvím Salomeně z Rochauzů, manželce Bohuslava Zvíkovského z Brodů na Zvíkovci, za 300 kop grošů českých (Kolektiv 1898, 331).

Podmokly citelně strádaly během třicetileté války (Drachovský 1910, 7).

Roku 1670 prodává Anna Salomena Hrušková (Valrýchová) z Bubna Janovi Dětrichovi Rumerskirchovi tvrz Podmokly s dvorem a ves za 9 500 zlatých (Kolektiv 1898, 331).

Tato tvrz, snad produkt stavební činnosti 17. století, existovala patrně při panském dvoře. Za Karla Jiřího Michny z Vacínova žijícího na Podmoklech v letech 1687–1711 proběhla výstavba dnešního barokního zámku, který navázal na tradice staršího sídla (Drachovský 1910, 21).

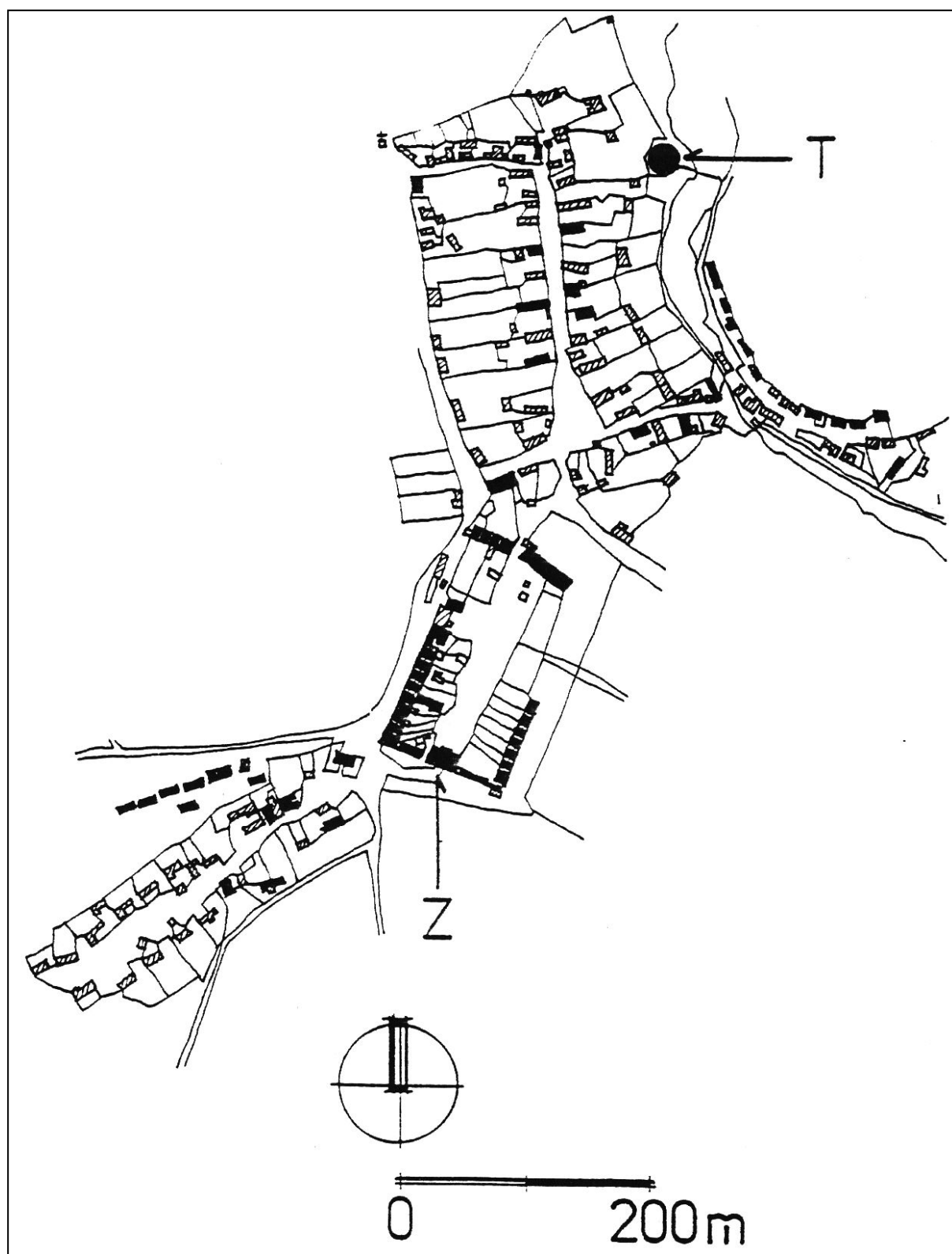
Zámeček stojí v čele obdélného dvora. Delší boční stranu dvora omezovala na východě řada stodol a na západě stáje. Stáje s vysokou půdní nadezdívkou byly v přízemí valeně zaklenuté. Prostranství dvora řečené "na place" uzavíral na severu pivovar a snad správní objekt nebo ratejna. Dvůr byl průjezdný ve směru podélné osy. Severní vstup klenutou branou měl zřejmě hospodářský charakter, z jihu se do dvora vstupovalo průjezdnou zámeckou budovou. Dnešní jižní vjezd je novodobý, vzniklý po zazdění průjezdu. Dříve stávalo v těchto místech vězení.

Jan Kristian Skole (Skolconi) sídlil na Podmoklech v letech 1720–1747 a provedl zde i některé stavební úpravy (Kolektiv 1898, 331). Na zámku zřídil kapli, která byla 6. 11. 1720 vysvěcena (tamtéž). Na přestavbách zámku se podílela i Marie Anna kněžna z Fürstenberka v letech 1747–1756 (tamtéž).

Podmokelský dvůr byl rozprodán v únoru 1779 za Karla Egona knížete z Fürstenberka (Drachovský 1910, 21). Některé díly získaly správce, šafář, ovčák, poklasný a první čelední.

Ostatní bylo děleno losem. Z bývalých stájí vznikly přestavbou obydlí chudiny. Zámek a pivovar zůstal ve šlechtických rukou do r. 1869 (Kolektiv 1898, 331).

19. a 20. století poznamenalo komplex dvora včetně zámku řadou necitelných stavebních zásahů, které určily stávajícím objektům nevyhovující funkční náplň. Spolu s požáry bývalých dvorských stájí v r. 1889 a pivovaru r. 1902 znehodnocují celkový charakter někdejšího panského sídla.

Obr. 14: Podmokly - r.1839 podle katastrální mapy, označena poloha tvrziště a zámku.

Přívětice

Ves Přívětice je v pramenech doložena roku 1352 (Profous 1951, 485). K roku 1379 se dovídáme o existenci Dolních Přívětí (Sedláček 1905, 177). Podle údaje z r.1379 Přívětice sestávaly ze dvou částí, z nichž každá je nazývána vsí, přičemž k jednomu dílu náleželo popluží jistého Jiřího. Druhá část mimo jiné obsahovala svobodné díly Blahutův a Zdeňkův (Emler 1876, 4). Vedle toho samostatně vystupují Přívětice dolní s dílem Amchy (týž, 8). Podle Sedláčkova údaje (1905, 177) část zboží patřila ke hradu Vildštejnu. Roku 1499 se uvádějí „... v Přívětích dolejších dva dvory kmecí s plužinami a kostel v Přívětích" (Profous 1951, 485). Dolejší Přívětice jsou připomínány ještě r. 1544 (tamtéž). Ztotožňujeme se se Sedláčkovou rekonstrukcí, která rozumí Horními Přívětími dnešní ves (Sedláček 1905, 177). Dolní Přívětice, ležící níže po potoce, jsou dnes fixovány polohou kostela sv. Martina.

V letech 1399–1406 spojil Soběhrd z Přívětí zdejší statky, ty odkoupil Něpr Duc z Vařin a sloučil je s Březinou. Jako součást březinského panství zůstaly Přívětice do r. 1562, kdy je při dělení panství získal Jan Černín z Chudenic. Černínové vlastnili Přívětice do r. 1623, kdy jim bylo zboží zkonfiskováno. Přívětice koupil Jan z Klenového a po r. 1628 je prodal Petru Jiřímu Příchovskému, který poté, co získal Březinu, sloučil oba statky (tamtéž).

V literatuře se traduje Sedláčkův názor, podle kterého existovala ve 14. století tvrz u kostela sv. Martina. Tento údaj je nutno považovat za hypotetický, byť opodstatněný terénní konfigurací i významem předpokládaného sídelního celku, kde existoval již r.1359 filiální kostel (Podlaha 1900, 68). I osamocený údaj zmiňující k r. 1456 Jana z Přívětí na tvrzi, čeká dosud na své zhodnocení (Urban 1946, 207). Mezi sporné otázky patří i často citovaný údaj, hovořící o zbytcích tvrze u bývalého panského dvora (Podlaha 1900, 68).

Tvrz vznikla prokazatelně až stavební činností Černínů z Chudenic po polovině 16. století jako součást nově založeného panského dvora. Hospodářský rozmach dvora lze zřejmě spojovat se zánikem Dolních Přívětí. Tvrz ztratila svůj význam již na počátku 17. století, kdy si Heřman Černín z Chudenic pořizuje v blízkých Radnicích dům (Hylák 1916, 186). Z roku 1661 máme zprávu o pustnoucím panském domu ve dvoře (Urban 1946, 207).

Přívětická tvrz byla součástí panského dvora, který dodnes existuje poblíž kostela sv. Martina nad rybníkem Jordánkou. Jeho stavební podoba

je výsledkem rozsáhlé barokizace z poloviny 18. století i četných pozdějších stavebních zásahů.

Nejstarším objektem je rozměrná obdélná kamenná stavba při jihovýchodním okraji areálu dvora, která byla r. 1846 upravena na sýpku (Sedláček 1905, 177). Z původní stavby se dochovalo obvodové zdivo kryté sgrafitovou fasádou. Rozsah ani forma výzdoby není známá, objekt byl r. 1966 nově omítnut. V patře interiéru objektu lze na jihovýchodní stěně sledovat původní hladké bělavé omítky, které překrývá hrubá omítka z doby úpravy objektu na sýpku. Původní omítka je na několika místech pokryta skupinami čárek, křížků, drobných koleček, to vše bývá rámováno do větších smyček a doplněno čarami. Malbu provedenou rudkou nelze považovat za dobovou výzdobu. Jedná se patrně o hospodářské značky, které nemusí časově souviset s dobou života tvrze.

Dochovaná stavba je pouze částí kdysi rozsáhlejšího objektu, o čemž svědčí substrukce na severním štítě.

Popisovaný objekt bývá považován za přívětickou renesanční tvrz.

Rovný

V lesnatém údolí Rokli, protékaném přítokem potoka Koželužky, se dochoval ve formě výrazných terénních relikтів komplex zaniklé středověké osady Rovný. Lokalitu nacházíme ve stavu, kdy je možné s užitím metod povrchového průzkumu podat poměrně ucelený obraz středověké reality.

Osou celého sídliště je mělké zamokřené údolí, protékané bezejmenným potokem. Po pevných březích lemujících údolí procházely cesty, na něž se vázaly jednotlivé usedlosti. Dnes užívané i zaniklé cesty se kříží a větví, ale v zásadě jsou usměrněné ve smyslu podélné osy údolí. Stěžejní význam měla cesta ze Zbiroha do Radnic, která procházela osadou.

Jednotlivé usedlosti jsou navzájem diferencované. Projevují se jako seskupení výrazných destrukcí a jam. Destrukce interpretujeme jako pozůstatky kamenných staveb zděných na hlínu, jámy jsou relikty sklepů a polozapuštěných objektů. Při stavbě se bezpochyby uplatnila srubová konstrukce a u lehčích staveb prokazatelně trámová konstrukce s proutěnými stěnami omazanými mazanicí.

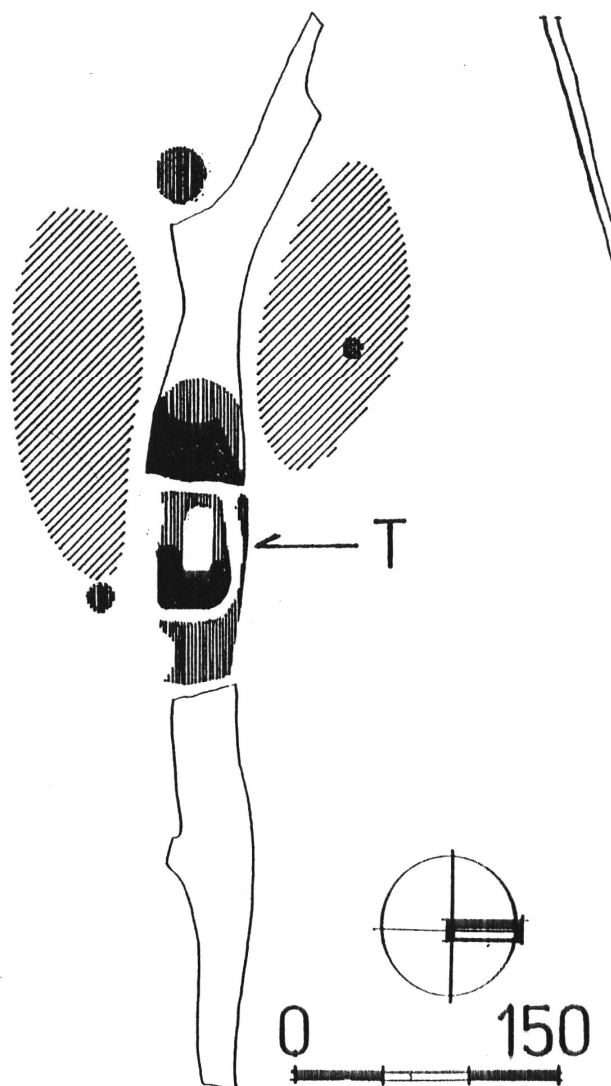
Obě strany údolí byly spojeny cestou, procházející po hrázi rybníka, který se nachází ve spodní části vsi. Rybník plnil běžné funkce plynoucí z hospodářských potřeb středověké osady, poháněl mlýny a přispíval k obraně tvrze, která se nacházela v údolí pod jeho hrází (obr. 15).

Tvrz byla založena na upraveném pahorku na dně údolí, které bylo zatopeno vodou zadržovanou rybníční hrází. Obdélná plošina tvrziště, která vyčnívala jako ostrov nad hladinu rybníka, byla obehnána kamennou ohradní zdí (obr. 16). Podél vnitřního obvodu zdi byly řazeny jednotlivé objekty, které obklopovaly rozlehlé nádvoří. K západní, kratší straně tvrze, přisedalo zděné obytné stavení. V severovýchodním nároží stála subtilní čtyřboká věž. Ostatní objekty byly patrně dřevěné a dnes se v terénu neprojevují. Ve vnitřní části dvora je patrná mělká prohlubeň. Do nádvoří se vstupovalo z hráze horního rybníka po rampě a mostě branou v jižní, delší stěně ohradní zdi.

Systém vodního opevnění tvořený horním rybníkem a rybníkem s tvrzí doplňoval rybník pod tvrzí řazený kaskádovitě za oba předešlé. Severní bok údolí lemuje ve skále tesaný náhon. Na jižní údolní terase v těsném sousedství tvrze patrně spatřoval A. Sedláček zbytky poplužního dvora. Dnes se nelze vzhledem k nepřehlednosti terénu k této otázce vyjádřit.

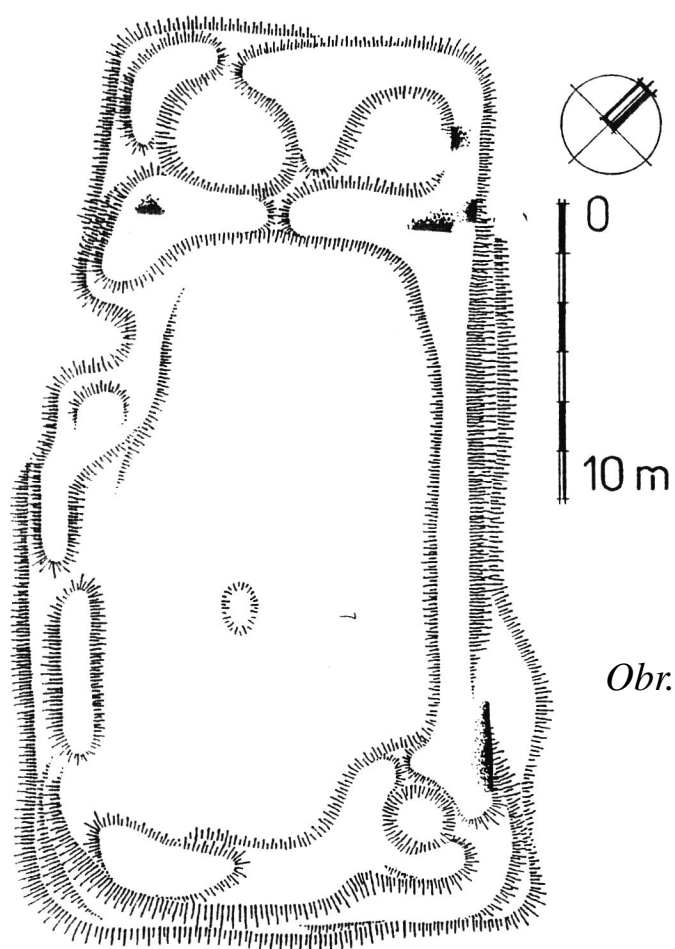
Ves Rovný je v historických zprávách poprvé zmiňována r. 1367 (Sedláček 1889, 264). O zdejší tvrzi se dovídáme r. 1418, kdy byla majetkem Lvíka z Jivjan (týž, 265). Zánik tvrze, obvykle spojovaný s válečným děním na konci 15. století, mohl mít velmi pozvolný průběh.

Ještě r. 1573 byla tvrz Rovný s dvorem poplužním předmětem majetkových transakcí. V 16. století prožívala ves údobí hospodářského úpadku, které završila svým negativním vlivem třicetiletá válka. V 17. století přežíval pouze dvůr a mlýn, nazývaný po nedaleké Lhotě Lhotský (tamtéž).

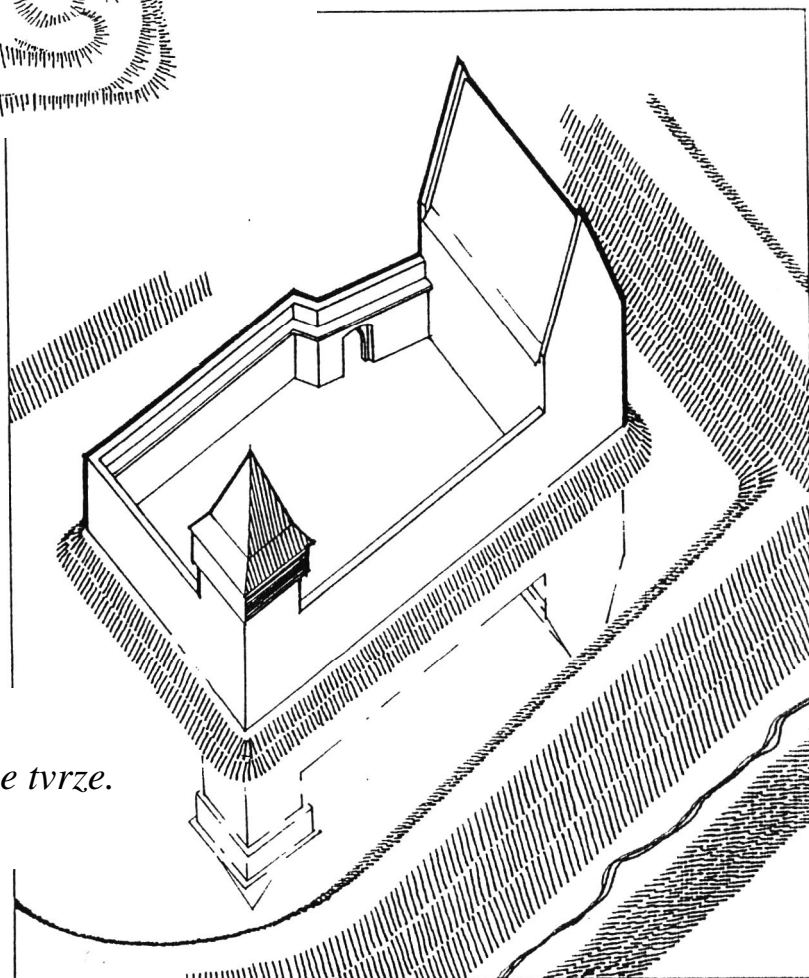

Obr. 15: Rovný - situace tvrziště a zaniklé vsi (šikmé šrafy), zbytky rybníků a haltýřů (šrafované svisle).

/

Obr. 16: Rovný – plán zbytků tvrže.

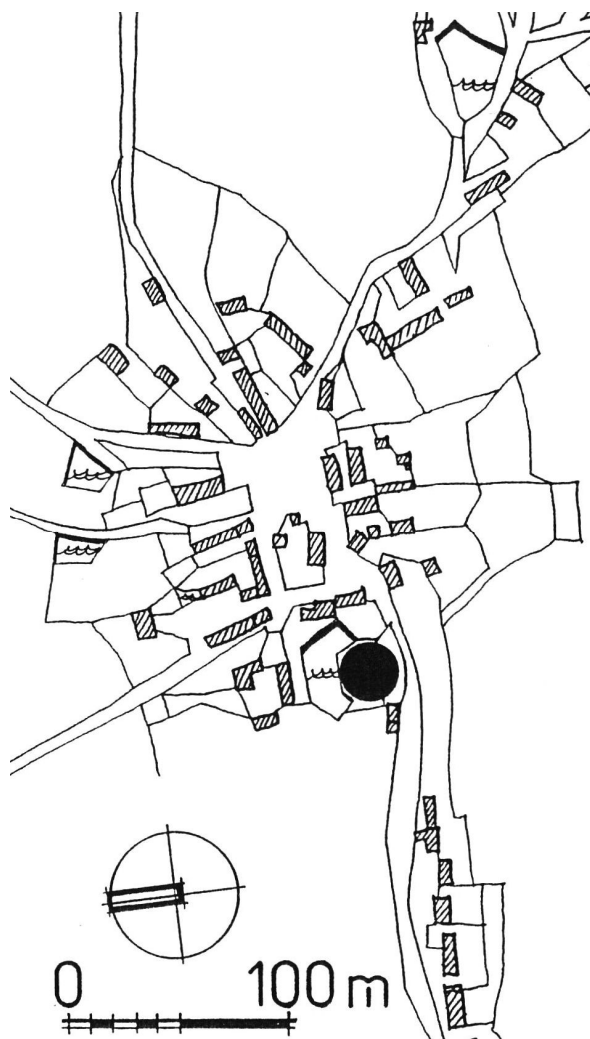
*Obr. 17: Rovný
– hmotová rekonstrukce tvrže.*

Skomelno

Ves Skomelno (obr. 18) je z historických zpráv známá od r. 1379. V této době zde již bylo vladycké sídlo, na kterém seděl Otík (Sedláček 1905, 178). V této ani v následujících zprávách není konkretizována jeho podstata. Vrcholnou vývojovou fází zdejšího feudálního sídla byla tvrz, jejíž stopy jsou dosud patrné na západním okraji vsi. Soubor keramiky nalezený na lokalitě klade zánik tvrze do první poloviny 15. století. Přežíval zřejmě dvůr, který koupil r. 1437 Ondřej Čapek ze Sulova od Markéty z Ostrova (tamtéž). Dnešní stav, v jakém tvrziště nacházíme, je poznamenán řadou neuvědomělých zásahů, které objekt výrazně narušily. Tvrziště bylo zřejmě oválné, obtočené vodním příkopem a vně valem. Vnitřní prostor tvrziště byl poměrně nedávno o metr zkopán a získaným materiálem byla zavezena západní a východní část příkopu. Předtím již zmizela jižní část pod náspem rozšířené silnice ze Skomelna do Radnic. Dochoval se oblouk severní části vodního příkopu, který byl upraven na rybníček. Val lemuje dosud v krátkém úseku západní stranu tvrziště.

Zkopání tvrziště jednou pro vždy vyloučilo možnost archeologického zjištění stavební podstaty tvrze. Vzhledem k značnému množství vytěženého stavebního kamene lze předpokládat vysoké procento zděných konstrukcí. Podle pověsti se do tvrze vstupovalo z návsi od východu po padacím mostě.

Hospodářský dvůr stával asi severozápadně ev. severně od tvrze. Bylo zde nalezeno množství keramických zlomků, několik podkov a ostruha s kolečkem. Donedávna zde býval rybníček, snad haltýř, který místní tradice klade do souvislosti s panským sídlem.

Obr.18: Skomelno - r.1839 podle katastrální mapy, označena poloha tvrziště.

Smědčice

Dosud nejstarší historická zpráva o vsi pochází z r.1243 (Profous 1957, 111). Tehdy byly Smědčice vladysckým statkem (tamtéž). Již první známý z řady majitelů, Abraham, je některými autory považován za majitele zdejší tvrze (tamtéž). Tento názor je problematický.

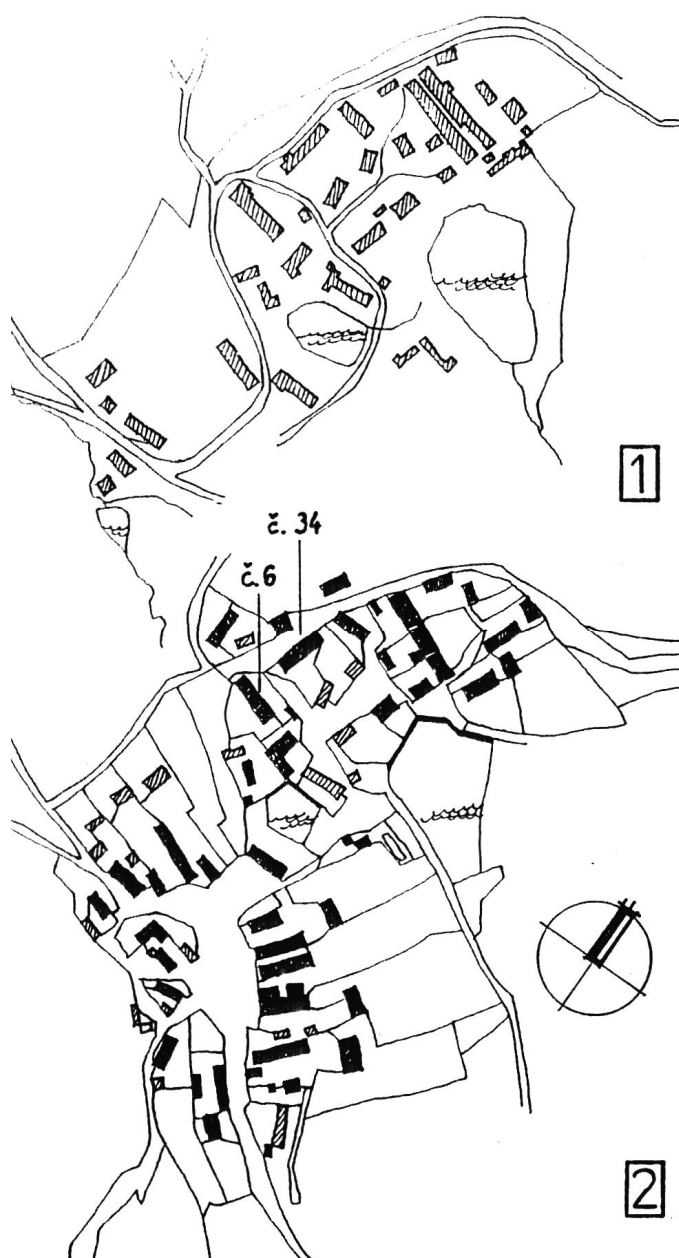
Tvrz vznikla zřejmě až stavební činností Malesických z Poutnova, kteří vlastnili zboží od počátku 16. století (Sedláček 1905, 240). Roku 1581, po smrti Bedřicha Malesického, prodávají jeho syn Jana synovec Karel tvrz pustou Smědčice, dvůr a ves Strápolý a pustinu Sedlecko obci města Plzně (tamtéž). Tvrz ve Smědčicích je předtím zmiňována v letech 1544, 1550, ev. 1553 (Kolektiv 1896, 215; Sedláček 1905, 240; Profous 1957, 111).

Dosud nelokalizovaná smědčická tvrz byla zřejmě součástí panského dvora. O stavební podstatě dvora informují zprávy z poloviny 17. století (Brož 1929, 21). V té době, za působení správce písaře Jana Červenky, došlo k opravě plzeňských dvorů. Ve Smědčicích se týkaly opravy především maštálí a chlévů. U stodol byla osazena nová vrata s vroubením a prahy. Byla spravena a podezděna studna ve dvoře. V obydlí byla vymazána kamna a vsazen nový železný kamnovec. Byl vytesán nový žleb a vložen nad světnici. Ve světnici byla udělána nová okna a vsazena kolečka. Ve dvoře byla zřízena nová pec. Střechy objektů byly kryté v ploše došky, po krajích šindelem. Největší opravy se týkaly sešlého ovčína na místě pusté vsi Sedlecka nedaleko Smědčic. Po neúspěšných pokusech opravit zchátralý objekt byl starý ovčín stržen a nahrazen ovčínem novým (tamtéž). Roku 1779 byl dvůr ve Smědčicích rozdělen na třináct dílů nájemcům (Sommer 1838, 41). Na místě pustého dvora vznikala část obce zvaná Domky.

Panský dvůr se nacházel na návrší na severním okraji obce. Změť poraabizační zástavby překryla někdejší dvorovou dispozici, která je přesto dobře patrná na starších plánech a mapách. (obr. 19).

Obdélný areál dvora omezovaly fronty hospodářských objektů. Severní, kratší stranu dvora, uzavíraly stodoly, východní a jižní stáje a maštale. Jejich pozůstatkem bývaly údajně zbytky zdí u čp. 20 a 46 a křemenná dlažba s odpadovými stružkami v čp. 6. Do požáru čp. 6 v r. 1883 byla konstrukčně využívána zadní stěna chlévů. Na dvoře čp. byla do r. 1928 dva metry široká a 13 m hluboká studna. Světnice zmiňované v polovině 17. století bývaly v čp. 34. Do dvora se vstupovalo branou v uličce mezi čp. 34 a 6. Štuky brány koupil posléze majitel čp. 8. Cesta diagonálně přetínala prostranství dvora a ústila v severovýchodní nároží do polí za vsí a k rybníčku v sousedství dvora (podle: Hec J. Pamětní kniha čp. 6 ve Smědčicích).

Historické zprávy, zmiňující v 16. století dvůr ve Smědčicích, se týkají popisovaného dvora. Vzhledem k tomu, že nepředpokládánu; významné změny v jeho hospodářsko-organizační skladbě, redukuje se podstatně možnost lokalizace zdejší tvrze. Zvláště důvodná je poloha čp. 34, kde bývaly světnice, u hlavního vjezdu do dvora.

Obr.19: Smědčice - 1. podle map plzeňského panství r.1781, 2. podle mapy stabilního katastru z r.1839.

Střapole

Ves Střapole existovala již ve 13. století. Roku 1283 je na zdejší dvoře připomínán Lipold ze Střapole. Do r.1408 byla ves součástí bušovického panství. Za zakladatele zdejší tvrze je považován Lipold ze Švamberka, který sídlil ve Střapoli r. 1412. V polovině 15. století byly ve vsi dva vladyčí statky. Jeden je již r.1463 uváděn jako součást zvíkoveckého panství, na druhém statku seděl r.1460 Jošt z Tupadl, připomínaný opět. r. 1466 (Sedláček 1905, 242). V letech 1503–1550 příslušela ves Střapole nebo její část k Malesicím, poté se stala součástí smědčického panství, (Sedláček 1908, 892). Roku 1523 seděl na statku ve Střapoli Bořek Laský z Rabštejna. Roku 1581 kupuje sloučenou Střapoli město Plzeň (Sedláček 1905, 242).

Uvedená data jsou pouhým výčtem, uspokojivě neobjasňujícím pohyb a podstatu majetkových vztahů ve vsi, ani formy sídel, k nimž se údaje vztahují. Je možné, že zdejší tvrz zanikla již v 15. století.

Tvrz ve Střapoli bývá lokalizována do míst čp. 1, kde je prý znatelný příkop, pozůstatek bývalého opevnění. Povrchový průzkum lokality nezachytil v literatuře (Rous, Pech 1966, 56) zmiňované zbytky opevnění, o nichž se v třicátých letech J. Brož (1935, 85) vyjadřuje jako o zaniklých.

Jihovýchodní hranu pozemku čp. 1 lemuje rýha, vzniklá patrně erozivním působením vody. Bývalá vodoteč byla pravděpodobně považována za příkop zdejší tvrze. Přesto, že nelze rýhu jednoznačně spojovat s objektem tvrze ve Střapoli, lze setrvat na dosavadní lokalizaci vzhledem k výlučnému postavení čp. 1 v organismu vsi.

Svinná

Na okraji vsi Svinná jsou zachována hned dvě panská sídla tzv. „nový“ a „starý“ zámek. Se středověkými dějinami vsi souvisí zámek starý, bývalá tvrz.

Vývoj „starého“ zámku, jak jej spatřujeme ve světle povrchového průzkumu, se odehrál ve čtyřech základních stavebních fázích. Počátky vývoje sídla, dnes bez archeologických průzkumů nepostižitelné, mohou spadat do 14. století. V 70. letech 14. století získává většinu zdejších statků Bozděch (Emler 1876, 3) a vytváří tak předpoklad pro vznik pozdějšího panství. Jeho potomkem byl patrně Rous ze Svinné, později na Hřešihlavech, aktivní bojovník ve věci katolické strany, který byl roku 1425 hejtmanem na Křivokláte a roku 1432 velitelem vojenské posádky hájící obléhaný Karlštejn (Šlajer 1963, 54). Postavení Rouse ze Svinné,

vystupujícího v samé blízkosti krále Zikmunda, se mohlo odrazit i na podstatě sídla, které užíval.

Na Svinné se patrně jedná o nejstarší část objektu, zachycenou povrchovým průzkumem (obr. 20). Nejstarší stavební fázi tvrze ve Svinné představuje věžovité stavení. Nejméně trojpodlažní objekt tvořil ústřední dominantu areálu středověké tvrze. Ve druhé polovině 16.století byl po určitých úpravách pojat do komplexu renesančního panského sídla.

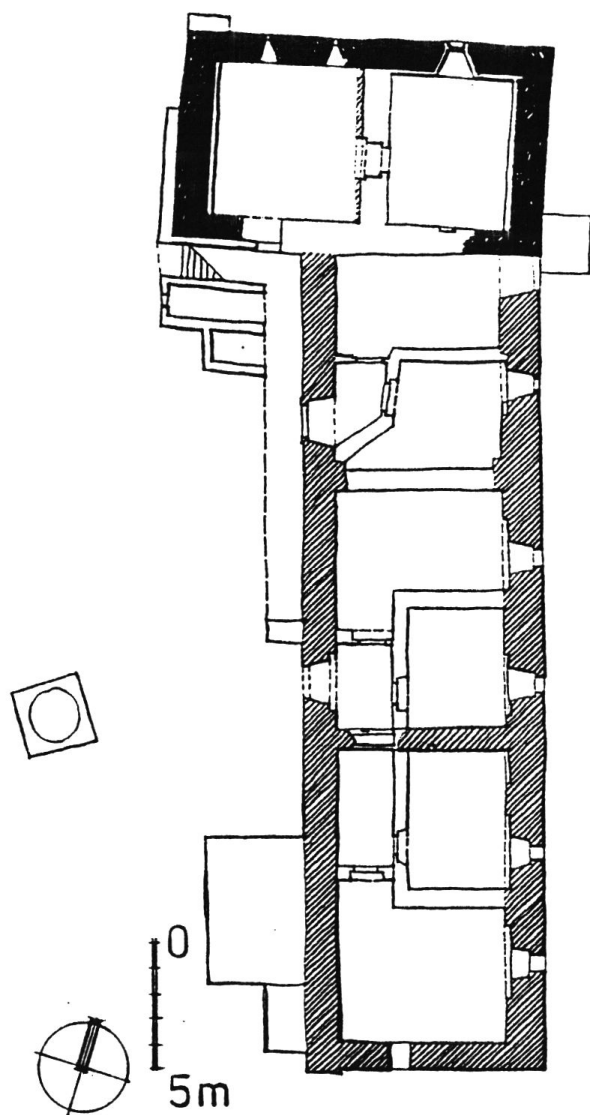
Druhá stavební fáze, odatovaná renesančním portálem, navázala bezprostředně na starší objekt. K severní stěně věžového stavení přisedl protáhlý trakt dvou podlažní renesanční budovy. Renesanční křídlo se nedochovalo v původní délce, soudě podle osekaného zbytku zdiva na severním štítě objektu. Rekonstruovaná situace naznačuje řešení otázky dosud nejasné lokalizace panského dvora, který se připomíná v souvislosti s tvrzí od roku 1557 (Kolektiv 1898, 339). Je pravděpodobné, že v jádru „starého zámku“ se uchovala část západního křídla panského dvora, obdoba Biskoupek a dalších. Tvrz, situovaná zpravidla při vjezdu do dvora, bývala v těchto případech řazena k ostatním hospodářským budovám, které obklopovaly obvykle pravidelné prostranství hospodářského dvora. Na dvoře ve Svinné „při té tvrzi ležícím“, stál v 16. staletí pivovar, stodoly, ratejna s komorou, chlévy pro krávy, kurníky pro drůbež, kurníky pro krmení vepřů a ovčín od kamena vystavěný s dobrou střechou. Na dvoře byla studna. Chovaly se zde tři potahy, 50 dojnic, 30 jalovic a 40 sviní (DZ sv 13, fol. E-24; DZM k 479, fol. D-3; DZV k 189, fol. K-18). Není vyloučeno, že část dochované renesanční stavby lze řadit mezi uváděné hospodářské objekty panského dvora.

Třetí stavební fázi byla úzce spjata s obnovou válkou zničeného dvora a tvrze ve Svinné. Stavební úpravy popřely původní členění objektu a s uplatněním barokních výrazových prostředků vtiskly tvrzi její dnešní ráz. Simon Bauller, manžel majitelky panství Anýžky Alžběty z Hornfelsu a aktér této rozsáhlé přestavby, „založil na krásném místě“ domácí kapli Panny Marie (Podlaha 1910, 177). Dosavadní literatura, pokud se otázkou kaple ve Svinné zabývala, soudí, že byla součástí sídla – „starého zámku“. Domníváme se, že kaple byla založena na návrší nad tvrzí, a později, při stavbě „nového zámku“ pojata do jeho organismu. V souladu s nařízeními Josefa II. byla kaple ve Svinné zrušena (Politický a školní okres Rokycanský 1898, 339).

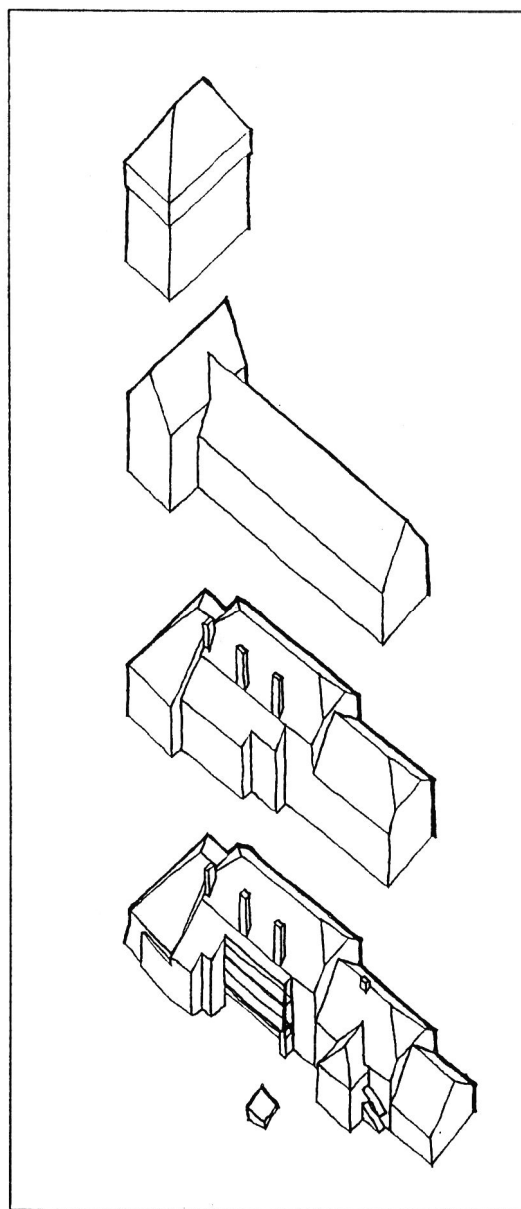
Poté, co vrchnost přesídlila do nového sídla, dožívá starý objekt jako obydlí deputátníků. V „domku“, v severní části objektu, bydlel kovář.

Jedna z místností v druhém podlaží „paláce“ byla obydlena ještě v 60. letech 20. století.

„Starý zámek“ ve Svinné je typem drobného panského sídla, které se v rámci dobových požadavků a objektivních okolností přetvářelo a narůstalo, aniž by byla výrazně popírána jeho časoprostorová skladba. Odlišuje se tak od procentuálně větší skupiny staveb vedených snahou o maximální rozchod se starší stavební tradicí.

Obr. 20: Svinná - plán suterénu tvrze, plně gotická fáze, šrafovaně renesanční.

Obr. 21: Svinná - rekonstrukce stavebního vývoje objektu tvrze, shora fáze gotická, renesanční, barokní, současný stav.

Újezdec

Od Zbiroha se táhne k jihu údolí omezené lesními masivy Kváskem a Bukovem. Ve střední části údolí na břehu rybníka nedaleko Čapského mlýna jsou dosud patrné zbytky tvrziště, jediného hmotného pozůstatku zaniklé středověké osady Újezd.

Vesnice je poprvé uvedena r.1333 jako sídlo Jana z Újezda (Sedláček 1898, 268). V druhé polovině 14. století se ves dělila na několik drobných statků (Sedláček 1908, 924). Okolnosti úpadku a zániku statku jsou nejasné, soudí se, že ves zanikla na počátku 15. století (Bayerlovi 1975,9). Roku 1526 a 1542 je místo nazývané Malý Újezd (Sedláček 1908, 924). Týž název se dnes vztahuje k baroknímu panskému dvoru, který se nachází nedaleko zaniklé tvrze v jihozápadní části údolí.

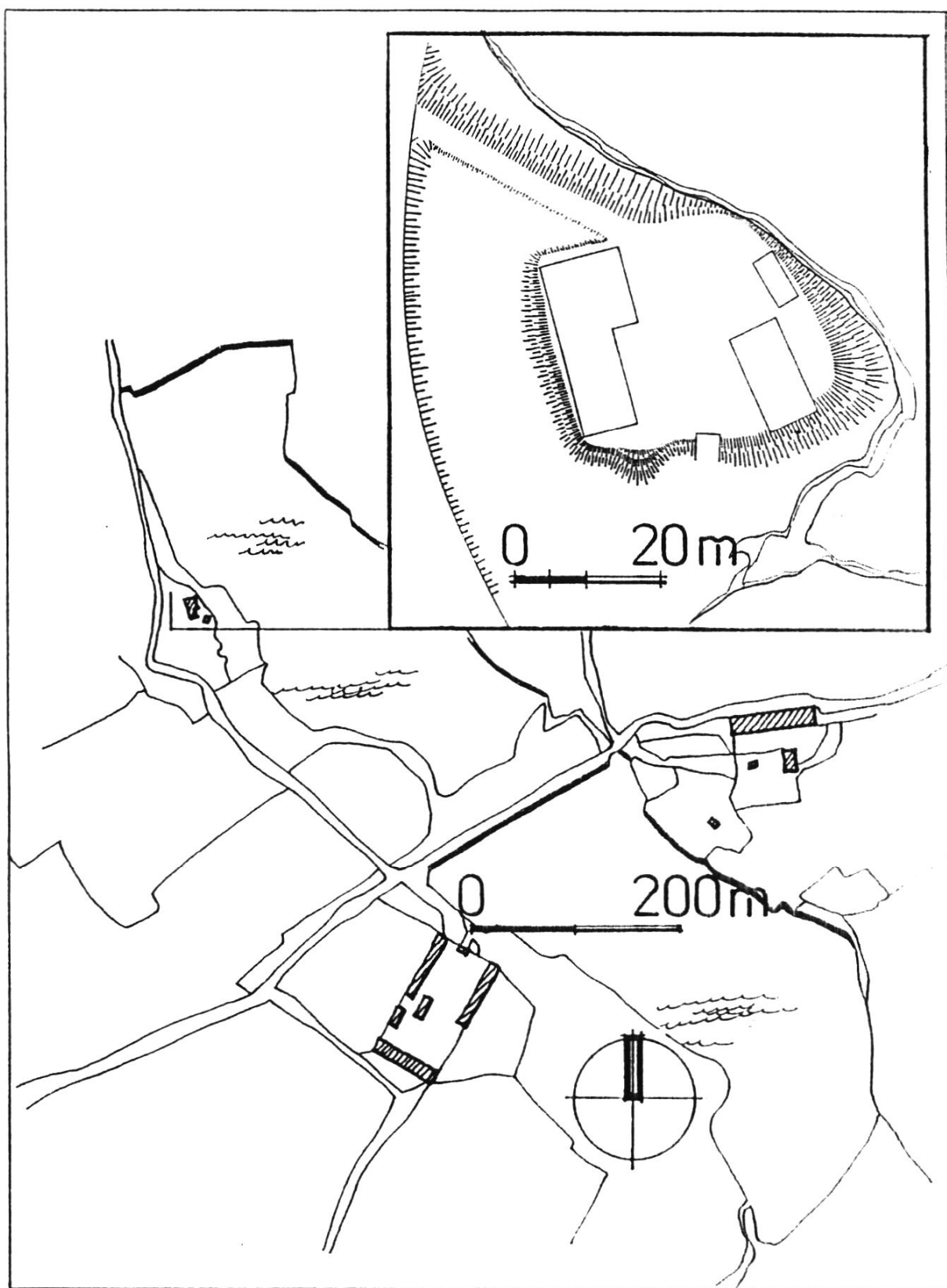
V jihovýchodní části údolí byly patrně až po zániku středověké vsi založené Čapský a Dvorecký rybník. Vznik rybníků spolu s mladšími zásahy v době průmyslového rozvoje oblasti ovlivnily tvářnost celého údolí, která je dnes patrně velmi vzdálena středověké realitě. Proto vystupuje tvrziště jako pouhé torzo odtržené od dobových souvislostí.

Tvrzištěm je nízký pahorek, který vystupuje z mokrého dna širokého příkopu (obr.15). Příkop je dosud patrný na západní a jižní straně. Západní část příkopu respektovala zprvu oblouk cesty z Malého Újezda do Zbiroha - posléze se cesta narovнала a likvidovala částečně příkop tělesem svého náspu. Na severu a východě se dotýká tvrziště hladina Čapského rybníka. Na mapě stabilního katastru je místo někdejší tvrze nazývané „stará cihelna“. Později byla vybudovaná na tvrzišti kovárna (Podlaha 1900, 158), užívaná posléze jako rybárna. Objekt bývalé rybárny se dochoval dodnes. Druhotné intenzivní užívání pahorku středověké tvrze mělo za následek likvidaci tvarových i objemových proporcí objektu a vyhlazení kdysi snad patrných detailů.

Veselá

Ves Veselá je známá z historických pramenů od r.1352. Roku 1379 existovaly ve vsi vladyčí statky, které vlastnili Amcha a Čáslav. Amchovým potomkem byl patrně Amcha z Veselé, který působil r.1420 ve službách Švamberků. Po r.1432, kdy se s Amchovým jménem setkáváme naposledy, mizí na dlouho zprávy o středověké vsi (Sedláček 1905, 88).

V polovině 16. století je Veselá opět zmiňována jako předmět majetkových transakcí. Na části Jana Řesanského z Kadova, který působil ve Veselé před r.1597, existovala tvrz připomínaná r.1609. Dva díly tvrze,

Obr. 22: Újezdec - stav r. 1839 a detail tvrziště.

dvora a vsi tehdy vlastnil Ondřej Resanský, seděním na Starém Smolivci. Na konci 17. století statek často měnil majitele, až byl posléze připojen ke štáhlavskému panství (tamtéž).

Nejstarší částí, snad původním středověkým jádrem vsi, je severní její část. Asi pět usedlostí obklopovalo kapkovitou náves, která byla přístupná od jihu. Při přístupové cestě včele této části vsi se nachází panský dvůr. Byl založený na plošině výrazně vystupující nad mokřinatými lukami, která ji obklopují. Typologická obdoba vazby panského sídla a poddanské vsi je známá z řady středověkých analogií. 1117,P předpokládá, že na místě dnešního dvora existovalo panské sídlo již v 15. ev. 14. století. Snad již v 6. století došlo k rozvoji obce podél komunikací, které se kříží a větví jižně od jádra vsi.

Lokalita panského dvora připomínaného r.1609 v souvislosti s tvrzí je nepochybně totožná s dnešním dvorem při okraji jádra obce. Lichoběžníkové prostranství, přístupné branou v jihovýchodním nároží dvora, lemují dnes většinou novodobé objekty. Patrně nejstarším hospodářským objektem je rozlehlá, částečně roubená stavba s polovalbovou střechou při jihozápadním okraji plošiny. Některé trámy užití na roubení stěn pocházejí prokazatelně ze staršího barokního krovu.

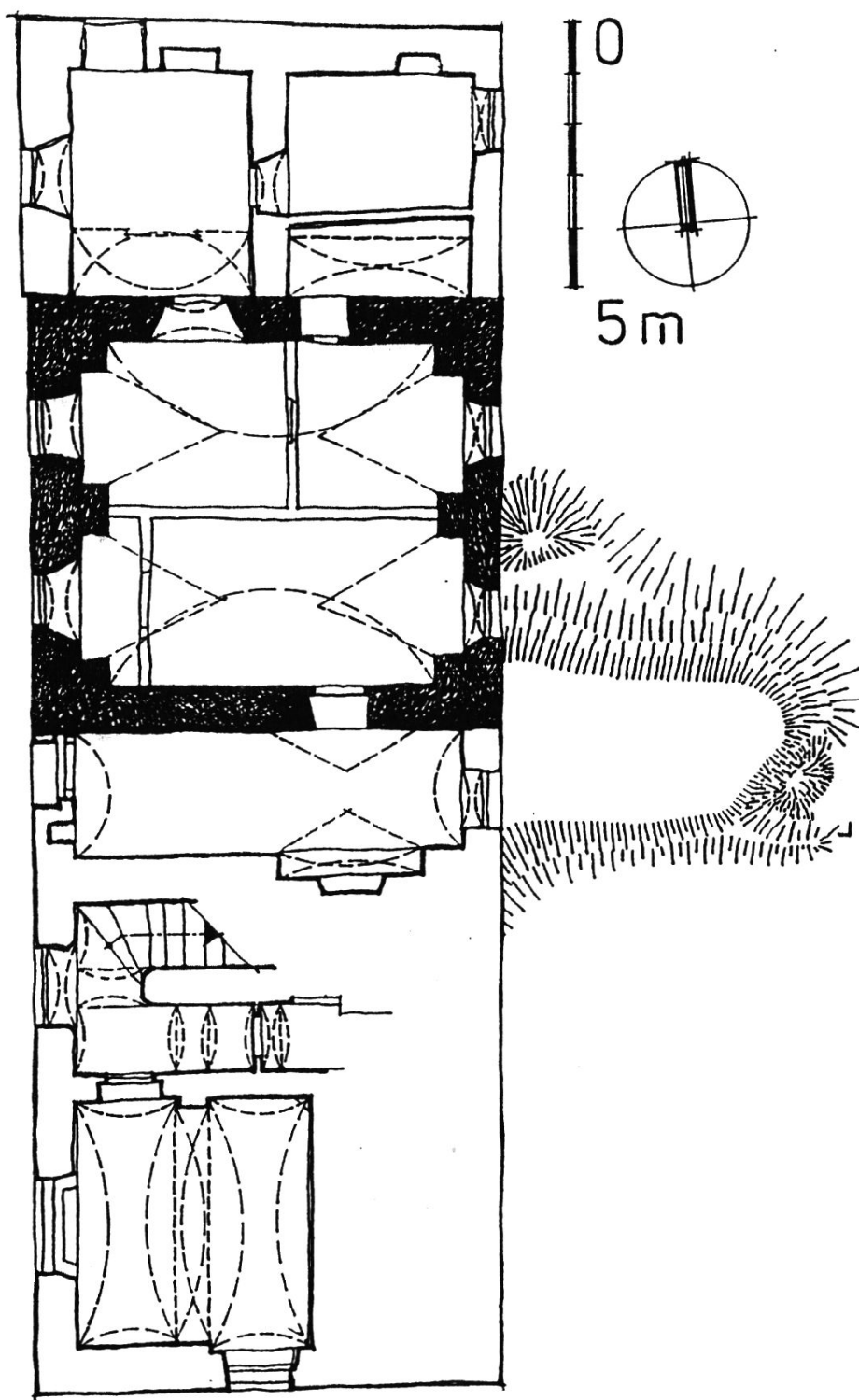
Při vjezdu do dvora se nachází zděné patrové stavení s polovalbovou střechou adaptované na kanceláře JZD, které dvůr v současné době užívá. Průzkumem objektu byl vysledován složitý stavební vývoj, na jehož počátku je možno stopovat fragment renesanční tvrze doložené historickými prameny k r. 1609.

Jádrem dnešního stavení je objekt o stranách 8 a 9 metrů (obr. 23). Poměrně tenké stěny asi (80 cm) jsou v rozích a ve středu dvou protilehlých stěn zesíleny bloky zdiva, do kterých jsou svedeny tlaky vyvolané valenou klenbou se dvěma poli lunet s parabolickými čely. Okenní a dveřní otvory jsou druhotně upravovány, stěny nově omítány. Prostor je členěný mladšími příčkami. Na základě rozboru architektonických znaků je možné objekt datovat do druhé poloviny 16. století.

V nejméně dvou barokních fázích probíhal nárůst objektu do dnešní podoby. Starší barokní fázi předcházelo budování sklepa pod střední částí objektu.

Naskytá se otázka, zda je blok renesančního zdiva půdorysně ucelenou částí samostatného objektu, či zda je torzem rozsáhlejšího, dnes částečně zaniklého stavebního celku. Přítomnost sklepa, lemujícího jižní a východní stěnu renesančního objektu, druhou možnost značně zpochybňuje.

Někdejší nárůst objektu není doložen ani na zbývajících stranách. Za těchto okolností je možné považovat nejstarší část objektu za fragment renesanční věžové tvrze. Věž ubouraná na úroveň prvního nadzemního podlaží posléze splynula s hmotou dnešního barokního objektu.

Obr. 23: Veselá - plán přízemí objektu. Renesanční jádro označeno plně.

Problematické lokality

V této kapitole jsou shrnuté poznatky z průzkumu míst, kde byl bez rozhodného výsledku prověřován údaj starší literatury nebo tradice o existenci tvrze, případně jsou zde zařazené lokality jinak problematické. Krátkým odkazem jsou zmíněné objekty, které bývají někdy považované za tvrz, nicméně je lze spíše zařadit pod pojem hrad.

Bechlov

Soupisové a regionální práce o Rokycansku přinášejí nekonkrétní sdělení, která lze charakterizovat výrokem Podlahova soupisu památek (1900, 1) totiž, že na Bechlově se nalézají „pozůstatky jakéhosi zaniklého sídla“.

Bechlovem se nazývá lesní masiv, jehož centrem se táhne stejnojmenný skalnatý hřeben (599 m n. m.). Toto jméno nesou i úseky polí na katastru Drahoňova Újezda a zejména Sebečic. V pramenech se les Bechlov poprvé objevuje roku 1543 (Drachovský 1908, 61; 1909, 23). Povrchový průzkum v letech 1979–81 v daném prostoru lokalizoval zaniklou středověkou osadu (ZSO) Cetkov, zachytil řadu starých důlních děl a na Babské skále (564 m n. m.) zjistil situaci, kterou lze považovat za pozůstatek nedokončeného středověkého hradu (viz. Anderle, Švábek 1989, 120–121). Tento náález ale patrně neřeší otázku osídlení Bechlova v plné šíři.

Hamouz

Asi 1 km západně od Zvíkovce je místo zvané „Na hrádku“, nebo „Zadní hrádek“. Dosud se tak říká poli, z něhož vybíhá skalnatý ostroh do údolí potoka Seč. Pod ostrohem se nalézá částečně ve skále tesaný starý náhon, který souvisí se zaniklým rybníkem vyznačeným ještě na mapě stabilního katastru z roku 1839. Jiné pozůstatky staršího osídlení nebyly na lokalitě zjištěny.

Starší regionální práce zde předpokládaly zaniklý hrad, který dávaly do souvislosti se Zvíkovcem, zaniklou tvrzí Rejdovkou či dvorcem Hamouzem, ležícím výše v údolí potoka nad dalším zaniklým rybníkem, při kterém jsou do svahu zapuštěné sklepy náležející ke dvoru.

Přes dosavadní neúspěch povrchového průzkumu nemůžeme nějakou formu středověkého osídlení v daném prostoru vyloučit a průzkum zde nelze považovat za skončený.

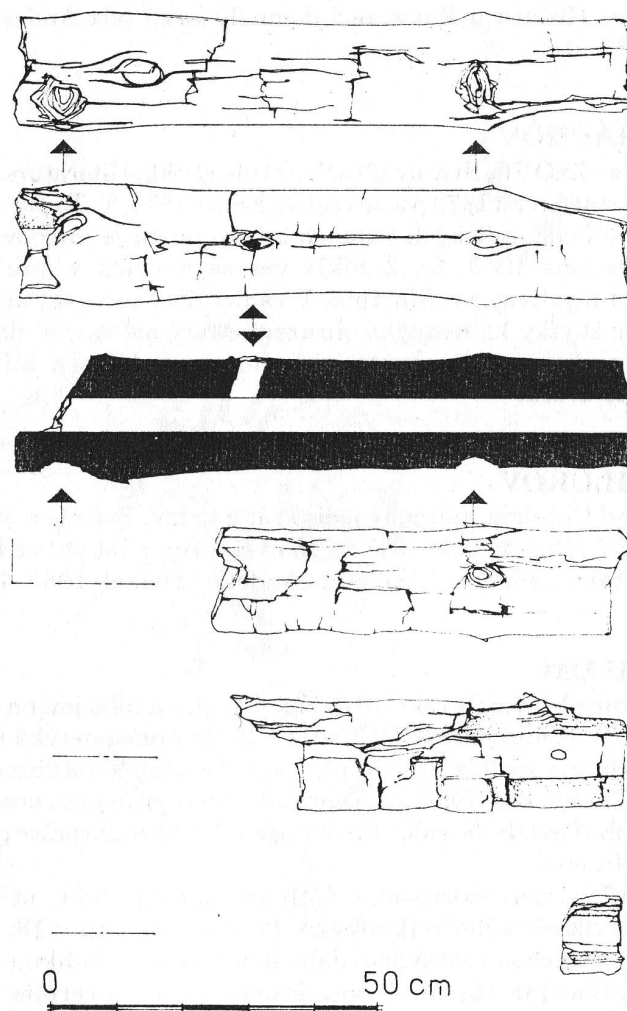
Hoholov

Zaniklá středověká osada (ZSO) se nalézá v polích v prostoru bývalého Holovského rybníka mezi Osekem a Březinou. Po rybníce zůstala hráz s duby, po níž prochází cesta k hájovně Bažantnice. Tradice připomíná nálezy zdí stavěných na hlínu při orání jihovýchodně od rybníka za silnicí.

Opakovanými sběry keramiky bylo v prostoru bývalého rybníka prokázáno osídlení, které žilo už v době starohradištní, patrně jako zázemí hradiska Březina. Trvání středověké vsi lze na základě rozboru keramiky sledovat od první pol. 13. století, zánikový horizont provází vypálená mazanice a keramika z doby kolem poloviny 15. století.

Do terénní mísy, v níž býval rybník, proniká od severu zaoblená plošina asi ze dvou třetin dříve obklopená rameny rybníka, na níž byla zjištěna kumulace nálezů keramiky a mazanice. Při melioracích mokřiny v místě rybníka byl nalezen díl dřevěného vrtaného potrubí (obr.1). Podobné nálezy jsou známy z Nezdic a Biřkova (o. Plzeň - jih), v obou případech z areálu středověké tvrze.

V pramenech vystupuje Hoholov poprvé roku 1379 jako ves se dvěma poplužními dvory Bohuslava a Ješka (ed. Emler 1876, 5). Jednalo se patrně o šlechtické osoby, jak naznačuje zápis Desk dvorských (DD 61 pag. 279 (f. 88)) z roku 1437, v němž vystupuje Kuneš z Hoholova alias z Lomce, jako královský man držící Mydlnou. Hoholov tedy zřejmě byl původištěm šlechtického rodu a je třeba tu počítat s existencí nějaké formy feudálního sídla, snad i tvrze, jak naznačují indicie z terénu.

Obr. 24: Hoholov. Zbytky dřevěného potrubí z areálu ZSO.

Hrádek

Dnes Hrádek u Rokycan domnělý hrad (viz Anderle, Švábek 1989, 188).

Cháchov

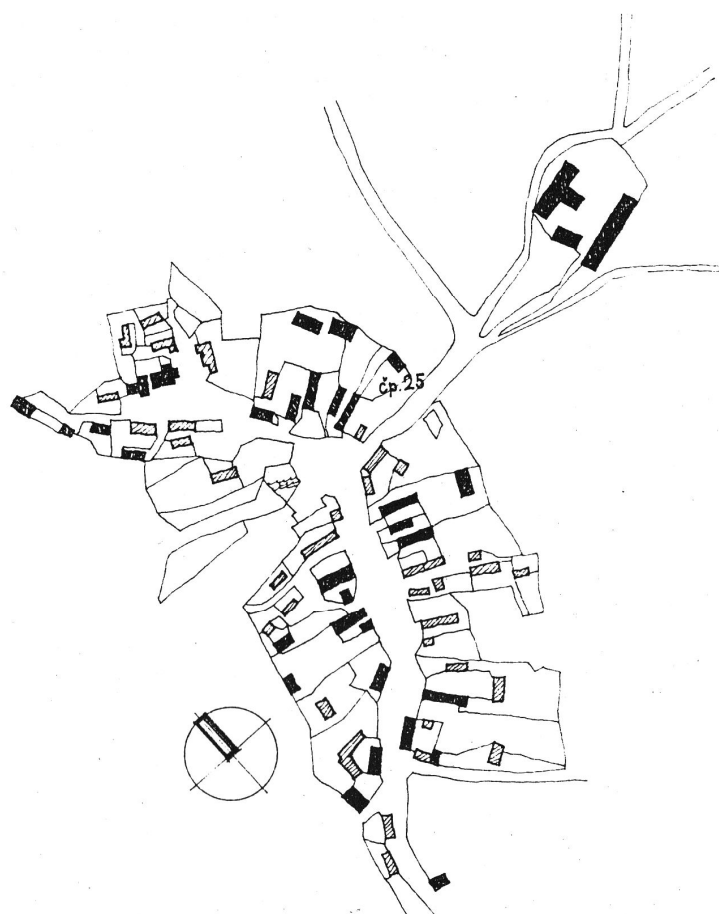
Tvrz v ZSO Cháchov uvádí některá vlastivědná literatura. Historické prameny znají roku 1379 pouze ves (ed. Emler 1876, 8). Ta pravděpodobně zanikla v Poděbradských válkách a jako pustá je jmenována v roce 1542 (Profous 1949, 3). Zaniklá ves se nachází v lese Cháchově nedaleko myslivny sv. Martina. V rámci ZSO se vyskytuje rozsáhlý objekt se zbytky kamenného ohrazení, který asi zavdal domněnku o tvrzi. Ve skutečnosti se patrně jedná o pozůstatek středověkého panského dvora.

Chlukov

Hrad Chlukov, zmíněný jedinkrát a to tzv. Benešem Minoritou k roku 1352 (Dušek 1968, 61), je snad totožný s lokalitou Kuškov na horním toku Ledného potoka (viz Anderle, Švábek 1989, 115).

Chlum

Berně plzeňská z roku 1379 zná dvě místa toho jména (Emler ed. 1876, 4, 7). Téměř jistě se Chlumu na Rokycansku netýká údaj první, kde vystupuje spolu s Vrčením, pravděpodobnější je totožnost druhého údaje - Chlum, ves Něprova. Tento, ani další prameny, neznají formu případného feudálního sídla. Přesto některé regionální práce připomínají tvrz v Chlumu.

Obr. 25: Chlum r.1839 podle mapy stabilního katastru. Plně nespalné, šrafovaně spalné zbytky.

V 17. století existoval v Chlumu panský dvůr, užívaný jako součást zvíkoveckého velkostatku. Po svém zániku v 18. století byl pohlcen vesnickou zástavbou. Jeho polohu dosud indikuje porucha v jinak pravidelné zástavbě, vyskytující se na severním okraji vsi (obr. 25). Při stavbě čp. 25 tu byla podle obecní kroniky nalezena „zasypaná studna a mohutné klenuté sklepní zdivo“. Kolem roku 1800 byl starší dvůr nahrazen novým poplužním dvorem východně od vsi.

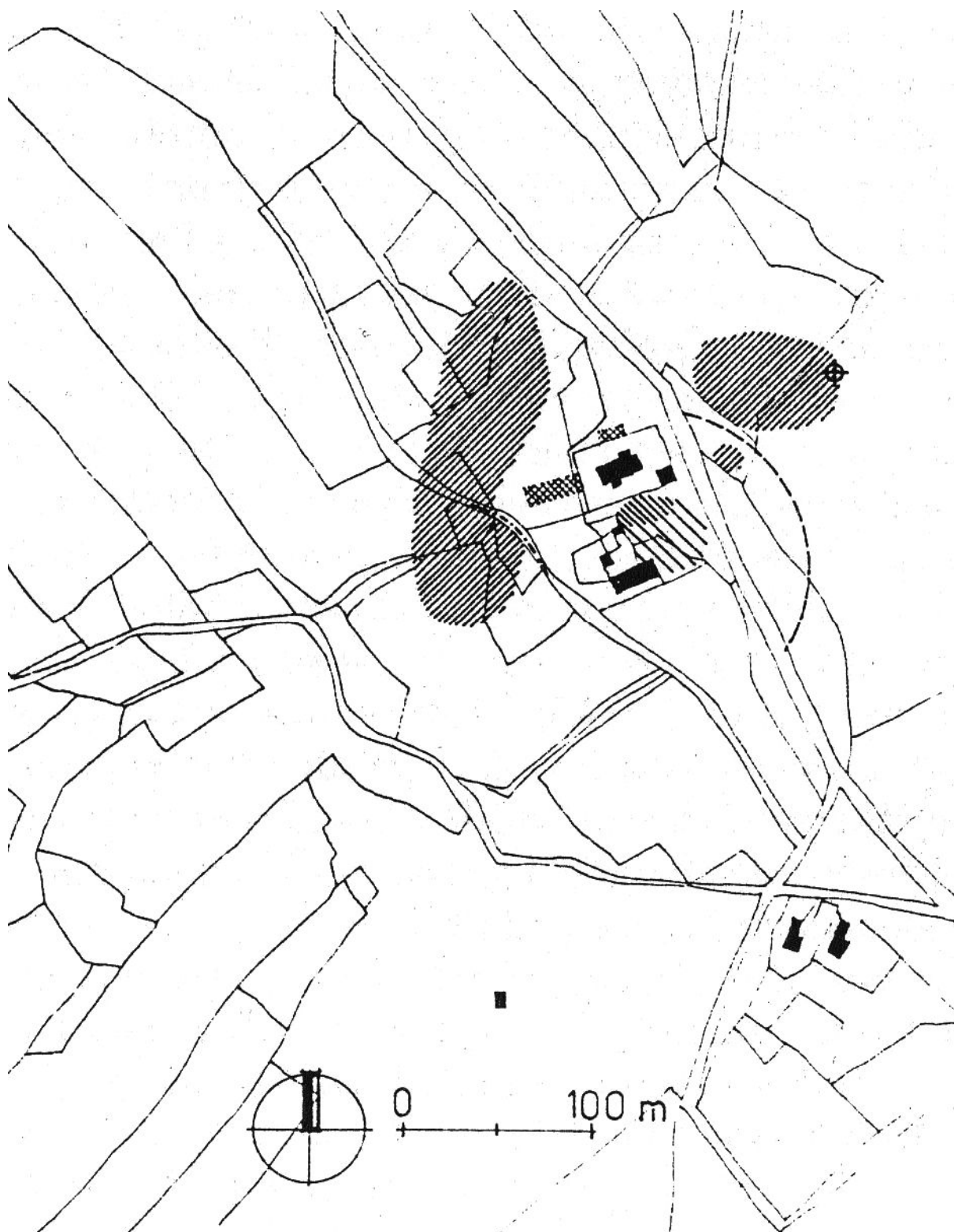
Chockov

Ves Chockov byla ve 12. století knížecím majetkem. V roce 1115 ji Vladislav I. daroval kladrubskému klášteru, což bylo roku 1186 potvrzeno (Profous 1949, 26). Ve 14. století je ve vsi doložen vladyčí statek Václava z Chockova, v jehož rámci se nalézalo feudálovo obydlí, specifikované v kupní smlouvě z roku 1355 jako „stavení“ (Kočka 1930, 292). Podobně jako o „domě“ hovoří Půta ze Skály o objektu, který roku 1397 prodává ve vsi Radkovicích (o. Plzeň - jih), a jenž dnes klasifikujeme jako tvrz.

V roce 1413 ve vsi sídlil Herold z Chockova (Profous 1949, 26), který byl královským manem. Chockov byl zničen husity, nejspíše při akci proti Libštejnu (1430), a ještě roku 1544 byl pustý (DZ k 45, fol. F-5). Za Floriána Grispeka na Kaceřově byly na Chockově postaveny nové příbytky (DZ k 62, fol. D-4). Ve třicetileté válce byla ves opět zničena a až roku 1713 byla z popudu České komory založena nová ves Chockov na novém místě. Polohu staré vsi klade místní tradice na plošinu severovýchodně od dvora Obory, hovoří se také o nálezech zdiva v poloze „Na hrobech“. Průzkumem se nepodařilo polohu ZSO potvrdit.

Chylice

Ves Chylice je písemnými prameny doložena od konce 12. století, kdy byla darována břevnovskému klášteru. Před rokem 1212 ji získal výměnou s klášterem královský podstolí Soběhrd (Sedláček 1908, 344). S působením tohoto pána nebo jeho rodiny je snad spjata stavba zdejšího kostela sv. Jakuba, uskutečněná podle A. Merhautové (1971, 301) v 1. čtvrtině 13. století, či o málo později. Existence kostela byla jistě spjata s přítomností feudálního sídla, které však v dnešním terénu nelze identifikovat.

Obr. 26: Chylice, situace nálezů ZSO v okolí kostela sv. Jakuba vyznačena do katastrální mapy z r. 1838. Šrafované plochy s nálezy keramiky a pozůstatky objektů, křížkované s nálezy „dlažby“. Stojící objekty nerozlišené na spalné a nespalné.

Ve 14. století byla ves rozdrobena na více menších statků. Z nich pocházely rodiny vladyků z Chýlic, kteří jsou připomínáni až do 16. století. Není však pravděpodobné, že by na některém ze zdejších statků byla vybudována tvrz.

Datování keramiky ze sběrů na lokalitě sahá od přelomu 12. a 13. století až do poloviny století 15., kdy ves zanikla po plenění v poděbradských válkách. Od té doby zde živořil pouze kostel a samota.

Chylice jsou předmětem archeologického zájmu poměrně dlouho. Památky archeologické 1868–69 o nich uvádějí: „Kde zakopneš, na základy přijdeš“, což do jisté míry věrně charakterizuje i dnešní situaci, i když lokalita během doby utrpěla mnoha rušivými zásahy (obr. 26). Jeden z nich zaznamenal již citovaný pramen. Při rozkopání „pahrbku na konci louky blíže hřbitovní zdi“ byly prý nalezeny „rozmanité věci“. Při likvidaci jiného reliktu, v zahradě naproti jižnímu vchodu kostela, byl údajně vykopán „meč“. Nejhrubší zásah lokalita prodělala při melioracích prováděných od roku 1978. Výkopy porušily sídelní jámy, podle popisu svědků vyplněné černou zemí, v níž amatérští sběrači našli množství keramiky a železné předměty, mezi nimi srp a podkovu, z výkopu též pochází odpad po výrobě železa. Západně, mezi kostelem a rybníčkem byla zachycena „dlažba“. Na dláždění prý také narazil hrobník při hloubení hrobu severně pod kostelem. Stopy narušených středověkých objektů lze sledovat západně a severozápadně od kostela. V tomto prostoru se údajně také nalézá zasypaná studna. Sídelní jámy byly meliorací zasaženy i za silnicí východně od hřbitova. Terénní reliktory jsou patrné také na palouku s rybníčkem a na zahradě usedlosti v sousedství kostela. Jedním z nich je úvoz používaný ještě před združstevněním přilehlých polí. Terénní tvary a nálezy, které se na lokalitě vyskytují, resp. vyskytovaly, nelze dávat do spojitosti s předpokládaným feudálním sídlem tak, jak to činí nejnovější literatura (Kolektiv 1985, 115).

Ječniště

V roce 1374 přebíral Jan (Ješek) z Újezda svůj díl z újezdského zboží. Zahrnoval dvůr v Drahoňově Újezdě se dvěma podsedky, čtvrtý hlas podacího újezdského kostela, dvůr poplužní a kmetcí a mlýn v Jejičném (Sedláček 1889, 66). Roku 1379 zdejší poplužní dvůr vlastnil Drahoň ke svému dílu v Drahoňově Újezdě (Emler ed. 1876, 6). Dále se prameny odmlčují a teprve v roce 1544 jsou zaznamenána dvě pustá dvořiště v Dědičném (Sedláček 1908, 359).

Na základě těchto zmínek se vyskytl názor, že zde existovala tvrz. V umístění lokality však autoři nebyli jednotní.

Mapa stabilního katastru zachovala název "V ječništích" pro pole na levém břehu Zbirožského potoka pod Čapským mlýnem. Zde také byla při povrchovém průzkumu zjištěná zhuštění nálezů keramiky v pásu souběžném s potokem. Jedna z kumulací se nacházela na okraji mísovité prohlubně o průměru asi 15 m v oraném poli, která byla vyplněna tmavým materiálem. Sebraná keramika pochází ze 16. století. Existence tvrze zde není pravděpodobná jak z historických zmínek, tak ze stavu terénu.

Královka

Domnělý hrad nedaleko polohy Královka na katastru obce Olešná (viz Anderle, Švábek 1989, 114).

Kvásek

V regionální literatuře Zbirožska figuruje lokalita zvaná Kvásek. Význam tohoto pojmu zůstal i přes jisté snahy dosud nejasný.

Veškerá pozornost je upírána k tzv. „Kostelní louce“, ev. „Bendici“, tj. poli za lesem, nalevo od silnice ze Zbiroha do Třenic. Místo je opředeno celou řadou pověstí, které rozvádějí shodný námět. Podle nich stával na louce klášter, jehož pozůstatkem bývala donedávna roubená „klášterní“ studánka a zaniklý rybník. Na poli bývaly prý patrné i jakési haltýře. Sedláci vyorávali kamení a slýchali, jak při orání duní.

Přestože nelze pověsti jednoznačně odmítnout, nebyla existence kláštera nebo kostela na lokalitě doložena. Název „Kostelní louka“ ev. „Kostelní les“ má prozaičtější původ -pozemky patřily ke kostelu sv. Mikuláše ve Zbiroze a užívaly je rody posluhující při zmíněném kostele. Nic však nemění na skutečnosti, že na lokalitě byly pozorovány jevy, signalizující přítomnost zaniklé středověké osady.

Povrchový průzkum shledal těžce poškozený terén, neboť lokalita, do té doby louka s ostrůvky zeleně, byla v září 1979 zorána a zmeliorována. Zásah za použití, těžkých mechanismů byl do té míry zásadní, že jednou provždy setřel někdejší situaci.

Na poli byl sběrem získán různorodý soubor keramických zlomků, z nichž nejstarší pochází ze 14. století. Byly nalezeny rovněž zlomky stavební keramiky a poblíž místa bývalé studánky kumulace větších kamenů.

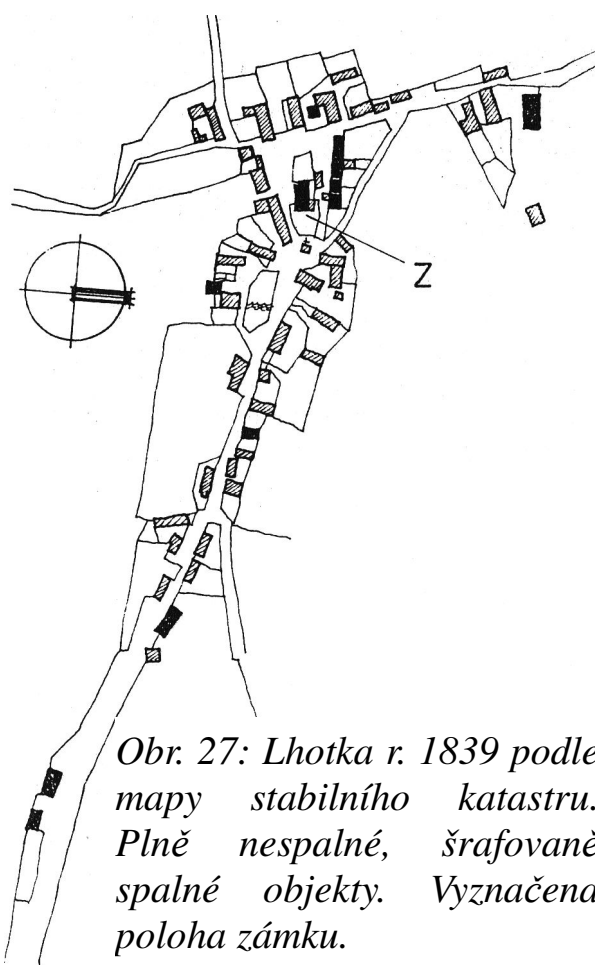
Kostelní louka se dotýká jižním okrajem rozsáhlejšího lesního celku, jehož východní část je nazývána Kvásek. Na severním okraji v těsném sousedství „Kostelní louky“ byly pozorovány relikty středověkých mezí. Při jižním okraji lesního masivu, který pokrývá plochá návrší, probíhá od východu k západu skalnatá páteř. Mohutný valovitý útvar dlouhý stovky metrů nese na mnoha místech stopy dobývání kamene. Na východním konci skalního valu je patrná skupina prohlubní, které je možné považovat za relikty sídelních objektů. V jedné jámě, ze které byla z neznámých příčin odstraněna kamenná suť, je dobře patrná plenta z kamene kladeného na hlínu, která zpevňuje stěny zahloubeného objektu. V okolí byly rozptýlené úlomky cihel a několik zlomků kamnových kachlů, datovaných do 17. století.

Podle jediné známé historické zprávy vlastnil roku 1652 zbirožský měšťan, zvaný Kvásecký, zbytky panského sídla na Kvásku. (Drachovský 1909, 24). Které z popisovaných lokalit se údaj týká, nebylo zatím možné rozhodnout.

Lhotka

Historie vsi, původně zvané Lhota, probíhala ve 14. století souběžně s blízkým Ostrovcem, se kterým tvořila malé panství. Po osamostatnění podle A. Drachovského zde měla být postavena tvrz. Před třicetiletou válkou drželi Lhotku Běšínové na Hřešihlavech, snad do roku 1699. V roce 1737 přesídlili Strojetičtí ze Strojetic ze svého sídla ve Lhotce na nově postavený terešovský zámek (Kolektiv 1985, 184).

Určitou indicií pro případnou existenci tvrze je situace bývalého panského dvora rozparcelovaného roku 1817, který je typologickou obdobou renesančního dvora v sousedním Ostrovcí. Na místě barokního dřevěného záměčku v čele dvora směrem k návsi (obr.

Obr. 27: Lhotka r. 1839 podle mapy stabilního katastru. Plně nespalné, šrafované spalné objekty. Vyznačena poloha zámku.

27) dnes stojí domek čp. 1, který využívá starší kamenné základy široké místy až 2,3 m. Při zemních pracích se v okolí čp. 1 nalézají zbytky ohořelých trámů, které pocházejí z požáru záměčku roku 1888 (tamtéž).

Jak bylo zmíněno, typologická shoda s renesančními dvory sledované oblasti nevylučuje, že předchůdcem barokního záměčku byla na témže místě renesanční tvrz.

Líšná

Starší literatura zde předpokládala existenci sídla Jiříka Protivce z Líšné, které označovala termínem tvrz (Drachovský 1908, 55). Průzkumem nebyl údaj potvrzen. Jiřík Protivec snad ani v Líšné nesídlil.

V této souvislosti byla věnována pozornost místu „Okrouhlík“ a sousední poloze „Na rumu“ východně od obce při silnici na Žebrák. Na poli severovýchodně od líšenské hájovny byly při orbě nalézány keramické střepy, zrezivělé železné předměty a prý i zlaté mince. Místní občan zachytil pluhem dlouhý opracovaný pískovcový kámen. K místu se váže pověst o klášteře, který byl vypálen při průtahu husitských vojsk.

Na „Okrouhlíku“ stávala středověká ves nebo pouze dvůr. Roku 1552 je uváděn Okrouhlík pustý (Drachovský 1909, 24).

Mešno

V Mešně býval manský statek, který podle údaje z roku 1454 vlastnila Žofie ze Zbynic, vdova po Jaroslavu z Homberka (Profous 1951, 58). Na tomto statku existovala tvrz, podobně jako na okolních manstvích, která pravděpodobně zanikla v poděbradských válkách. Jediný údaj o ní přináší výčet Poříčského panství z roku 1587 (tamtéž), v němž mimo jiné figuruje Mešno ves, tvrziště a popluží.

Polohu tvrze a poplužního dvora se dosud nepodařilo určit. Důvodná poloha farního areálu byla prověřována povrchovým průzkumem. Sběry na zahradě prokázaly středověké osídlení od 2. poloviny 13. století do století 15., otázka polohy tvrze se tím ovšem neřeší.

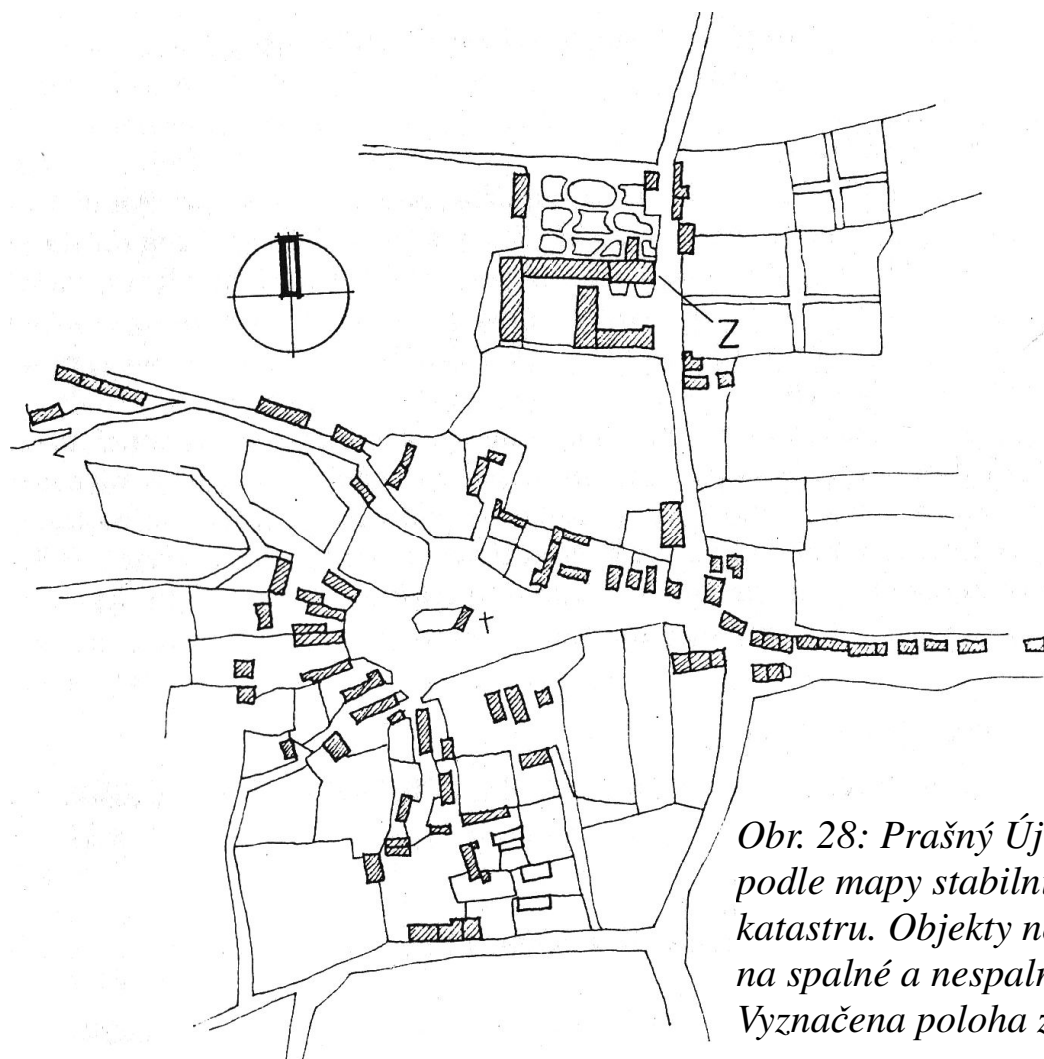
Prašný Újezd

Ves byla dlouho součástí většího statku a až do 18. století je pouze několikrát jmenována ve výčtu zboží většího panství. Roku 1738 prodal Václav, svobodný pán z Rumerskirchu na Hřešihlavech, svůj díl Újezda

hraběti ze Stampachu. Roku 1741 přikoupil Ferdinand ze Stampachu zvíkoveckou část do té doby rozdělené vsi. Sloučením obou částí povstal samostatný statek Prašný Újezd (Mach nepubl.).

Pravděpodobně ve 30. letech 18. století zde Stampachové postavili barokní zámek, který je doložen zřízením zámecké kaple za hraběte Allemana (Kolektiv 1985, 272). Zámek byl součástí panského dvora, k jehož hospodářství patřil také ovčín a pivovar. V letech 1815–22 nechal svobodný pán ze Stílfriedu na Terešově zámek snížit a upravit do dnešní podoby (tamtéž).

Úvahy o existenci staršího předbarokního jádra objektu (tamtéž) je na základě průzkumu možno jednoznačně odmítnout. Opěrné pilíře objektu, jimiž autoři opírají svoje vývody, jsou ve skutečnosti pozdním zásahem, kterým měla být zřejmě zachycena porucha stavby, která si nakonec vyžádala její snížení. Staršímu, než baroknímu původu komplexu dvora neodpovídá také jeho umístění v izolaci mimo ves a bez respektu k jejímu uspořádání (obr. 28).

Obr. 28: Prašný Újezd r. 1839 podle mapy stabilního katastru. Objekty nerozlišené na spalné a nespalné. Vyznačena poloha zámku.

Radeč

Hrad v masívu Radče (viz Anderle, Švábek 1989, 118).

Rokycany

Biskupský městský hrad (viz Švábek 1982, 116).

Sebečice

Ve vsi, ležící na úpatí lesnatého Bechlova, byl už roku 1359 vladýcký statek (Sedláček 1908, 787). V roce 1379 se ves dělila na Sebečice Menší jistého Hrdoně a Větší, statek Bedřicha Chlumka. Po dlouhé odmlce se v 16. století hovoří již jen o vsi jako součásti libštejnského, biskoupeckého a od roku 1573 zbirožského panství (Profous 1957, 16).

Sebečice dosud nebyly uváděny ve spojitosti s existencí tvrze, starší literatura tu však připomíná valové opevnění, které bylo považováno za opevnění prehistorické vsi (Kolektiv 1898, 335). Toto blíže neurčené opevnění zaniklo do konce 19. století, takže údaj nelze ověřit, je však pravděpodobné, že se spíš jednalo o fortifikaci středověkou, která by mohla souviset s případným feudálním sídlem.

Starý Zámek

Hrad u Klabavy (viz Heber 1844, 230, Sedláček 1905, 236).

Strašice

Hrad (viz Anderle, Švábek 1989, 112).

Terešov

Přítomnost tvrze, kterou uvádí F. Palacký (1848, 409), není za současných znalostí prokazatelná, autor zřejmě přecenil údaje ze 14. století (Emler ed. 1876, 6), které naznačují, že tu existovaly vladýcké statky.

Vařiny

V pramenech se Vařiny objevují počínaje rokem 1283 v souvislosti s Benedou (Sedláček 1908, 938), který zahajuje řadu vladýků užívajících

predikátu po této vsi. K roku 1379 je zde doložena ves s poplužním dvorem a dvěma podsedky (Emler ed. 1876, 7), která patřila jistému Dubcovi. Později se toto jméno, resp. příjmení vyskytuje ve zkráceném tvaru Duc u příslušníků této rodiny. Také Vařiny zřejmě postihly poděbradské války, neboť roku 1499 byla ves pustá a přežíval v ní jen poplužní dvůr (Profous 1957, 477).

Polohu ZSO označuje pomístní jméno „ve Vařinech“, které se vztahuje k polím na pomezí katastru Stupna a jihozápadního výběžku katastru Bezděkova. Tady v údolí, protékaném potůčkem v okolí křižovatky cest do Stupna, Březiny a Bezděkova, bylo průzkumem zachyceno středověké osídlení doložené keramikou 13. až 15. století. Na terénní terase, přímo nad zmíněnou křižovatkou cest, byl zjištěn objekt, který se projevoval kumulací vyoraného stavebního kamene, vypálené mazanice a zlomkové keramiky. V získaném materiálu je i několik zlomků gotických kachlí s reliéfní výzdobou. Přítomnost těchto kachlových kamen v objektu signalizuje vyšší společenskou úroveň jeho uživatelů a je velmi pravděpodobné, že objekt byl obytným stavením zdejšího poplužního dvora. Ve Vařinech tedy stály dominantní poloze dvůr s poměrně přepychově vybaveným obydlím, nikoli tvrz.

Vimberk

Hrad mezi Dobřívem a Strašicemi (viz Anderle, Švábek 1989, 114).

Vojenice

Středověké Vojenice byly už roku 1352 farní vsí, dělenou na několik vladických statků (Profous 1957, 596, Sedláček 1908, 972). Z toho vycházela starší literatura, když sem kladla tvrz, jež zde měla existovat počátkem 15. století. Za válečných událostí 15. století zanikla zdejší fara a utrpěla zřejmě i ves a zprávy o ní umlkají.

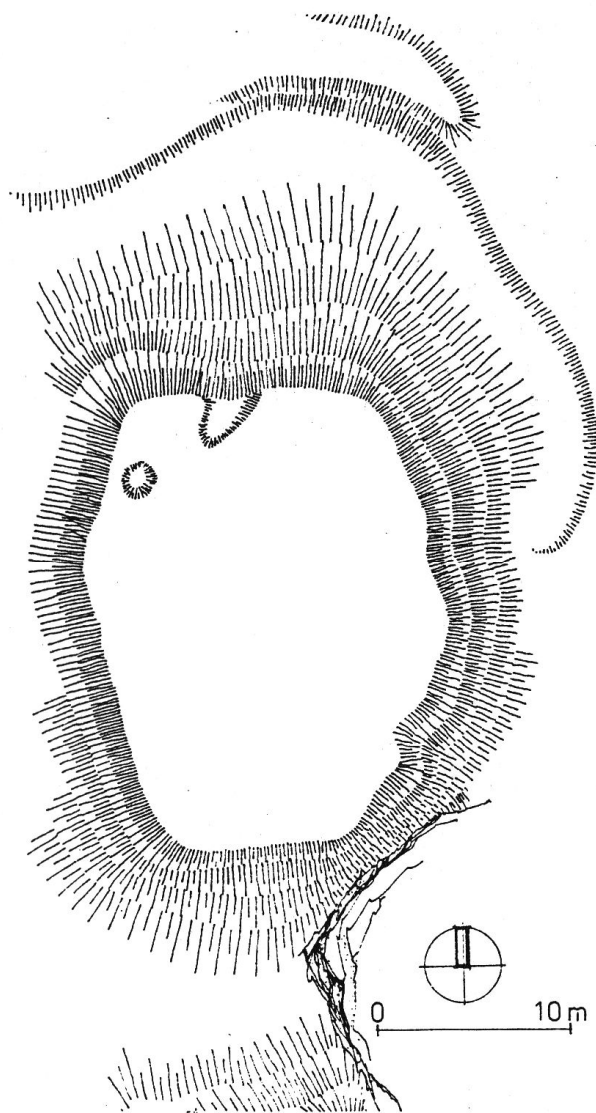
V polovině 16. století připadl zdejší panský dvůr dvěma sedlákům. Roku 1618 obnovil pán na Hřešihlavech zdejší kostel a patrně i faru (Podlaha 1910, 254). Ves strádala za třicetileté války, zpustly selské dvory a vrchnost zde buduje barokní panský dvůr. Na místě fary byla vystavěna sýpka, patrně současná správní budova státního statku.

Působení nového dvora patrně zcela setřelo situaci středověké vsi. Severně od kostela je možné v místě zhuštění nálezů keramických zlomků předpokládat existenci středověkého objektu, k jehož vybavení v 15. století patřila i kachlová kamna. Ta se v této době vyskytují pouze v obydlích na

vyšší sociální úrovni. Zde vzhledem k blízkosti kostela může nejspíš jít, v souladu s tradicí, o pozůstatek fary, z úvahy však nelze vyloučit ani panské obydlí.

Zámeček

Na levém břehu nad ústím Radnického potoka do Mže se na nevýrazném skalnatém ostrohu nalézá středověký opevněný objekt (obr. 29), jehož historie je neznámá. Nálezy keramiky dokládají jeho život od sklonku 13. do první poloviny 14. století. Místu se tradičně říká „Zámeček“. Údajně zde lidé z Rakolusk při kopání nacházeli vrstvu spáleniště a kovové předměty. Při hledání účelu tohoto objektu F. Urban (1946, 148) vyjádřil názor, že „Zámeček“ souvisí s obranou hradu Krašova, s čímž nelze souhlasit. Problematická je též úvaha J. Rouse a J. Pecha (1966, 116), kteří v „Zámečku“ spatřují původní hřešihlavskou tvrz. Při ústí potoka sice stával hřešihlavský mlýn, roku 1652 pustý, ale vzdálenost Hřešihlav (byť jsou znovu vysazované) je příliš velká. Další možnost výkladu dává pojmenování lesa proti Rakoluskám (tedy v prostoru „Zámečku“) Malenice, které by mohlo připomínat zaniklé středověké osídlení, jehož součástí by pak „Zámeček“ byl.

Obr. 29: Zámeček. Plán středověkého opevněného objektu.

Zvíkovec

Hrad na místě dnešního zámku (viz Sedláček 1905, 249).

Závěr

V letech 1976–81 byl v rokycanském okrese proveden průzkum existujících tvrzí, míst, kde tvrz prokazatelně stávala i dalších lokalit, kde bylo možné přítomnost tvrze předpokládat. Výsledný korpus umožňuje určitá zobecnění, a to i přes omezení, která klade stav pramenné základny i použitá metoda povrchového průzkumu (závěry poprvé publikovány v Ročence KAS 1984, str. 110–112).

Existence tvrze byla prokázána ve 33 případech, na nichž lze sledovat četnost výskytu tvrzí rokycanského okresu v průběhu času (obr. 30).

Je třeba předpokládat, že tvrze jsou zde budované už ve 2. polovině 13. století, jak naznačují nálezy na tvrzišti v Neslívěch (o. Plzeň jih), (Anderle, Rožmberský, v tisku), které je typologicky příbuzné tvrzišti v sousedním Javoře, dále v Kokotě, Dvorci a Podmoklech (I). Poslední lokalitu je možné datovat do 2. poloviny 13. století podle litografie zdejších Krolmusových nálezů.

Tyto nejstarší tvrze jsou většinou nevelké objekty stavěné převážně ze dřeva na umělém pahorku, který obvykle obklopuje příkop s vnějším valem. Vzhledem k malým rozměrům vrcholové plošiny předpokládáme, že v Javoře a Podmoklech (I) zástavbu tvrze tvořila dřevěná věžová budova.

Zmíněné objekty uvozují první období rozvoje tvrzí na Rokycansku, které trvá do počátku 15. století, přičemž výrazný nárůst počtu tvrzí ve 2. polovině 14. století může být silně ovlivněn zkreslením daným stavem pramenů. Kolem poloviny 15. století zaznamenáváme prudký pokles počtu žijících tvrzí, na němž mají pravděpodobně značný podíl válečné události, především z poděbradské doby. Po roce 1500 dochází v náznacích ke konsolidaci situace, která přerůstá ve 2. polovině 16. století v hromadný rozvoj renesančních tvrzí. Toto období ostře uzavírá válečné dění třicetileté války.

Vývoj tvrzí na Rokycansku se tedy rozpadá do dvou uzavřených období. V rámci první skupiny tvrzí lze z celkového počtu devatenácti lokalit rekonstruovat podobu pouze několika z nich, Javoru, Mydlné a Rovného, podmíněně též Svinné a Podmokel (I). Tvrz Javor je dřevěnou věží stísněnou na umělém pahorku obklopeném příkopem a vnějším valem. Mydlná a Rovný představují složitější relativně pravidelné dispozice s velkým podílem zděných konstrukcí, Svinná pak dvojdílný věžový palác, který zřejmě stál na okraji většího ohrazeného areálu. Pozůstatky dvojdílného věžového paláce se v podobné situaci zachovaly také v Oseku.

Tento typ tvrzí spadá v rámci prvního období do mladšího horizontu, v němž lze naopak tvrz úrovně Javoru považovat za archaismus.

V dispozici Mydlné a Rovného lze sledovat složitější fortifikační záměr. Na Mydlné je do nejvíce exponovaného nároží vložena mohutná asi věžová stavba roubená ze dřeva a omazaná lepenicí, určená ke krytí ostatních částí tvrziště, na Rovném je nároží ohrazení vzdálené od paláce, který byl nejpevnější stavbou areálu, spíše jen symbolicky posílené útlou vížkou.

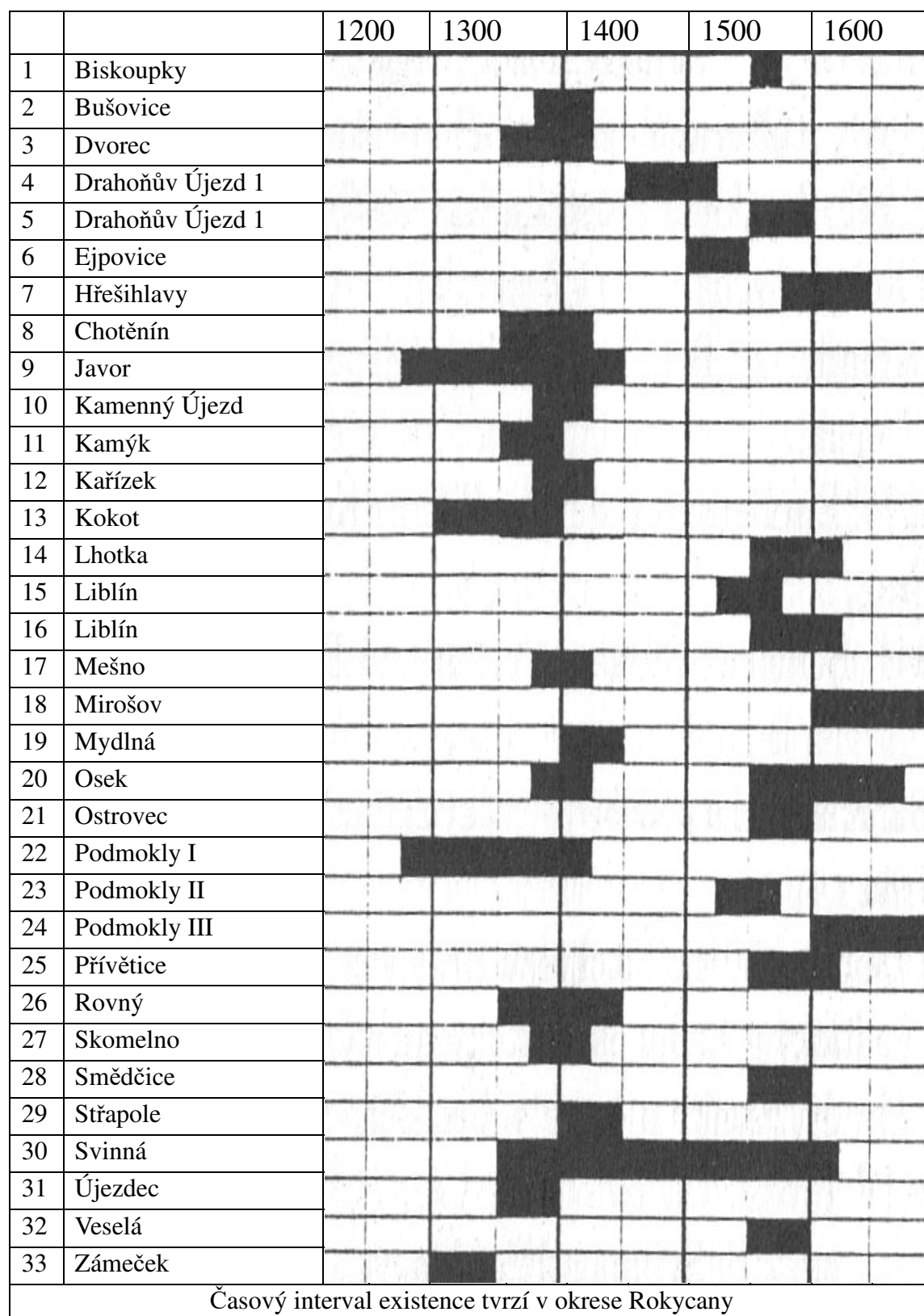
Kamenné části zástavby jsou na dalších tvrzištích doložené jen v Drahoňově Újezdě (I), Chotětíně, Kařízku a Skomelně.

V bezprostřední blízkosti tvrze stával hospodářský dvůr, což je patrné ze situace na Javoře, Mydlné, Rovném i Dvorci a Skomelnu. V případě Dvorce, Chotětína, Kařízku, Mydlné a Rovného byla fortifikace doplněna soustavou vodního opevnění. Volba polohy tvrzí není vedena strategickými ohledy a určité zdání pevnosti jim dodává většinou pouze vlastní opevnění. (K podobnému závěru dospěl P. Chotěbor 1982, 360). S výjimkou „Zámečku“, kde není situace dostatečně objasněná, byly ostatní tvrze zapojené těsněji či volněji do organismu středověké vesnice.

Do druhé skupiny lze zařadit tvrze Biskoupky, Drahoňův Újezd (II), Ejpovice, Hřešihlavy, Lhotku, Liblín (I), Liblín (II), Mirošov, Osek, Ostrovec, Podmokly (II), Podmokly (III), Přívětice, Smědčice, Svinnou a Veselou, tedy celkem 16 objektů. Tvrze v Drahoňově Újezdě, Ejpovicích, Lhotce, Mirošově, Oseku, Ostrovci, Smědčicích, Svinné a Veselé, tedy 9 objektů, bylo možné lokalizovat a blíže posoudit. Příkladem svébytné podskupiny, kterou lze zároveň považovat za výrazný typ charakteristický pro období 2. pol. 16. století jsou tvrze v Drahoňově Újezdě, Ejpovicích a Ostrovci. V obvodové zástavbě čtyřúhelného dvora stála masivní palácová tvrz. Svojí polohou se vázala na exponovanější vjezd do dvora. Ostatní objekty - kovárna, pivovar, stodoly či stáje pro dobytek souvisely s hospodářským provozem dvora. K širšímu hospodářskému zázemí náležel ovčín, situovaný na odlehlejších místě a pravidelně rybníček.

Dvůr byl svébytnou hospodářskou jednotkou, okrajově vázaný na existující ves, do jejíhož tělesa byl organicky začleněn. Hospodářská expanze dvora přispěla v některých případech k zániku vsi.

Kromě zblokované dvorové dispozice a kamenné ohrady, vyplňující proluky či obklopující jádro dvora, nebyly shledány žádné další formy opevnění. Do této skupiny lze nepochybně zařadit tvrz v Biskoupkách, Lhotce, Podmoklech, Přívěticích a Smědčicích, kde se dochoval renesanční dvůr či jeho část a s jistou pravděpodobností dvůr a tvrz v Liblíně, Oseku, Svinné a Veselé.

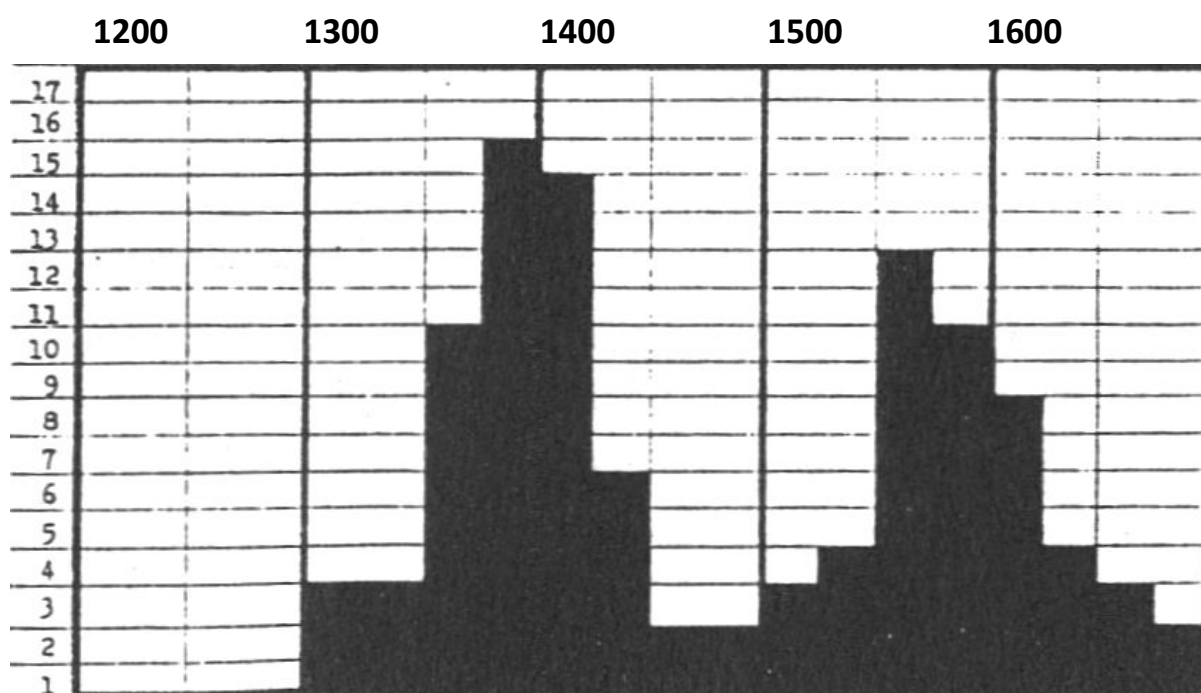

Obr. 30: Graf výskytu tvrzí na Rokycansku.

V případě Oseka a Svinné se setkáváme se středověkým jádrem objektu, které pohltila ve 2. pol. 16. století renesanční přístavba a v případě Svinné a Veselé se specifickou terénní situací, svědčící o starším odlišném uspořádání lokality. Uvedené skutečnosti měly vliv na utváření renesančního objektu.

Na okraji korpusu tvrzí 2. skupiny se nachází tvrz v Mirošově. Zvláštnost objektu je dána dobou vzniku - přelom 16. a 17. století - a osobou stavebníka, Ferdinanda Grispeka. Tvrz byla pravděpodobně solitér vytržený z kontextu hospodářského dvora, který existoval opodál. Svým charakterem pohodlného panského obydlí tvoří tato tvrz přechod ke kvalitativně vyššímu stupni panského sídla, jímž se stal ve druhé polovině 17. století zámek.

Porovnáme-li lokality zahrnuté do 1. a 2. skupiny, konstatujeme, že se výrazně liší a že zvolené dělení, vyplývající z časového grafu existence tvrzí (obr.8), má důvodné opodstatnění s platností pro tento region.

Obr. 31: Četnost výskytu tvrzí na Rokycansku v závislosti na čase.

LITERATURA:

- Anderle, J., Švábek, V. 1989: Hrady na Strašicku. *Castellologica bohemia* I. Praha.
- Anderle, J., Rožmberský, P.: Zaniklý Kokot (v tisku).
- Bayerlovi, J. a J. 1975: *Minulostí Žíkova a okolí* I. Plzeň.
- Brož, J. 1922: Ejpovice. Lidové stavby na Plzeňsku I. Plzeň.
- Brož, J. 1929: Stavební výkony při obecních dvorech Města Plzně v letech 1644–1650. Plzeňsko.
- Brož, J. 1935: Historické a národnostní vycházky do okolí Plzně. Turistický zpravodaj západočeské župy KČSP, ročník 2.
- Drachovský, A. 1908: Kulturní obrázky ze Zbirovska II. Rokycany.
- Drachovský, A. 1910: Kulturní obrázky ze Zbirovska III. Rokycany.
- Drachovský, A. 1909: Zaniklá a zpustlá místa na Zbirovsku. Brdský kraj II. Rokycany.
- Drachovský, A. 1911: Zřizování a rozdělování některých dvorů v okrese Zbirovském. Brdský kraj IV. Rokycany.
- Dušek, L. 1968: Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování. AUK Praha. Nepubl.
- Emler, J. 1876: Ein Bernaregister des Pilsner Kreises von Jahre 1379. Prag.
- Heber, F. A. 1844: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser II. Prag.
- Hec, J.: Pamětní kniha čp. 6 ve Smědčicích (uloženo tamtéž).
- Hylák, J. 1916: Příspěvky k dějinám okolí města Radnic, rukopis v Radnickém muzeu.
- Falc, J.: Dvorec. Koncept přednášky s použitím mirošovské farní kroniky. Rukopis u autora.
- Franc, F. X. 1890: Grabungsberichte. Abschrift der Originalaufzeichnungen des Ausgräbers F. X. Franc. Rukopis v ZČM v Plzni.
- Friedrich, G. 1929: Desky dvorské Království českého VII. První kniha půhonná z let 1383–1407. Praha.
- Chotěbor, P. 1982: K situaci a podobě vesnických feudálních sídel. AH 7/82. Brno.
- Janata, J. 1933: Hrad Krašov. Kralovice.
- Kalina, M. z Jathensteinu 1836: Böhmens beidnische Opferplätze, Grabe und Alterthumer. Praha.
- Kočka, V. 1930: Dějiny politického okresu Kralovice. Kralovice.

- Kolektiv, 1896: Popis školního okresu Plzeňského. Plzeň.
- Kolektiv, 1898: Politický a školní okres Rokycanský. Rokycany.
- Kolektiv, 1985: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV. Praha.
- Kovář, M. 1869: Památky na Plzeňsku. Památky archeologické VIII. Praha.
- Líbal a kol.: Mirošov. Stavebně historický průzkum. 30. 3.1973. Pasport SÚRPM0.
- Mach, B.: Rukopis o statcích Svinná a Hřešihlavy.
- Merhautová, A. 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.
- Palacký, F. 1848: Popis Království českého. Praha.
- Podlaha, A. 1900: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém IX. Rokycansko. Praha.
- Podlaha, A. 1910: Posvátná místa království Českého IV. Praha.
- Poche, E. 1977: Umělecké památky Čech I. Praha.
- Profous, A. 1947: Místní jména v Čechách I. Praha.
- Profous, A. 1949: Místní jména v Čechách II. Praha.
- Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách III. Praha.
- Profous, A., Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách IV. Praha.
- Rous, J., Pech, J. 1966: Rokycansko. Rokycany.
- Sedláček, A. 1889: Hrady, zámky a tvrze království Českého VI. Praha.
- Sedláček, A. 1905: Hrady, zámky a tvrze království Českého XIII. Praha.
- Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický. Praha.
- Sommer, J. G. 1838: Das Königreich Böhmen VI. Praha.
- Švábek, V. 1982: Rokycany, okr. Rokycany, BZO 1978–1979, 116.
- Šlajer, J. 963: Husitství v našem kraji. Plzeň.
- Urban, F. 1946: Úvodím Mže. Plzeň.

